

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 5.1.2 - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

του έργου “Supporting Social Enterprises in combating poverty and social exclusion” με
ακρωνύμιο “SOCIAL PLATE” στα πλαίσια του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής
Συνεργασίας INTERREG V-A Ελλάδα - Βουλγαρία 2014-2020

<https://www.socialplate.eu/en/>

“The contents of this deliverable are sole responsibility of the Central Market of Thessaloniki SA and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, the participating countries the Managing Authority and the Joint Secretariat”

The Central Market of Thessaloniki SA participates in the project "Supporting Social Enterprises in combating poverty and social exclusion" with the acronym "Social Plate", which is implemented within the framework of the INTERREG V-A Greece-Bulgaria Territorial Cooperation Program 2014-2020 and co-funded by the European Union and National Funds of the participating countries

Πίνακας περιεχομένων

Executive Summary	3
1. Εισαγωγή στο έργο «SOCIAL PLATE»	6
1.1. Λίγα λόγια για το έργο «Social Plate».....	6
1.2 Αντικείμενο του έργου «SOCIAL PLATE».....	7
2. Εννοιολογική προσέγγιση και χαρακτηριστικά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας	9
3. Κατηγορίες κοινωνικών επιχειρήσεων	27
4. Κίνητρα για την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων.....	44
5. Εταιρική κοινωνική ευθύνη και κοινωνική επιχειρηματικότητα	51
6. Καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης για τον κλάδο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	57
7. Συγκριτική αξιολόγηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη.....	80
8. Θεσμικό πλαίσιο ίδρυσης κοινωνικών επιχειρήσεων	90
9. Εργαλεία χρηματοδότησης για κοινωνικές επιχειρήσεις	106
10. Προτάσεις ανάπτυξης πολιτικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.....	113
Βιβλιογραφία	121

Executive Summary

From the current report, which studies the social entrepreneurship and the construction of adequate policies for its development, the following remarks may be highlighted:

- Social entrepreneurship is perceived as a generic concept and used as an “umbrella” term, describing any type of organization, business or legal entity (the individual businessman included). On the other hand, social enterprises may be overlapping with the former concept, but it is a rather narrower concept, referring explicitly to an emerging type of business that is defined by a set of intrinsic characteristics². Social enterprises are a part of the social and solidarity economy (SSE), along with the main families of cooperatives, mutuals, associations and foundations.
- Social enterprises, specifically, demonstrate a variety in their size, range of action and in their entrepreneurial orientation. The main legal forms, under which they operate are: a) the non-profit legal form (unions, institutions, non-for-profit enterprises), b) the cooperative legal form, c) the legal form, adapted to the intrinsic traits of social enterprises, d) the legal form of stock companies.
- Creating an enabling environment for the formation and the development of social enterprises, as well as for the other SSE entities, constitutes a goal of public policies, that usually take the form of laws, programs, and tools. These supportive policies aim to: a) the promotion of social enterprising, b) the formation of an adequate legal framework, c) the provision of sustainable financial tools, d) the provision of services and the formation of support infrastructure, e) passing measures for market accessibility and f) encouraging research and education at the SSE field.
- The corporate social responsibility may not be confused with the SSE concept. The former refers to the voluntary adoption by the enterprise of practices that promote the sustainable development, either as an additional operation or as an integrated business strategy. The latter describes a wide sector of economy that bares specific characteristics that differentiate it from the public and the private for-profit sector. Some of these

characteristics lead to socially responsible practices, while they constitute integral traits of the identity of these entities. Therefore, non-complying with these traits for the SSE actors means endangering their identity, as well as abolishing what differentiates them from public or private for-profit undertakings.

- Regarding statistical records for social entrepreneurship in general, it was found that their absence constitutes a problem for many countries, Greece included. In our country this issue may be partially addressed through the formation of the General Registry of SSE Entities, as SSE, according to the law, bares specific characteristics without being completely identical with social entrepreneurship. Based on available statistical data and secondary sources, it was found that the highest employment rates of SSE actors ranges between 9% - 10% of the total workforce. This is encountered in Belgium, Italy, Luxembourg, France and Netherlands, while in Romania, Malta, Lithuania, Cyprus, Croatia, Slovenia and Slovakia the rates are under 2%. In our country this rate is 3% of the total workforce, and -as a result- it classifies Greece with the countries, where the SSE employment rate is very low, due to the fact that SSE is still an emerging field of economy. In parallel, SSE entities in many EU countries (including Greece) have been resilient during the crisis, demonstrating a very small decrease in paid positions and maintaining the vast majority of these positions despite the financial turmoil.
- Law 4430/2016 on “Social and Solidarity Economy and development of its entities and other regulations” introduces two types of SSE actors: a) the de lege recognized SSE entities (social cooperative enterprises, social cooperatives of limited liability and worker cooperatives) and b) the SSE entities that need to satisfy certain criteria to gain the SSE entity status, such is the case for agricultural cooperatives, civil cooperatives, civil law companies. Under the Greek jurisdiction, there is no law that introduces social enterprises as a distinct legal form.
- Regarding the national recognition of the SSE concept, it was found that Greece belongs to the category of countries, in which SSE enjoys a moderate level of recognition. This

may be explained by the fact that major SSE actors, such as cooperative banks and institutions, cannot be recognized as SSE entities according to the existing law.

- The financial tools for the SSE development may be based on state intervention, which can be direct (e.g. awarding of grants and subsidies) or indirect (e.g. tax measures, investment incentives, socially responsible public supply contracts, promotion of cooperative banks and financial tools from the field of SSE in the context of synergies with interested actors and local authorities). L. 4430/2016 adopts provisions for the financial support of SSE entities (e.g. creation of an SSE Fund, accessibility of SSE entities in the National Fund for Entrepreneurship and Development, inclusion in support entrepreneurship programs and in programs of Manpower Employment Organization for the promotion of employment). Additionally, direct grants for newly founded or already existing SSE entities and the funding of 89 help-desks will be provided. Apart from the above, the SSE actors have also created their own institutions and tools, such as the formation of 9 cooperative banks as well as the establishment of a non-profit legal entity aiming at addressing the needs of SSE entities in Greece with an emphasis on providing loan guarantees.
- Based on the above remarks, the current study suggests the following actions:
  1. Developing a common perception of SSE, among the broad spectrum of different SSE actors.
  2. Improving the promotion of SSE actors, along with their virtues and characteristics
  3. Measuring and further establishing the SSE impact and its efficiency in the socioeconomic growth
  4. Creating an adequate ecosystem for the development of enterprises and entities of SSE, enabling their accessibility in funding for further growth, as well as establishing an appropriate legal framework that will allow them to operate fully and in a transnational level.
  5. Further incorporation of social economy in EU funds and programs.
  6. Enhancing the role of SSE in EU's external actions.

7. Consolidating and improving a permanent crosstalk between public authorities and SSE actors.

1. Εισαγωγή στο έργο «SOCIAL PLATE»

1.1. Λίγα λόγια για το έργο «Social Plate»

Το έργο «**Supporting Social Enterprises in combating poverty and social exclusion**» με ακρωνύμιο «**SOCIAL PLATE**», υποβλήθηκε στις 22.04.2016 στον άξονα προτεραιότητας 4 – ‘Μια Διασυνοριακή περιοχή χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς’ και ειδικότερα:

- Στον Θεματικό Στόχο: 09 – ‘Πρώθηση της κοινωνικής συνοχής, καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων’
- Στην Επενδυτική Προτεραιότητα: 9c – ‘Παροχή υποστήριξης σε κοινωνικές επιχειρήσεις’
- Στον Ειδικό Στόχο: 9 – ‘Επέκταση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη διασυνοριακή περιοχή’

Η διάρκεια του έργου κατά το στάδιο μετά την επίσημη έγκρισή του ήταν από τις 01/08/2017 έως τις 31/07/2019 και έπειτα από επικαιροποίησή του είναι από τις 28/09/2017 έως τις 27/09/2019 και είναι διάρκειας 24 μηνών συνολικά.

Η σύμβαση χρηματοδότησης υπογράφηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 2017 και φέρει τον αριθμό B2.9c.03, ενώ το εταιρικό σύμφωνο υπογράφηκε αντίστοιχα από τους εκπροσώπους των εταιριών που συμμετέχουν στο εταιρικό σχήμα στις 29 Αυγούστου 2017.

Η Κεντρική Αγορά Θεσσαλονίκης Α.Ε., είναι Επικεφαλής εταίρος στο έργο τίτλο: «Supporting Social Enterprises in combating poverty and social exclusion» και με ακρωνύμιο «SOCIAL PLATE», το οποίο συγχρηματοδοτείται κατά 85% από κοινοτικούς πόρους και 15% εθνικούς, στο πλαίσιο του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Διασυνοριακής Συνεργασίας Ελλάδα - Βουλγαρία 2014 – 2020 (INTERREG V-A).

Στο εταιρικό σχήμα του εν λόγω έργου, όπως υποβλήθηκε και εγκρίθηκε συμμετέχουν επίσης το ΤΕΧΝΟΠΟΛΙΣ – ΔΙΕΘΝΕΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (126.040,00€), ο Δήμος Borino (106.009,40€) και ο φορέας Active Youths (100.980,00€). Ο συνολικός εγκεκριμένος προϋπολογισμός του έργου «SOCIAL PLATE» είναι 551.779,40€, ενώ ο προϋπολογισμός της Κεντρικής Αγοράς Θεσσαλονίκης Α.Ε. για την υλοποίηση των δράσεων που θα αναλάβει ως Επικεφαλής Εταίρος του έργου ανέρχεται στα 218.750,00€.

1.2 Αντικείμενο του έργου «SOCIAL PLATE»

Υπόβαθρο του έργου

Η διασυνοριακή περιοχή περιλαμβάνει μερικές από τις πιο απομακρυσμένες και απομονωμένες περιοχές και των δύο χωρών καθώς χαρακτηρίζονται από αυξανόμενα επίπεδα φτώχειας και υψηλά ποσοστά ανεργίας ιδιαίτερα στις γυναίκες και τους νέους. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει καταφέρει να ελαφρύνει τέτοια προβλήματα σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης αλλά στη διασυνοριακή περιοχή δεν έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να αντιμετωπίσει ζητήματα μειωμένης παροχής υπηρεσιών σε ειδικούς πληθυσμούς που υπόκεινται ή απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό και ταυτόχρονα να τους παρέχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Αυτό το επιδεινούμενο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των εταιριών για τη δημιουργία και τη λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία που προσφέρουν (α) μια πρόσθετη ευκαιρία για να εισέλθουν στην αγορά

εργασίας οι επαγγελματικά και οικονομικά προβληματικές και οι ευάλωτες ομάδες και (β) για την αναζήτηση νέων και βιώσιμων πόρων για την εκπλήρωση κοινωνικών στόχων προς όφελος του κοινού.

Η ιδέα του έργου αναπτύχθηκε σαν μία λύση στα ζητήματα ανεργίας, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Συγκεκριμένα, το έργο αποσκοπεί στην προώθηση της περιφερειακής συνοχής μέσα από την δημιουργία και την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία με το ρόλο όχι μόνο της παροχής εργασίας σε μακροχρόνια ανέργους και περιθωριοποιημένα άτομα αλλά και τη σίτιση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Επιπλέον, μέσω εκπαιδευτικών σεμιναρίων, το έργο επιχειρεί να αυξήσει τις ικανότητες των ανέργων, καθώς και ατόμων που εργάζονται ήδη σε άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις που ελλείπουν σε δεξιότητες μάρκετινγκ, επιχειρηματικού σχεδιασμού κλπ.

Στόχος του έργου είναι να στηρίξει την ίδρυση μίας κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα (Κεντρική Μακεδονία) και να την προωθήσει στη Βουλγαρία μέσω κοινωνικού franchising, δηλαδή διασυνοριακή μεταφορά της κοινωνικής επιχείρησης από τη μία χώρα στην άλλη. Σκοπός της κοινωνικής επιχείρησης θα είναι η διανομή προϊόντων μακράς διάρκειας που αλλιώς θα αποτελούσαν απορρίμματα, προωθώντας μία οικολογική προσέγγιση και απασχολώντας παράλληλα άτομα από οικονομικά και επαγγελματικά αμφισβητούμενες ομάδες για να διασφαλίζουν τις καθημερινές λειτουργίες της οντότητας.

Αναμενόμενα αποτελέσματα

Το έργο αποτελεί μία λύση στα πολυετή προβλήματα φτώχειας και περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων με οικονομικά προβλήματα, όπως γυναίκες και χρόνια άνεργους νέους. Το έργο «Social Plate» θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας για τα άτομα που προαναφέρθηκαν, βοηθώντας τους να συμβάλλουν στην τοπική οικονομία αλλά και να βοηθήσουν τον εαυτό τους: θα απασχοληθούν δύο υπάλληλοι σε κάθε ΜΚΟ καθώς θα γίνουν δεκτοί και εθελοντές. Ο εθελοντισμός προάγεται αφού έχει αποδειχθεί πως μέσω της κοινωνικοποίησης και της συμμετοχής σε κοινότητες, οι άνθρωποι μπορούν να

ξεπεράσουν την περιθωριοποίηση. Η χρήση πλεονάσματος τροφίμων που διαφορετικά θα κατέληγε στον κάδο απορριμμάτων προτείνει μία καινοτόμα και φιλική προς το περιβάλλον προσέγγιση.

Το γεγονός ότι στην εταιρική σύμπραξη συμμετέχουν δημόσιοι, περιφερειακοί και τοπικοί φορείς εξασφαλίζει την ευρύτερη συνεισφορά του έργου στην ανάπτυξη και την υποστήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Εκπαιδευτικά ιδρύματα και άλλοι δημόσιοι φορείς θα συμμετέχουν επίσης στην προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τις ευκαιρίες και τις συνθήκες για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, μέσω της διοργάνωσης κοινών φόρουμ/συζητήσεων. Επίσης, θα πραγματοποιηθούν κοινά σεμινάρια/εκδηλώσεις καλών πρακτικών τα οποία θα απευθύνονται σε ευρύτερο κοινό ατόμων με οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, παρέχοντάς τους καθοδήγηση στον επιχειρηματικό σχεδιασμό, τις στρατηγικές μάρκετινγκ κλπ. Με την παροχή καθοδήγησης και υποστήριξης στη δημιουργία νέων ΜΚΟ, το έργο «Social Plate» γίνεται μία από τις λίγες οργανωμένες προσπάθειες προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο στη διασυνοριακή περιοχή και με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών.

2. Εννοιολογική προσέγγιση και χαρακτηριστικά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Η παρούσα έκθεση έχει ως αντικείμενο μελέτης την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Στα πλαίσια της μελέτης αυτής δίνονται απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα γύρω από την εναλλακτική αυτή μορφή επιχειρηματικότητας και συγκεκριμένα ως προς το πώς προσδιορίζεται ως έννοια, σε ποιο νομικό πλαίσιο υπάγεται, πώς μπορεί να διαμορφωθεί και σε τι συνίσταται ένα κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξή της, ενώ παράλληλα εξετάζεται η πορεία που έχει διαγράψει το κοινωνικώς επιχειρείν στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.

Η έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής επιχείρησης εξετάζεται σε συνάρτηση με άλλους παρόμοιους όρους, (κοινωνική οικονομία, αλληλέγγυα οικονομία, συνεταιρισμός) με τους οποίους σημειώνονται αλληλοεπικαλύψεις. Η κοινωνική επιχείρηση, ειδικότερα, αναλύεται σε επιμέρους κατηγορίες, με βάση την νομική μορφή, τον τομέα δραστηριοποίησής της και τον επιχειρηματικό της προσανατολισμό. Έμφαση δίνεται και στη διαμόρφωση ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για την δημιουργία και ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, αλλά και όλων των φορέων της Κ.Α.Ο. εν γένει, το οποίο αποτελεί ζητούμενο κατά τη διαμόρφωση δημοσίων πολιτικών, υπό τη μορφή νόμων, προγραμμάτων, εργαλείων. Οι δημόσιες πολιτικές για την Κ.Α.Ο. καλούνται να λάβουν υπόψη τις αξίες και αρχές των εν λόγω εγχειρημάτων, να αίρουν υφιστάμενα εμπόδια στην ανάπτυξή τους και να διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες παρέχοντας κίνητρα στα ενδιαφερόμενα μέρη για την ίδρυση και συμμετοχή σε πρωτοβουλίες της Κ.Α.Ο. Παράλληλα, επισημαίνονται στην παρούσα έκθεση τα πεδία δράσης για τη διαμόρφωση κατάλληλων πολιτικών, έτσι ώστε να δοθούν κίνητρα στην ανάπτυξη του κοινωνικώς επιχειρείν.

Ένα ακόμη ζήτημα που απασχόλησε την παρούσα μελέτη αφορά στην κοινωνική εταιρική ευθύνη, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον εθνικών κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, του επιχειρηματικού κόσμου και της ακαδημαϊκής κοινότητας. Όπως και με τις έννοιες που αναλύονται στην αρχή, έτσι και εδώ υπάρχει ένα πλουραλισμός ορισμών και προσεγγίσεων, ωστόσο η έννοια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης δεν θα πρέπει να συγχέεται με εκείνη των κοινωνικών επιχειρήσεων και της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας εν γένει. Αν και παρουσιάζουν μεταξύ τους ορισμένα στοιχεία επικάλυψης, ωστόσο δεν ταυτίζονται.

Παράλληλα, μελετήθηκε και το ισχύον θεσμικό πλαίσιο που διέπει το κοινωνικώς επιχειρείν και η έως τώρα διαμορφωθείσα κατάσταση του πεδίου λαμβάνοντας υπόψιν τον αριθμό των ενεργών εγχειρημάτων, τη νομική μορφή την οποία αποκτούν, την γεωγραφική κατανομή τους, καθώς και ζητήματα βιωσιμότητάς τους και απασχόλησης.

Μέσα από τη στατιστική ανάλυση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα έγιναν ορισμένες διαπιστώσεις ως το μέγεθος, την δημιουργία και διατήρηση θέσεων εργασίας, ενώ παράλληλα εξετάστηκε ο βαθμός νομοθετικής αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα με την πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία του ν. 4430/2016.

Ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα που αναπτύχθηκε στην παρούσα έκθεση αφορά στη διαμόρφωση κατάλληλων εργαλείων χρηματοδοτικής στήριξης και ανάπτυξης των φορέων Κ.Α.Ο., ενώ παράλληλα έγινε μνεία των υποστηρικτικών μέτρων χρηματοδότησης που ισχύουν στην Ελλάδα για τα εγχειρήματα Κ.Α.Ο..

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψιν τις παραπάνω διαπιστώσεις, η έκθεση κλείνει με ορισμένες προτάσεις ανάπτυξης πολιτικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την υιοθέτηση ενός συνεκτικού σχεδίου δράσεων για την κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία (Κ.Α.Ο.), ως ένα βασικό εργαλείο για τη συστηματική ενσωμάτωση της Κ.Α.Ο. στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές, καθώς και στις δράσεις για την επίτευξη των στόχων της αειφορίας.

Στην παρούσα ενότητα θα επισημανθούν συνοπτικά ορισμένες βασικές έννοιες, όπως κοινωνική επιχειρηματικότητα, κοινωνική επιχείρηση, κοινωνική οικονομία, αλληλέγγυα οικονομία και συνεταιρισμοί. Οι έννοιες αυτές σε αρκετά σημεία αλληλοεπικαλύπτονται και χρήζουν διευκρίνισης, έτσι ώστε να ακολουθήσει στη συνέχεια η ανάλυση του αντικειμένου της έκθεσης.

Κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική επιχείρηση

Οι όροι κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική επιχείρηση τείνουν είτε ακούσια είτε εκούσια να χρησιμοποιούνται στον δημόσιο λόγο ως έννοιες συνώνυμες ή παρεμφερείς. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι δεν υπάρχει ευρύ consensus ως προς τον ορισμό των άνω όρων, ενώ συχνά τα όρια μεταξύ των ορισμών των άνω εννοιών είναι δυσδιάκριτα. Με μια

εγγύτερη όμως εξέταση προκύπτει ότι οι δυο αυτοί όροι είναι διακριτοί, δεν αποτελούν ταυτολογία.

Ειδικότερα, η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί έναν όρο «ομπρέλα» που περιγράφει μια γενικότερη λογική που μπορεί να διέπει οποιονδήποτε τύπο οργάνωσης, επιχείρησης ή νομικής μορφής (συμπεριλαμβανομένου και του μεμονωμένου επιχειρηματία)¹. Η εν λόγω επιχειρηματικότητα, δηλαδή, μπορεί να ασκείται από τον δημόσιο τομέα, από ιδιωτικές επιχειρήσεις, από την κοινωνία των πολιτών ή από φορείς κοινωνικής οικονομίας (παραδοσιακούς ή αναδυόμενους τύπους οργανώσεων, όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις)². Άρα η κοινωνική επιχειρηματικότητα ασκείται από οποιονδήποτε φορέα, εγχείρημα, πρωτοβουλία και όχι αποκλειστικά και μόνο από τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Αυτό που διακρίνει ως έννοια την κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι ότι επιδιώκει να καλύψει νέες ή υφιστάμενες κοινωνικές ανάγκες, δίνοντας συχνά απαντήσεις με καινοτόμο τρόπο. Ως όρος συχνά συνδέεται με την κοινωνική καινοτομία και με τον κοινωνικό αντίκτυπο³. Αυτό δεν σημαίνει ότι έχει ως πρωταρχική της επιδίωξη την υλοποίηση ενός κοινωνικού σκοπού/αποστολής, ούτε ότι παρέχει αποκλειστικά και μόνο υπηρεσίες

---

¹ Luke, Belinda G. & Chu, Vien (2013) Social enterprise versus social entrepreneurship: an examination of the 'why' and 'how' in pursuing social change. *International Small Business Journal*, 31(7), σ. 764-784. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2016): *Social Enterprises and their eco-systems: developments in Europe*. Authors: Carlo Borzaga and Giulia Galera, σ. 11; Luke, Belinda G. & Chu, Vien (2013) Social enterprise versus social entrepreneurship: an examination of the 'why' and 'how' in pursuing social change. *International Small Business Journal*, 31(7), σ. 764-784; Santos, F. (2009), A positive theory of social entrepreneurship, *INSEAD Working Paper*, 2009/23/EFE/ISIC, Fontainebleau, σ. 3; MARTIN, R. L., OSBERG, S. (2007), Social entrepreneurship: the case for definition, *Stanford Social Innovation Review*, Spring, 29-39.

² European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2016): *Social Enterprises and their eco-systems: developments in Europe*. Authors: Carlo Borzaga and Giulia Galera, σ. 11.

³ "European Commission, ο.π., σ. 8

κοινωνικής ωφέλειας⁴. Το βασικό γνώρισμά της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι ότι επιδιώκεται η εξισορρόπηση της παραγωγής κέρδους για τους εταίρους/μέλη και η προαγωγή κοινωνικής ωφέλειας⁵. Για αυτό η κοινωνική επιχειρηματικότητα δεν συνοδεύεται από περιορισμούς, π.χ. ως προς τη διανομή κερδών ή προβλέψεις ως προς τη συμμετοχή στα όργανα διακυβέρνησης και άλλων παραγόντων όπως των καταναλωτών, των εργαζομένων⁶. Κατά συνέπεια, στα πλαίσια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας δεν παρέχονται εγγυήσεις, ούτε διασφαλίζεται η προαγωγή κοινωνικής αποστολής σε βάθος χρόνου, καθώς αυτή εξαρτάται από την θέληση του επιχειρηματία⁷.

Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως όρος αφορούν σε ένα νέο μοντέλο επιχείρησης, που φέρει ορισμένα εγγενή χαρακτηριστικά⁸. Κατά συνέπεια, μια επιχείρηση για να χαρακτηριστεί ως κοινωνική πρέπει να φέρει τα εν λόγω χαρακτηριστικά. Οι επιχειρήσεις είτε ιδρύονται ως κοινωνικές είτε μετατρέπονται σε κοινωνικές όταν και εφόσον αποκτήσουν τα χαρακτηριστικά αυτά. Αποτελούν δε ένα νέο φαινόμενο που ξεπερνά τα όρια της Ευρώπης, απαντάται και σε άλλες περιοχές όπως η Ασία και η Βόρεια Αμερική⁹. Ως νέο φαινόμενο προσελκύσει το ενδιαφέρον επιχειρήσεων, πολιτικών, πολιτών

---

⁴ "European Commission, ο.π., σ. 11

⁵ European Commission, ο.π., σ. 11

⁶ European Commission, ο.π., σ. 11

⁷ European Commission, ο.π., σ. 11

⁸ Petrella, F. & Richez-Battesti, N. (2014). Social entrepreneur, social entrepreneurship and social enterprise: semantics and controversies. *Journal of Innovation Economics & Management*, 14,(2), 143-156. : « the notion of "social entrepreneurship" is a way to put more emphasis on the process, on the organisational and collective dimensions of the entrepreneurship. The notion of "social enterprise" refers to the "tangible outcome of social entrepreneurship". Let us now present this last notion ».

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 31.

και επενδυτών¹⁰. Η απουσία όμως ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού δυσχεραίνει την μελέτη τους.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχείρησε να εισάγει έναν ορισμό εργασίας για τις κοινωνικές επιχειρήσεις στο κείμενο της Πρωτοβουλίας για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Ο παραπάνω ορισμός βασίστηκε με σημαντικό βαθμό στον ορισμό του διεθνούς ερευνητικού δικτύου EMES^{11 12} με τον οποίο φέρει και αρκετά κοινά σημεία. Ο ορισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επισημαίνει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων, χωρίς όμως να είναι ένας ορισμός δεσμευτικός προς τα κράτη μέλη για να τον υιοθετήσουν στις εθνικές τους νομοθεσίες. Ως προς τη σημασία του, σημειώνεται ότι έχει αποτελέσει ορισμό εργασίας για την χαρτογράφηση των κοινωνικών επιχειρήσεων σε μετέπειτα μελέτες, ενώ παράλληλα έχει χρησιμοποιηθεί ως tertium comparationis για την συγκριτική μελέτη των ευρωπαϊκών εθνικών νομοθεσιών περί κοινωνικών επιχειρήσεων¹³. Κατά μια άποψη ο εν λόγω ορισμός συμβάλει στην διαμόρφωση μιας κοινής αντίληψης και κατανόησης του φαινομένου των κοινωνικών επιχειρήσεων, παρά την ποικιλομορφία και τις διαφοροποιήσεις με τις οποίες εμφανίζεται¹⁴.

Ειδικότερα, με βάση το κείμενο της Πρωτοβουλίας για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ως κοινωνικές καλούνται οι επιχειρήσεις¹⁵:

- «για τις οποίες ο κοινωνικός ή κοινωνιακός στόχος κοινού συμφέροντος είναι ο λόγος

¹⁰ OECD/EU (2017), Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris, σ. 21

¹¹ Επίσημη ιστοσελίδα του δικτύου EMES <https://emes.net/>

¹² OECD/EU (2017), Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris, σ. 22

¹³ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report.

¹⁴ OECD/EU (2017), Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris, σ. 22

¹⁵ Κατά την έννοια των κανόνων της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ύπαρξης της εμπορικής δραστηριότητας, που συχνά εκφράζεται με υψηλό επίπεδο κοινωνικής καινοτομίας,

- των οποίων τα κέρδη επανεπενδύονται κυρίως στην υλοποίηση του εν λόγω κοινωνικού στόχου,
- και των οποίων ο τρόπος οργάνωσης ή το σύστημα κυριότητας αντικατοπτρίζει την αποστολή τους, με βάση δημοκρατικές ή συμμετοχικές αρχές ή αποσκοπώντας στην κοινωνική δικαιοσύνη.

Πρόκειται συνεπώς για:

- επιχειρήσεις που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες ή/και αγαθά και υπηρεσίες σε ένα ευάλωτο κοινό (πρόσβαση στη στέγαση, πρόσβαση στην περίθαλψη, βοήθεια στους ηλικιωμένους ή τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ένταξη των ευπαθών ομάδων, φύλαξη παιδιών, πρόσβαση στην απασχόληση και στην κατάρτιση, διαχείριση της εξάρτησης, κλπ.)· ή/και
- επιχειρήσεις των οποίων ο τρόπος παραγωγής των αγαθών ή υπηρεσιών επιδιώκει έναν κοινωνικό στόχο (κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μέσω της πρόσβασης στην εργασία μειονεκτούντων ατόμων ιδίως λόγω της χαμηλής ειδίκευσής τους ή κοινωνικών ή επαγγελματικών προβλημάτων που προκαλούν ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση), αλλά των οποίων η δραστηριότητα μπορεί να καλύπτει αγαθά ή υπηρεσίες άλλα εκτός των κοινωνικών»¹⁶.

Με βάση τα παραπάνω προκύπτει ότι η κοινωνική επιχείρηση φέρει τρία κρίσιμα στοιχεία, τα οποία επισημαίνονται από τη διεθνή βιβλιογραφία και είναι τα εξής:

α) η επιχειρηματική διάσταση,

¹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011). Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας, COM/2011/0682, σελ. 2-3.

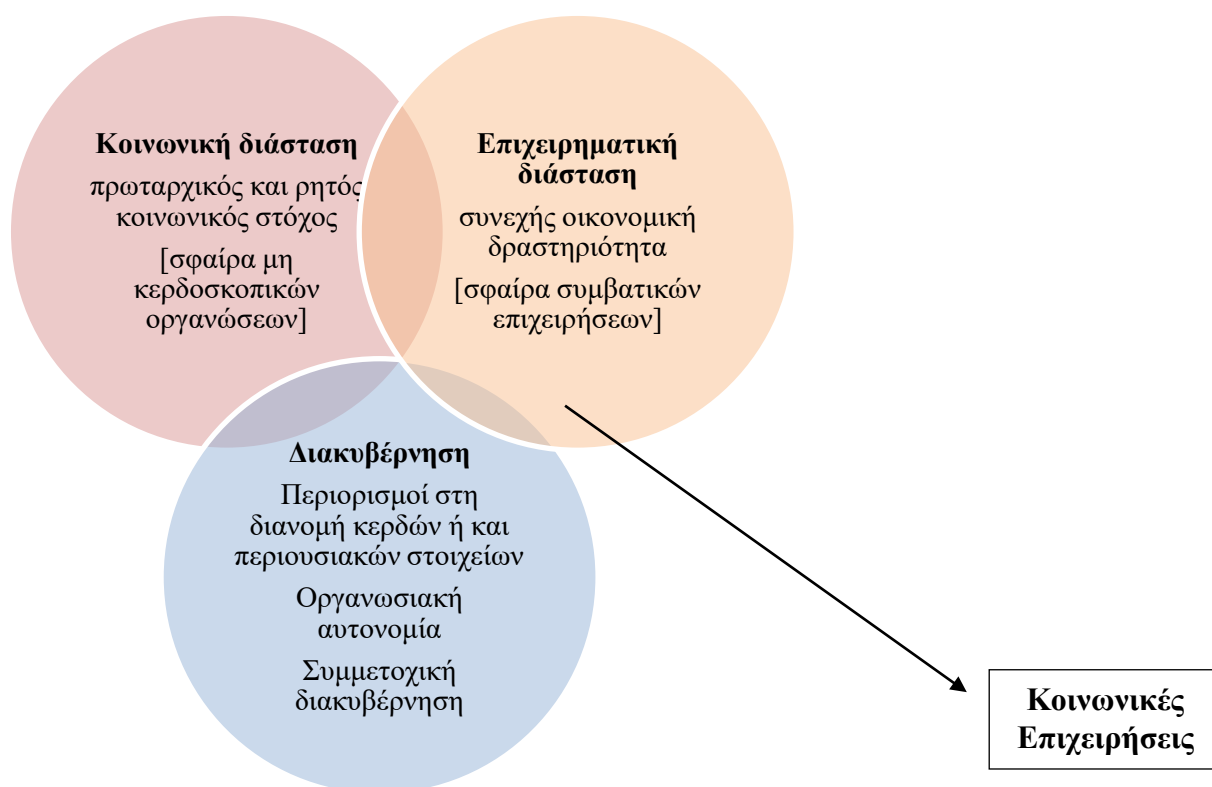
β) η κοινωνική διάσταση,

γ) το σύστημα διακυβέρνησης¹⁷ (Πίνακας 1).

---

¹⁷European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report, σ. 9

Πίνακας 1

Πηγή: *European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report, σ.10*

Αναφορικά με την επιχειρηματική διάσταση σημειώνεται ότι μια κοινωνική επιχείρηση έχει συνεχή οικονομική δραστηριότητα, δλδ. παράγει αγαθά ή παρέχει υπηρεσίες στην αγορά. Οι αγοραστές των αγαθών ή οι αποδέκτες των υπηρεσιών μπορεί να είναι ιδιώτες, τα μέλη της κοινωνικής επιχείρησης ή το δημόσιο στα πλαίσια σύναψης δημοσίων συμβάσεων

προμηθειών¹⁸. Η επιχειρηματική διάσταση είναι θεμελιώδης στην κοινωνική επιχείρηση, καθώς την διακρίνει από άλλους φορείς και οργανώσεις (όπως π.χ. μη κερδοσκοπικές οργανώσεις), οι οποίοι ναι μεν επιδιώκουν έναν κοινωνικό στόχο, χωρίς όμως απαιρητικότητα να προχωρούν σε τακτικές εμπορικές συναλλαγές¹⁹. Η επιχειρηματική διάσταση των κοινωνικών επιχειρήσεων συνεπάγεται ότι οι τελευταίες κάνουν, έστω και μερική, χρήση των συντελεστών παραγωγής, οι οποίοι είναι η αμειβόμενη εργασία, το κεφάλαιο και η περιουσία στα πλαίσια εγχρήματης οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι στην αρχή οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορεί να βασίζονται κυρίως σε εθελοντές και μη εμπορικές πηγές, αλλά για να γίνουν βιώσιμες κάνουν στην πορεία χρήση των άνω συντελεστών παραγωγής²⁰.

Ως προς την κοινωνική διάσταση σημειώνεται ότι μια κοινωνική επιχείρηση έχει κοινωνικό στόχο. Αυτό σημαίνει ότι τα παραγόμενα προϊόντα ή οι παρεχόμενες υπηρεσίες πρέπει να προάγουν την κοινωνική ωφέλεια ή το δημόσιο συμφέρον²¹. Ο κοινωνικός αυτός στόχος αποτελεί πρωταρχική επιδίωξη της κοινωνικής επιχείρησης κι όχι δευτερεύουσας σημασίας. Το στοιχείο δε αυτό είναι εξίσου σημαντικό καθώς διαφοροποιεί τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, που έχουν ως βασικό τους σκοπό την παραγωγή και διανομή κέρδους²².

Το τρίτο στοιχείο αναφέρεται στην διακυβέρνηση μιας κοινωνικής επιχείρησης, η οποία πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να προάγεται ο κοινωνικός σκοπός της, όπως

---

¹⁸ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report, σ.10

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 31.

²⁰ European Commission, ο.π., σ.10

²¹ European Commission, ο.π., σ.10.

²² Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). ο.π. , σελ. 31-32

επισημάνθηκε παραπάνω. Αυτό σημαίνει ότι μια κοινωνική επιχείρηση θα πρέπει να διακρίνεται από τα εξής επιμέρους χαρακτηριστικά ως προς την διακυβέρνησή της:

- ι. οργανωσιακή αυτονομία,
- ιι. δημοκρατικό ή/και συμμετοχικό σύστημα λήψης αποφάσεων,
- ιιι. περιορισμούς στην διανομή κερδών ή και της περιουσίας της επιχείρησης²³.

Η συνύπαρξη των παραπάνω χαρακτηριστικών διακυβέρνησης διαφοροποιούν τις κοινωνικές επιχειρήσεις τόσο από τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις όσο και από τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι πολυδιάστατες υπό την έννοια ότι το επιχειρηματικό στοιχείο, το κοινωνικό στοιχείο και το στοιχείο της διακυβέρνησης, όπως αναλύθηκαν παραπάνω, συνυπάρχουν ταυτόχρονα, σε αντίθεση με τις συμβατικές επιχειρήσεις ή τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, όπου μια τέτοια συνύπαρξη και των τριών στοιχείων δεν παρατηρείται²⁴.

Κοινωνική Οικονομία

Ο Χάρτης των Αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας (*"Charter of Principles of the Social Economy"*²⁵) αποτελεί τον πιο πρόσφατο ορισμό του πεδίου της κοινωνικής οικονομίας. Το κείμενο αυτό συντάχθηκε από την οργάνωση *"Social Economy Europe"*²⁶, δηλαδή το όργανο

²³ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report, σ.9-10

²⁴ European Commission, ο.π., σ.10.

²⁵ Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF), 20 Αυγούστου 2007. https://www.amice-eu.org/userfiles/file/2007_08_20_EN_SE_charter.pdf

²⁶ Η Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF) ιδρύθηκε το 2000 με σκοπό τη διεξαγωγή ενός μόνιμου διαλόγου με τους

εκπροσώπησης των φορέων κοινωνικής οικονομίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αποτελώντας έτσι ένα κείμενο προσδιορισμού της ταυτότητας της κοινωνικής οικονομίας από τους ίδιους τους φορείς που την απαρτίζουν²⁷.

Η Χάρτα αποκρυσταλώνει τις αρχές που διέπουν το σύμπαν της κοινωνικής οικονομίας και είναι οι εξής:

- η υπεροχή του ανθρώπου και των κοινωνικών σκοπών έναντι του κεφαλαίου,
- η εθελούσια και ελεύθερη συμμετοχή,
- ο δημοκρατικός έλεγχος από τα μέλη (η εν λόγω αρχή δεν αφορά τα ιδρύματα, τα οποία δεν έχουν μέλη),
- ο συνδυασμός προαγωγής των συλλογικής ωφέλειας των μελών/χρηστών και/ή κοινωνικής ωφέλειας (: της κοινότητας, της κοινωνίας),
- η υπεράσπιση και εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας,
- η αυτόνομη διαχείριση και η ανεξαρτησία από τις δημόσιες αρχές,
- η χρήση του μεγαλύτερου μέρους των πλεονασμάτων για σκοπούς βιώσιμης

θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 2008 η εν λόγω πρωτοβουλία άλλαξε την επωνυμία της σε “Social Economy Europe”. *Social Economy Europe* (2015). Social Economy. Taking back the initiative Proposals to make the social economy into a pillar of the European Union, White paper. file:///C:/Users/ifige/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/livre-blanc_en%20(1).pdf

²⁷ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 9
<https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-875-en-n.pdf>

ανάπτυξης, για την ωφέλεια των μελών ή για την ευρύτερη ωφέλεια²⁸.

Παραδοσιακά στην κοινωνική οικονομία εντάσσονται οι συνεταιρισμοί, οι αλληλοασφαλιστικές εταιρίες, οι ενώσεις και προσφάτως προστέθηκαν τα ιδρύματα, ενώ αναδύθηκαν νέοι φορείς όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις²⁹.

Με βάση την παραπάνω αντίληψη η οποία αποτυπώνεται και στην Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Ωστόσο δεν είναι οι μοναδικοί. Γιαυτό και οι έννοιες κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχείρηση δεν είναι ταυτόσημες. Για να θεωρηθεί ένας φορέας Κοινωνικής Οικονομίας ως κοινωνική επιχείρηση θα πρέπει να φέρει τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως αναλύθηκαν παραπάνω, μιας κοινωνικής επιχείρησης.

Αλληλέγγυα οικονομία

Ο όρος «οικονομία της αλληλεγγύης» ή «αλληλέγγυα οικονομία» εμφανίζεται στα τέλη 20αι. στην Γαλλία και στη Λατινική Αμερική. Η έννοια αυτή έθεσε ένα εννοιολογικό πρόσημο σε οργανώσεις του τρίτου τομέα που παράγουν ή διανέμουν κοινωνικά προϊόντα και υπηρεσίες, τα οποία πανθομολογούνται ως απολύτως αναγκαία για κάθε άνθρωπο προκειμένου να μπορέσει να ζήσει αξιοπρεπώς. Κατά συνέπεια, η διάθεση αυτών των αγαθών δεν μπορεί να εξαρτάται από εισοδηματικά ή άλλα κριτήρια και πρέπει η κάθε κυβέρνηση είτε να διασφαλίζει την δωρεάν διάθεσή των αγαθών αυτών είτε με επιδοτήσεις προς τις άνω οργανώσεις να διασφαλίζει την διαθεσή τους, έτσι ώς η τιμολόγησή τους να είναι χαμηλότερη από τις τιμές της αγοράς.

Με βάση την γαλλική προσέγγιση της αλληλέγγυας οικονομίας, τα εγχειρήματα που

²⁸ *Social Economy Europe* (2015). Social Economy. Taking back the initiative Proposals to make the social economy into a pillar of the European Union, White paper. file:///C:/Users/ifige/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/livre-blanc_en%20(1).pdf

²⁹ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). ο.π., σ. 9

ανήκουν σε αυτήν επιχειρούν να συγκεράσουν την αγορά, το κράτος και την αμοιβαιότητα αξιοποιώντας ποικίλους πόρους: όπως τα έσοδα από τις πωλήσεις αγαθών/υπηρεσιών στην αγορά, κρατικές επιχορηγήσεις και δωρέες για την στήριξή τους και εθελοντές, που στηρίζουν τα εγχειρήματα αυτά. Από την άλλη πλευρά, η λατινοαμερικανική προσέγγιση έδωσε έμφαση στην αλληλέγγυα οικονομία ως εναλλακτική λύση έναντι του υφιστάμενου καπιταλιστικού συστήματος³⁰.

---

³⁰ Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC).(2012). Η κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, σ. 23-24.

Συνεταιρισμοί

Οι συνεταιρισμοί, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, θεωρούνται ως φορείς που παραδοσιακά εντάσσονται στην κοινωνική οικονομία³¹. Διαφοροποιούνται δε από τις κοινωνικές επιχειρήσεις διότι η στόχευσή τους, όπως θα εξετάσουμε παρακάτω, δεν είναι πρωτίστως κοινωνική³². Συχνά όμως οι κοινωνικές επιχειρήσεις ιδρύονται υπό συνεταιριστική νομική μορφή³³.

Ειδικότερα, η Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση (International Co-operative Alliance), η οποία αποτελεί το διεθνές όργανο εκπροσώπησης των συνεταιρισμών, συνέταξε τη Διακήρυξη της συνεταιριστικής ταυτότητας το Συνέδριο του Μάντσεστερ το 1995. Στη διακήρυξη αυτή ο συνεταιρισμός ορίζεται ως « μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης³⁴». Σύμφωνα με τον δοθέντα ορισμό, ο οποίος είναι ευρέως αποδεκτός διεθνώς, ο συνεταιρισμός είναι ένωση προσώπων, υπό την έννοια ότι ο ίδιος καθορίζει τη νομική μορφή που θα έχουν τα πρόσωπα που θα γίνουν μέλη του³⁵. Κατά λογική συνέπεια, ένας

---

³¹ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 9
<https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-875-en-n.pdf>

³² Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 32.

³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). ο.π., σελ. 32, 41-43. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report, σ.42

³⁴ Βλ. MacPherson I, Συνεταιριστικές αρχές για τον 21 αιώνα, Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Μελετών, 1997, σελ. 8-9.

³⁵ Βλ. MacPherson I, ο.π., σελ. 9.

συνεταιρισμός μπορεί να αποδέχεται ως μέλη όχι μόνο φυσικά αλλά και νομικά πρόσωπα, εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη νομοθετική διάταξη. Εν συνεχεία, η ένωση προσώπων προσδιορίζεται ως αυτόνομη, τονίζοντας έτσι την ανεξαρτησία του συνεταιριστικού θεσμού από την εκτελεστική εξουσία αλλά και από άλλες επιχειρήσεις, ιδίως δε τις κερδοσκοπικές³⁶. Η συγκρότηση ενός συνεταιρισμού, όπως προβλέπει ο ορισμός, είναι εθελοντική. Άρα, η σύσταση και η συμμετοχή σε έναν συνεταιρισμό δεν μπορεί να αποτελεί προϊόν υποχρέωσης. Ο σκοπός σύστασης του συνεταιρισμού είναι η κάλυψη των αναγκών των μελών του, όπως προκύπτει από την ανάγνωση του ορισμού. Οι ανάγκες αυτές μπορεί να είναι αποκλειστικά οικονομικές (όπως μείωση εξόδων ή ενίσχυση των εσόδων των συνεταιριστών) ή και κοινωνικές, (όπως π.χ. η παιδική μέριμνα) και πολιτιστικές, (όπως π.χ. η χορηγία σε αθλητικές δραστηριότητες)³⁷. Σε κάθε περίπτωση και ανεξαρτήτως από την φύση και την ποικιλομορφία τους, οι ανάγκες των μελών αποτελούν τον λόγο ύπαρξης και λειτουργίας κάθε συνεταιρισμού. Η εξυπηρέτηση των άνω αναγκών γίνεται μέσω της συνεταιριστικής επιχείρησης, με τη χρήση δηλαδή προϊόντων ή υπηρεσιών που αυτή παρέχει στα μέλη της. Ως επιχείρηση, ο συνεταιρισμός αποτελεί έναν οργανωμένο φορέα που δραστηριοποιείται στην αγορά. Η ιδιαιτερότητά του όμως, που τον διακρίνει από κάθε άλλη μορφή επιχείρησης, είτε δημόσια είτε ιδιωτική, είναι η σύμπτωση ιδιοκτησίας και δημοκρατικής διοίκησης, με βάση την οποία «η εξουσία επιμερίζεται εντός του συνεταιρισμού μεταξύ των μελών σε δημοκρατική βάση³⁸». Στη Διακήρυξη του 1995 αποκρυσταλλώθηκαν πέρα από τον ορισμό και οι αξίες που διαπνέουν το συνεταιριστικό κίνημα (η αυτοβοήθεια, η αυτοευθύνη, η δημοκρατία, η ισότητα, η ισοτιμία, η αλληλεγγύη, η εντιμότητα, η διαφάνεια, η κοινωνική υπευθυνότητα και η μέριμνα για τους άλλους). Οι παραπάνω αξίες ενσαρκώνονται στις επτά συνεταιριστικές αρχές, όπως καταγράφηκαν στη Διακήρυξη του Μάντσεστερ.

---

³⁶MacPherson, ο.π., σελ. 9.

³⁷ MacPherson, ο.π., σελ. 10.

³⁸ MacPherson, ο.π., σελ. 10.

Οι αρχές αυτές απαντώνται στο κείμενο της διακήρυξης και έχουν ως εξής:

1. Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοικτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

2. Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στην λήψη αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται, επίσης με δημοκρατικό τρόπο.

3. Οικονομική συμμετοχή των μελών

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη, συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος, τουλάχιστον, θα είναι αδιανέμητο, β) απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

4. Αυτονομία και ανεξαρτησία

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς συμπεριλαμβανομένων των

κυβερνήσεων ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν την συνεταιριστική αυτονομία

5. Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό – ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης- σχετικά με τα οφέλη της συνεργασίας.

6. Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με την μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση, όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

7. Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη του³⁹.

3. Κατηγορίες κοινωνικών επιχειρήσεων

Η παρούσα ενότητα μελετά τις επιμέρους κατηγορίες, στις οποίες μπορούν να διακριθούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις ανάλογα με το μέγεθος και βεληνεκές δράσης, την νομική τους μορφή, τον τομέα δραστηριοποίησής τους και τον επιχειρηματικό τους προσανατολισμό.

---

³⁹ MacPherson, ο.π., σελ. 1-2.

Αναλυτικότερα:

α. Τυπολογία κοινωνικών επιχειρήσεων με βάση το μέγεθος και βεληνεκές δράσης

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν μια ποικιλία ως προς το μέγεθός τους και την εμβέλεια δράσης τους. Ένας σημαντικός αριθμός των επιχειρήσεων αυτών αντιστοιχεί σε μικρομεσαίου μεγέθους τοπικές επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά μέσα από συμπράξεις και δικτυώσεις οι κοινωνικές επιχειρήσεις συσπειρώνονται με απώτερο στόχο να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και να αναδειχθούν σε σημαντικούς οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες της επικράτειας, όπου έχουν την έδρα τους (βλ. Πλαίσιο 3α)⁴⁰.

Πλαίσιο 3α: Η κοινοπραξία «In Concerto»⁴¹

Σε μόλις μία δεκαετία, η κοινοπραξία In Concerto στο Καστελφράνκο Βένετο της βορειοδυτικής Ιταλίας εξελίχθηκε στη μεγαλύτερη επιχείρηση της περιοχής. Η κοινοπραξία ιδρύθηκε το 2002 από τοπικούς κοινωνικούς συνεταιρισμούς, πολλοί από τους οποίους βρίσκονταν στη φάση εκκίνησης, και δραστηριοποιείται σε μια περιοχή με 100 000 κατοίκους. Η κοινοπραξία συναπαρτίζεται από 22 κοινωνικούς συνεταιρισμούς, απασχολεί σχεδόν 1 300 εργαζομένους (περιλαμβανομένων πάνω από 200 με κάποιο είδος σωματικού ή κοινωνικού μειονεκτήματος), και παρέχει υπηρεσίες επανένταξης σε πάνω από 1 000 χρήστες. Η κοινοπραξία έχει συνολικό κύκλο εργασιών που υπερβαίνει τα 47 εκατομμύρια ευρώ και ο οποίος, ακόμη και το 2010, μια ζοφερή χρονιά για τις περισσότερες επιχειρήσεις, αυξήθηκε κατά σχεδόν 13 %.

Η In Concerto είναι μια μεγάλη σύμπραξη συνεταιρισμών με ενιαία αποστολή, που βασίζεται στην ιδέα ότι οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί θα πρέπει να δηλώνουν όσο το δυνατόν περισσότερο παρόντες στην τοπική περιοχή και να δραστηριοποιούνται σε κάθε δυνατό πεδίο. Αυτός ο «ενάρετος» μηχανισμός παράγει εισόδημα για την τοπική περιοχή, παρέχει απασχόληση και ενισχύει την κοινωνική ένταξη – για άτομα με αναπηρίες, πρώην φυλακισμένους, ή οποιονδήποτε μειονεκτεί κοινωνικά, περιλαμβανομένων των ατόμων άνω των 50 ετών που έχουν απολυθεί και αγωνίζονται να στηρίξουν τις οικογένειές τους. Αυτό είναι εφικτό, επειδή οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί που ανήκουν στην In Concerto έχουν αποφασίσει ότι ορισμένες λειτουργίες και αποφάσεις (όπως η επιλογή προσωπικού, οι λογιστικές εργασίες, οι αγορές κτλ.) θα εκτελούνται κεντρικά. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών είναι πολύ στενές, και η απόφαση να ενώσουν τις δυνάμεις τους επέτρεψε σε όλους τους συνεταιρισμούς, περιλαμβανομένων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, να αναπτυχθούν και να αυξήσουν το μέγεθός τους.

Ένα εσωτερικό ταμείο βοηθάει τους συνεταιρισμούς να εισαγάγουν καινοτομίες. Οι συνεταιρισμοί καταβάλλουν ποσά στο ταμείο, βάσει του όγκου των εργασιών τους, καθώς η εργασία, και όχι το κέρδος, είναι ο τελικός σκοπός και η αξία που παράγουν και προσφέρουν στον πληθυσμό και τα πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας. Οι συνεταιρισμοί της In Concerto είναι ενεργοί σε πολλούς τομείς, όπως η ξυλουργική, οι καθαρισμοί και κοινωνικές υπηρεσίες όπως η κατ' οίκον υγειονομική περίθαλψη, η φροντίδα των ηλικιωμένων και οι κοινότητες για άτομα με ψυχιατρικά προβλήματα. Η κοινοπραξία μπορεί να εμφανίζεται στις μεγάλες επιχειρήσεις ως «πάροχος λύσεων», αναλαμβάνοντας τη διαχείριση μιας πλήρους γραμμής παραγωγής, εποπτεύοντας την παραγωγή αλλά και την εφοδιαστική, την αποθήκευση, τη διαχείριση του προσωπικού και τις πιστοποιήσεις. Η συνεργασία ανάμεσα στους συνεταιρισμούς και η απόφαση να προκρίνεται το σύστημα ως σύνολο και όχι το επιμέρους κέρδος σημαίνουν ότι οι συνεταιρισμοί μπορούν να προσφέρουν σπουδαία πλεονεκτήματα στους πελάτες.

Ως αποτέλεσμα, σε μια εποχή που η Ιταλία κατακλύζεται από εισαγόμενα κινεζικά προϊόντα, η κοινοπραξία εξάγει προϊόντα της στην Κίνα. Εν τέλει, η In Concerto δεν είναι ανταγωνιστική λόγω χαμηλού εργατικού κόστους, αλλά διότι είναι μια ευέλικτη, ενοποιημένη και καινοτόμος επιχείρηση.

Άρθρο διασκευασμένο και μεταφρασμένο στα αγγλικά από την Carla Renicki, από το βιβλίο Buon Lavoro, των C. Borzaga και F. Raini, που εκδόθηκε από την Altra Economia

β. Τυπολογία κοινωνικών επιχειρήσεων με βάση τον τομέα δράσης

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων με την άσκηση των οποίων υλοποιούν την κοινωνική τους αποστολή (βλ. Πλαίσιο 3β). Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι επεκτείνονται και σε νέους τομείς δράσης, όπου δεν είχαν προηγουμένως σημαντική παρουσία, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Ειδικότερα, οι βασικότεροι τομείς που δραστηριοποιούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι οι εξής:

1. κοινωνική και οικονομική ένταξη ευάλωτων και αποκλεισμένων ατόμων (όπως π.χ. ένταξη στην αγορά εργασίας και προστατευόμενη απασχόληση),
2. κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος (όπως μακροχρόνια μέριμνα για την τρίτη ηλικία και για τα άτομα με αναπηρία, φροντίδα τέκνων, απασχόληση και κατάρτιση),
3. άλλες κοινωνικές και κοινοτικές υπηρεσίες (όπως π.χ. μικροπιστώσεις, συμβουλευτική, προσωρινή στέγαση αστέγων),

4. υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (συντήρηση δημοσίων χώρων, παροχή υπηρεσιών μεταφοράς επιβατών, αποκομιδή απορριμμάτων),
5. χερσαίες βιομηχανίες και περιβάλλον (όπως ανακύκλωση, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, μείωση ρύπων),
6. πολιτιστικές, τουριστικές, αθλητικές και αναπαραγωγικές δραστηριότητες,
7. πρακτικές αλληλεγγύης σε αναπτυσσόμενες χώρες (όπως π.χ. η προώθηση του δίκαιου εμπορίου)⁴².

Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην εργασιακή ένταξη και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Στην Σουηδία και στη Βρετανία ένας σημαντικός αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων παρέχει κοινοτικές και κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ στην Ουγγαρία και Ρουμανία οι κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται ιδίως στον τομέα της υγείας της κοινωνικής εργασίας και της εκπαίδευσης⁴³.

Ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν σε ποιους και πόσους τομείς οι κοινωνικές επιχειρήσεις εμφανίζονται και δραστηριοποιούνται είναι η ύπαρξη κοινωνικού κράτους και ειδικότερα η ποιότητα των παρεχόμενων εκ του κράτους κοινωνικών υπηρεσιών και το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, εντός του οποίου δραστηριοποιούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις και συγκεκριμένα κατά πόσο επιτρέπει την δραστηριοποίησή τους σε κάθε τομέα της οικονομίας ή αν θέτει περιορισμούς στην ανάληψη οικονομικών δραστηριοτήτων εκ μέρους των κοινωνικών επιχειρήσεων⁴⁴.

---

⁴² European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report, σ. 33

⁴³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 36-37

⁴⁴ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report., σ. 36

Παρά τις διαφορές που διαπιστώνονται μεταξύ χωρών, σημειώνεται, ωστόσο, ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης (*WISE- work integration social enterprises*) αποτελούν την βασικότερη μορφή κοινωνικής επιχείρησης σε σημαντικό αριθμό χωρών, όπως η Τσεχία, η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Λάτβια, η Πολωνία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνικές επιχειρήσεις φέρεται να υπο-εκπροσωπούνται στον τομέα των δομικών έργων και της μεταποίησης⁴⁵.

Πλαίσιο 3β: Χαρτογράφηση των πεδίων δραστηριότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη⁴⁶

---

⁴⁵ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report, σ. 35-36

⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 37.

[http://solidaritymission.org/wp-content/uploads/2015/12/Social_Europe_Guide.pdf]

Το SELUSI είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα (χρηματοδοτούμενο από το 7^ο πρόγραμμα-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), το οποίο μελετά τις συμπεριφορές στην αγορά και τις αποφάσεις οργανωτικού σχεδιασμού πάνω από 600 κοινωνικών επιχειρήσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η βάση δεδομένων που έχει συγκροτηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος προσφέρει ένα περιεκτικό δείγμα, συγκρίσιμο μεταξύ χωρών, και μπορεί να βοηθήσει στο σχηματισμό μιας εικόνας για τους πολλούς τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι ευρωπαϊκές κοινωνικές επιχειρήσεις.

Πεδίο δραστηριότητας κοινωνικών επιχειρήσεων

75% του δείγματος	Κοινωνικές υπηρεσίες	16,70%
	Απασχόληση και Κατάρτιση	14,88%
	Περιβάλλον	14,52%
	Εκπαίδευση	14,52%
	Οικονομική, κοινωνική και κοινοτική ανάπτυξη	14,34%
	Πολιτισμός, τέχνες και ψυχαγωγία	7,08%
	Υγεία	6,90%
	Στέγαση	2,72%
	Επιχειρηματικές ενώσεις	2,00%
	Νομικά, υπεράσπιση και πολιτική	1,63%
	Λοιπά	4,72%
	100%	

Πηγή: Στοιχεία SELUSI όπου συμπεριλαμβάνονται όλα τα δεδομένα από όλες τις χώρες (N=581)

Περισσότερες πληροφορίες: www.selusi.eu

γ. Τυπολογία κοινωνικών επιχειρήσεων με βάση την νομική μορφή

Υπάρχει μια ευρεία γκάμα νομικών μορφών, που οι επιχειρήσεις λαμβάνουν προκειμένου να λειτουργήσουν ως κοινωνικές (βλ. Πίνακα 2)⁴⁷. Παρά τις διαφορές που διαπιστώνονται μεταξύ Ευρωπαϊκών χωρών ως προς τις νομικές αυτές μορφές, τέσσερις είναι οι κύριες νομικές μορφές υπό τις οποίες λειτουργούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις:

- α) μη κερδοσκοπικές νομικές μορφές (ενώσεις, ιδρύματα, μη κερδοσκοπικές εταιρίες),
- β) συνεταιρισμοί,
- γ) νομικές μορφές προσαρμοσμένες στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κοινωνικών επιχειρήσεων,
- δ) κεφαλαιουχικές εταιρίες⁴⁸

Ειδικότερα, **ως προς την πρώτη κατηγορία** σημειώνεται ότι οι μη κερδοσκοπικές νομικές μορφές περιλαμβάνουν τις ενώσεις, τα ιδρύματα και τις μη κερδοσκοπικές εταιρίες⁴⁹. Οι εν λόγω νομικές μορφές ενδέχεται να λειτουργούν δημοκρατικά ή να διοικούνται από έναν διαχειριστή, δεν διανέμουν κέρδη, ενώ συναλλάσσονται στην αγορά για την εξυπηρέτηση και προώθηση της κοινωνικής τους αποστολής⁵⁰. Από την μελέτη που έλαβε χώρα το 2015 σε σύνολο 29 ευρωπαϊκών χωρών διαπιστώθηκε ότι σε 23 από τις 29 χώρες οι κοινωνικές επιχειρήσεις λειτουργούσαν υπό τη νομική μορφή του σωματείου και με τη νομική μορφή ιδρύματος σε 12 χώρες⁵¹.

⁴⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σελ. 41

⁴⁸ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

⁴⁹ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

⁵⁰ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

⁵¹ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

Στη δεύτερη κατηγορία νομικών μορφών ανήκουν οι συνεταιρισμοί, οι οποίοι αποτελούν ενώσεις προσώπων, που διοικούνται δημοκρατικά από τα μέλη τους, δύνανται να διανέμουν τα θετικά οικονομικά τους αποτελέσματα, αλλά συνήθως με περιορισμούς. Αν και αποτελούν οικονομίες αυτοεξυπηρέτησης και οργανώσεις αυτοβοήθειας των μελών τους, δύνανται ωστόσο να συμπεριλάβουν κοινωνικούς σκοπούς στο καταστατικό τους. Από τα 29 ευρωπαϊκά κράτη, όπου έγινε χαρτογράφηση των κοινωνικών επιχειρήσεων, σε 15 εξ αυτών οι κοινωνικές επιχειρήσεις κάνουν χρήση της νομικής μορφής του συνεταιρισμού⁵².

Στην τρίτη κατηγορία νομικών μορφών ανήκουν οι κατεχοχόν νομικές μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων⁵³. Αναφορικά με τα αποτελέσματα της προαναφερθείσας μελέτης χαρτογράφησης των κοινωνικών επιχειρήσεων σημειώθηκε ότι για την τελευταία αυτή κατηγορία νομικών μορφών σε 15 από τα 29 κράτη, συνολικά, ο εθνικός νομοθέτης έχει θεσπίσει διατάξεις αναγνωρίζοντας και ρυθμίζοντας τις δραστηριότητες των κοινωνικών επιχειρήσεων⁵⁴.

Ειδικότερα, ο νομοθέτης ενίοτε προσαρμόζει ήδη υφιστάμενες νομικές μορφές στις ανάγκες και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα μιας κοινωνικής επιχείρησης, προκειμένου στην πράξη να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ της κοινωνικής αποστολής τους με την επιχειρηματική τους δράση. Σε ορισμένο αριθμό χωρών το συνεταιριστικό μοντέλο ήταν αυτό που προσαρμόστηκε δια νόμου στα εγγενή χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως είναι η περίπτωση του Ν. 381/1991 για τους κοινωνικούς

---

⁵² European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report., σ. 42

⁵³ Ακόμη κι αν σε μια έννομη τάξη προβλέπεται η κοινωνική επιχείρηση ως ειδική νομική μορφή στην πράξη οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν αποκλείεται να επιλέξουν άλλες νομικές μορφές, όπως ισχύει στην περίπτωση της Βρετανίας. Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4 , σ. 41

⁵⁴ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report., σ. 51.

συνεταιρισμούς στην Ιταλία⁵⁵. Σε άλλες έννομες τάξεις ο νομοθέτης εισήγαγε ειδικούς τύπους μη κερδοσκοπικών οργανισμών επιτρέποντας σε αυτές την ανάληψη οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως είναι η περίπτωση της Τσεχίας με την εισαγωγή των κοινωφελών οργανισμών⁵⁶.

Σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες ο νομοθέτης υιοθετεί μια διαφορετική προσέγγιση δίνοντας έμφαση όχι στην νομική μορφή που μπορεί να αποκτήσει μια κοινωνική επιχείρηση, αλλά στο νομικό καθεστώς (“legal status”). Η κτήση του νομικού καθεστώτος της κοινωνικής επιχείρησης μπορεί να γίνει από μια ευρεία γκάμα (ή και από οποιοδήποτε) εγχειρημάτων, ασχέτως της νομικής μορφής που φέρουν⁵⁷. Για παράδειγμα, στην Ιταλία η κτήση της ιδιότητας της κοινωνικής επιχείρησης μπορεί να γίνει από έναν παραδοσιακό συνεταιρισμό, από έναν κοινωνικό συνεταιρισμό, από ένα ίδρυμα, μια ένωση ή και μια κεφαλαιουχική εταιρία⁵⁸. Βασική όμως προϋπόθεση για αυτό είναι η τήρηση ορισμένων κριτηρίων του υποψήφιου φορέα⁵⁹.

Στην τέταρτη και τελευταία κατηγορία νομικών μορφών των κοινωνικών επιχειρήσεων ανήκουν οι κεφαλαιουχικές εταιρίες, όπου η ιδιοκτησία και η διοίκηση γίνεται από τους εταίρους/μετόχους με βάση τη συμμετοχή τους στο εταιρικό κεφάλαιο⁶⁰. Οι εταιρίες αυτές έχουν την δυνατότητα να συναλλάσσονται με την αγορά για να

---

⁵⁵ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015)., σ. 42, 51

⁵⁶ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 51

⁵⁷ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 51

⁵⁸ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015), ο.π., 21

⁵⁹ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 51

⁶⁰ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π.,σ. 42

προωθήσουν έναν κοινωνικό σκοπό και να προσαρμόζουν τον τρόπο διακυβέρνησής τους στην κοινωνική τους αποστολή θέτοντάς την ως βασική προτεραιότητα έναντι της επίτευξης και διανομής κέρδους⁶¹. Στα πλαίσια της προαναφερθείσας μελέτης χαρτογράφησης διαπιστώθηκε ότι σε 18 από τα 29 ευρωπαϊκά κράτη οι κοινωνικές επιχειρήσεις κάνουν χρήση της νομικής μορφής των κεφαλαιουχικών/μετοχικών εταιριών⁶².

δ. Τυπολογία με βάση την επιχειρηματική διάσταση των κοινωνικών επιχειρήσεων

Στα πλαίσια της μελέτης χαρτογράφησης 29 χωρών της Ευρώπης και λαμβάνοντας υπόψιν τη διανομή κερδών/πλεονασμάτων, τη νομική τους μορφή, τον τρόπο διακυβέρνησής τους, τις πηγές εσόδων τους, την παρεχόμενη εργασία και τον τομέα δράσης προκύπτει μια κατηγοριοποίηση των κοινωνικών επιχειρήσεων με βάση την επιχειρηματική τους διάσταση⁶³.

Η εν λόγω μελέτη διέκρινε μια νέα τάση κοινωνικών επιχειρήσεων, οι οποίες στρέφονται περισσότερο στην αγορά και δίνουν έμφαση στην επίτευξη κερδών προκειμένου αυτά να διοχετευθούν την εκπλήρωση της κοινωνικής τους αποστολής. Οι εν λόγω κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν έντονο επιχειρηματικό προσανατολισμό, επιτρέπουν περιορισμένη διανομή κερδών στα μέλη τους και σε κοινωνικούς επενδυτές, ενώ συνήθως φέρουν τη νομική μορφή παραδοσιακών συνεταιρισμών, κεφαλαιουχικών εταιριών ή είναι ατομικές επιχειρήσεις. Η παρεχόμενη εργασία στις κοινωνικές αυτές επιχειρήσεις είναι αμειβόμενη, ενώ δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπως

---

⁶¹ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

⁶² European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 42

⁶³ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 36-41

κοινωνικές υπηρεσίες, εκπαίδευση αλλά και σε νέες δραστηριότητες όπως ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και δίκαιο εμπόριο⁶⁴.

Στο άλλο άκρο τοποθετούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες δεν είναι τόσο έντονα προσανατολισμένες στο επιχειρείν. Σε αυτές ανήκουν οι ενώσεις, τα ιδρύματα και οι οργανισμοί που δεν είναι μη κερδοσκοπικοί. Η διανομή κερδών στις κοινωνικές αυτές επιχειρήσεις απαγορεύεται δια νόμου. Το δε σύστημα διακυβέρνησης τους εξαρτάται από την νομική μορφή που θα επιλέξουν και μπορεί να είναι δημοκρατικό στην περίπτωση των ενώσεων, ενώ αντιθέτως στην περίπτωση των ιδρυμάτων ο συλλογικός τρόπος διοίκησης δεν είναι υποχρεωτικός. Βασική πηγή εσόδων τους αποτελούν οι συνεισφορές των μελών τους, οι κρατικές επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις, οι δημόσιες συμβάσεις προμηθειών και δευτερευόντως η παροχή αγαθών/υπηρεσιών στην ελεύθερη αγορά. Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται είναι - μεταξύ άλλων- οι κοινωνικές και κοινοτικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες εκπαίδευσης, πολιτισμού και τουρισμού⁶⁵.

Στο μετρίχιο των δυο αυτών τάσεων τοποθετούνται οι κοινωνικές επιχειρήσεις, που λειτουργούν με νομικές μορφές, που αποτελούν προσαρμογή δια νόμου υφιστάμενων νομικών μορφών στα ιδιαίτερα γνωρίσματα που φέρει μια κοινωνική επιχείρηση, όπως είναι οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί για παράδειγμα. Η κοινωνική τους αποστολή προβλέπεται εκ του νόμου και δεν εξαρτάται από την βούληση των συμμετεχόντων σε αυτές. Το σύστημα διακυβέρνησής τους προβλέπεται εκ του νόμου να είναι κατά κανόνα συμμετοχικό ή και δημοκρατικό. Τα έσοδά τους προέρχονται από την αγοραία συναλλαγή, αλλά και από επιδοτήσεις. Οι εν λόγω κοινωνικές επιχειρήσεις βασίζονται κυρίως στην αμειβόμενη εργασία και δευτερευόντως σε εθελοντές⁶⁶.

---

⁶⁴ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 36-41

⁶⁵ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 36-41

⁶⁶ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). ο.π., σ. 36-41

Πίνακας
2α

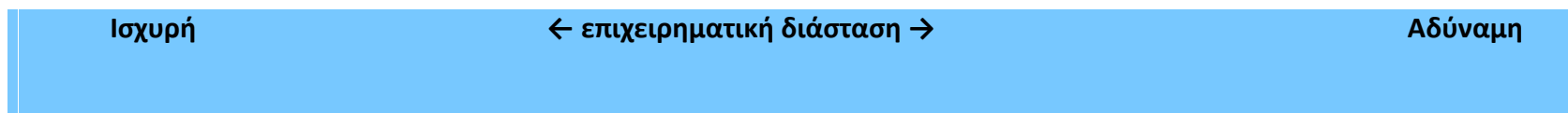
Οι τρεις επικρατέστερες νομικές μορφές που χρησιμοποιούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις

Χώρα	Μη κερδοσκοπικές νομικές μορφές				Νομικές μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων				
	Ένωση	Ίδρυμα	Οργανισμός	Μη κερδοσκοπική εταιρία	Συνεταιρισμός	Κεφαλαιουχική εταιρία	Ατομική επιχείρηση	Άλλο	
AT	✓					✓	✓		
BE	✓				✓	✓			
BG	(*) ✓	(*) ✓						(1) ✓	
CY	✓	✓		✓					
HR	✓		✓		✓				
CZ	✓		(**) ✓			✓			
DK	✓					✓	✓		
EE	✓	✓				✓			
FI		✓			✓	✓			
FR	✓				✓			(2) ✓	
DE	✓				✓	✓			
GR					✓				✓
HU	✓			✓	✓				

(6) Βιομηχανικές εταιρίες και ταμεία πρόνοιας (IPS)

IE	✓			✓		✓			
IT	✓	✓							✓
LV	✓	✓				✓			

Πίνακας 3 Αναδυόμενη τυπολογία σύγχρονων κοινωνικών επιχειρήσεων

Χαρακτηριστικά	Κερδοσκοπικές εταιρίες	Επιχειρήσεις με ορισμένο σκοπό	Μη κερδοσκοπικές οργανώσεις με ορισμένο σκοπό και επιχειρηματική
----------------	------------------------	--------------------------------	--

			δράση
Διανομή πλεονασμάτων/ Κερδών	Περιορισμένη διανομή κερδών στους ιδιοκτήτες, στα μέλη και/ή σε κοινωνικούς επενδυτές (προαιρετικό)	Περιορισμένη ή μη διανομή κερδών βάσει νόμου	Μη διανομή κερδών (η διανομή κερδών απαγορεύεται βάσει νόμου)
Νομικές μορφές	Παραδοσιακοί συνεταιρισμοί, Κεφαλαιουχικές εταιρίες, Ατομικές επιχειρήσεις	Νομικές μορφές προσαρμοσμένες στις κοινωνικές επιχειρήσεις Π.χ. κοινωνικοί συνεταιρισμοί, CICs/SCICs	Ενώσεις, ιδρύματα, οργανισμοί Υβριδικές μορφές (π.χ. εμπορικό τμήμα φιλανθρωπικών οργανώσεων)
Διακυβέρνηση	Η κοινωνική αποστολή διασφαλίζεται εθελούσια από την επιχείρηση μέσα από τον τρόπο διακυβέρνησής της/ επιχειρηματικό μοντέλο	Η αποστολή προστατεύεται δια νόμου Ο νόμος προβλέπει συμμετοχικό σύστημα διακυβέρνησης (συμμετοχική παραγόντων και/ή δημοκρατικός τρόπος λήψης αποφάσεων)	Μη κερδοσκοπικές βάσει νόμου Το μοντέλο διακυβέρνησης εξαρτάται από την νομική μορφή, π.χ. οι ενώσεις διοικούνται δημοκρατικά, ενώ τα ιδρύματα δεν υποχρεούνται να ακολουθήσουν έναν συλλογικό τρόπο διακυβέρνησης

	<p>Το μοντέλο διακυβέρνησης εξαρτάται από την νομική μορφή</p> <p>Π.χ. Οι συνεταιρισμοί διοικούνται δημοκρατικά, ενώ οι κεφαλαιουχικές εταιρίες δεν υποχρεούνται να ακολουθήσουν έναν συλλογικό τρόπο διακυβέρνησης</p>		
Βασικές πηγές εισοδήματος	Έσοδα από εμπορικές συναλλαγές	Έσοδα από εμπορικές συναλλαγές, επιδοτήσεις (WISE)	Εισφορές μελών, Επιχορηγήσεις και δωρεές, επιδοτήσεις (WISE), Έσοδα από εμπορικές συναλλαγές
Εργασιακό Καθεστώς	Αμειβόμενη εργασία	Κυρίως εργαζόμενοι έναντι αμοιβής και ορισμένοι εθελοντές	εργαζόμενοι έναντι αμοιβής και εθελοντές
Αγορά	Ιδιωτικές αγορές – καταναλωτές και άλλες επιχειρήσεις (ιδίως όσες είναι κοινωνικά υπεύθυνες), Δημόσιος Τομέας (κυρίως	Δημόσιος Τομέας (ανταγωνιστικές και απευθείας αναθέσεις, Ιδιωτικές αγορές – κυρίως καταναλωτές, αλλά	Δημόσιος Τομέας (κυρίως απευθείας αναθέσεις), Ιδιωτικές αγορές – κυρίως καταναλωτές αλλά και επιχειρήσεις

	ανταγωνιστικές)	και επιχειρήσεις	
Πεδία Δραστηριότητας	Ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων συμπεριλαμβανομένων κοινωνικών υπηρεσιών, υπηρεσιών εκπαίδευσης, περιβάλλοντος, πολιτισμού, τεχνών, τουρισμού, Και νέες δραστηριότητες Όπως ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, δίκαιο εμπόριο και μεταφορές κ.α.	Κοινωνικές και κοινοτικές υπηρεσίες, άλλες, Δημόσιες υπηρεσίες, εκπαίδευση, στέγαση, Εργασιακή ένταξη κ.α.	Κοινωνικές και κοινοτικές υπηρεσίες, και άλλες δημόσιες υπηρεσίες, εκπαίδευση, περιβάλλον, πολιτισμός, τέχνες, τουρισμός κ.α.

Πηγή: European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report, σ. 41

4. Κίνητρα για την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων

Η διαμόρφωση ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για την δημιουργία και ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, αλλά και όλων των φορέων της Κ.Α.Ο. εν γένει, αποτελεί ζητούμενο κατά τη διαμόρφωση δημοσίων πολιτικών, που συχνά παίρνουν τη μορφή νόμων, προγραμμάτων, εργαλείων. Οι δημόσιες πολιτικές για την Κ.Α.Ο. καλούνται να λάβουν υπόψη τις αξίες και αρχές των εν λόγω εγχειρημάτων, να αίρουν υφιστάμενα εμπόδια στην ανάπτυξή τους και να διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες παρέχοντας κίνητρα στα ενδιαφερόμενα μέρη για την ίδρυση και συμμετοχή σε πρωτοβουλίες της Κ.Α.Ο. Η χάραξη των δημοσίων πολιτικών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο για την Κ.Α.Ο. καλύπτει κατά κανόνα τα παρακάτω πεδία δράσης:

- α) την προώθηση του κοινωνικώς επιχειρείν,
- β) τη διαμόρφωση κατάλληλου νομικού, ρυθμιστικού και φορολογικού πλαισίου,
- γ) την παροχή βιώσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων,
- δ) την παροχή υπηρεσιών και τη διαμόρφωση υποδομών στήριξης των επιχειρήσεων,
- ε) τη διαμόρφωση υποστηρικτικών μέτρων για την πρόσβαση στις αγορές,
- στ) τη στήριξη της έρευνας και εκπαίδευσης⁶⁷.

α) Η προώθηση του κοινωνικώς επιχειρείν

Η προώθηση μιας θετικής στάσης έναντι του κοινωνικώς επιχειρείν μπορεί να λειτουργήσει ως προπαρασκευαστικό στάδιο για τη δημιουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης, αλλά και άλλων φορέων Κ.Α.Ο. Μια τέτοια θετική στάση μπορεί να διαμορφωθεί με την διοργάνωση εκθέσεων/συνεδρίων και με την ενσωμάτωση δραστηριοτήτων

---

⁶⁷ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ.13 επ.

επιχειρηματικότητας στα σχολεία, στις σχολές επαγγελματικής κατάρτισης και στα πανεπιστήμια⁶⁸.

Στη χώρα μας έχουν αναληφθεί προωθητικές πρωτοβουλίες για την Κ.Α.Ο. από την Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, όπως για παράδειγμα η διοργάνωση δύο ετήσιων εκθέσεων Κ.Α.Ο. και μιας περιφερειακής, με στόχο την διάχυση της Κ.Α.Ο. στο ευρύ κοινό, όπως επίσης και αντίστοιχες πρωτοβουλίες από τους ίδιους τους φορείς Κ.Α.Ο.⁶⁹.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι για πρώτη φορά στη χώρα μας λειτουργεί πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών με αποκλειστικό αντικείμενο την Κ.Α.Ο. Το μεταπτυχιακό αυτό πρόγραμμα καλύπτει μια ευρεία γκάμα θεματικών, όπως θεωρητικές προσεγγίσεις της

---

⁶⁸ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 13

⁶⁹ Η 1η Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, με τον τίτλο «Κ.Α.Ο. ATHENS EXPO '17», πραγματοποιήθηκε στις 1-3 Νοεμβρίου 2017, στην Τεχνόπολη Δήμου Αθηναίων στο Γκάζι. Η 2η Έκθεση Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, με τον τίτλο Κ.Α.Ο. «ATHENS EXPO '18» έλαβε χώρα στις 7 -11 Νοεμβρίου 2018 στους χώρους του παλαιού Χρηματιστηρίου Αθηνών (Σοφοκλέους 10, Πεσμαζόγλου 1) και στο αίθριο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών - Γρυπάρειο Μέγαρο, (Σοφοκλέους 1). Οι δυο αυτές εκθέσεις διοργανώθηκαν από την Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με συμμετοχή 150 φορέων. Μια αντίστοιχη πρωτοβουλία σε περιφερειακό επίπεδο ανέλαβαν η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, η Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και η ΕΥΔ ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας με την διοργάνωση της 1ης EXPO Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας Δυτικής Ελλάδας . Αντίστοιχες πρωτοβουλίες υπό την αιγίδα της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας ανέλαβαν φορείς Κ.Α.Ο. με τη διοργάνωση της 1ης COOPEXPO «για Κ.Α.Ο. στο ΜΕΤΡΟ» τον Φεβρουάριο του 2018 στις 22 - 24 Φεβρουαρίου και της 2ης COOPEXPO «Παράγω - Επιχειρώ Κοινωνικά» στις 28 Μαΐου - 2 Ιουνίου 2018 στο χώρο πολλαπλών χρήσεων του Σταθμού του Μετρό Σύνταγμα. Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 69επ.

Κ.Α.Ο., ζητήματα επιχειρηματικού σχεδιασμού, διακυβέρνησης, δημοσίων πολιτικών για την Κ.Α.Ο., αλλά και τη σχέση της με κοινωνικά κινήματα και τα κοινά⁷⁰.

β) Η διαμόρφωση κατάλληλου νομικού, ρυθμιστικού και φορολογικού πλαισίου

Το νομικό πλαίσιο θα πρέπει να οριοθετεί με σαφήνεια την κοινωνική επιχείρηση αλλά και τον ευρύτερο τομέα της Κ.Α.Ο., καθώς και τους φορείς που ανήκουν στον τομέα αυτόν. Παράλληλα, οι κανόνες που διέπουν την ίδρυση και λειτουργία των φορέων Κ.Α.Ο. δεν θα πρέπει να είναι λεπτομερείς και ασφικτικοί ως προς τις υποχρεώσεις που τους βαρύνουν, ενώ ο νομοθέτης οφείλει να θεσπίζει διατάξεις λαμβάνοντας υπόψιν την διττή οικονομική και κοινωνική φύση των φορέων αυτών.

Ως προς το φορολογικό πλαίσιο επισημαίνεται ότι οι κανόνες φορολόγησης των φορέων Κ.Α.Ο. θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν την κοινωνική αποστολή που επιτελούν οι φορείς, να θεσπίζουν ανάλογες φορολογικές ελαφρύνσεις υπέρ τους ως επιβράβευση του θετικού κοινωνικού αντίκτυπου, αλλά και έμμεσες φορολογικές ελαφρύνσεις στα πρόσωπα που επενδύουν σε αυτές⁷¹.

Στα πλαίσια του Ν. 4430/2016 επιχειρείται ο προσδιορισμός του όρου Κ.Α.Ο. στο αρ. 2.1 ως «το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον».

Οι δε φορείς της Κ.Α.Ο. διακρίνονται σε δυο κατηγορίες:

---

⁷⁰ Επίσημη ιστοσελίδα Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου <https://www.eap.gr/el/programmata-sroudwn/444-κοινωνική-και-αλληλέγγυα-οικονομία/5415-κοινωνική-και-αλληλέγγυα-οικονομία-καο>

⁷¹ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 13 επ.

α) στους αυτοδίκαιους φορείς Κ.Α.Λ.Ο., που αποκτούν την ιδιότητα του φορέα Κ.Α.Λ.Ο. από συστάσεώς τους και είναι οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης, και οι συνεταιρισμοί εργαζομένων.

β) στους μη αυτοδίκαιους φορείς Κ.Α.Λ.Ο., που αποκτούν την ιδιότητα του φορέα Κ.Α.Λ.Ο. εφόσον πληρούν τα κριτήρια που θέτει ο Ν. 4430/2016 στο αρ. 3. 1 δ.

Ο όρος κοινωνική επιχείρηση δεν απαντάται στον άνω νόμο, ούτε προβλέπεται ως διακριτή νομική μορφή ή υποκατηγορία φορέων Κ.Α.Λ.Ο.

Αναφορικά με τα μέτρα φορολογικής ελάφρυνσης, που εισάγει ο νομοθέτης για την Κ.Α.Λ.Ο., σημειώνεται ότι οι Κοιν.Σ.Επ. και οι συνεταιρισμοί εργαζομένων απαλλάσσονται από το τέλος επιτηδεύματος για τα πρώτα 5 έτη (αρ. 73.2 Ν. 4430/16 σε συνδυασμό με αρ. 31.3 Ν. 3986/11), υποχρεούνται δε σε καταβολή μειωμένου τέλους (500€) για τα επόμενα έτη πέραν της πενταετίας (αρ. 73.1 Ν. 4430/16, αρ. 31.1 δ Ν. 3986/11). Η άνω απαλλαγή ισχύει και για τα τυχόν υποκαταστήματα που λειτουργούν οι εν λόγω φορείς Κ.Α.Λ.Ο.⁷².

γ) Η παροχή βιώσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων⁷³

Οι δημόσιες πολιτικές καλούνται να συμβάλλουν στην ανάπτυξη κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων για την Κ.Α.Λ.Ο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εξοικείωση του παραδοσιακού πιστωτικού τομέα στις ανάγκες και τις δυνατότητες του πεδίου της Κ.Α.Λ.Ο. (για παράδειγμα παροχή εγγυοδοσίας από το δημόσιο υπέρ φορέα Κ.Α.Λ.Ο., προκειμένου αυτός να δανειοδοτηθεί από συμβατική τράπεζα). Παράλληλα, μπορούν να εισαχθούν και περισσότερο καινοτόμες ρυθμίσεις με κοινοτικές συμπράξεις μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών, της κυβέρνησης και

---

⁷² Επίσημη ιστοσελίδα Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (διευκρίνιση σχετικά με την απαλλαγή απο το τέλος επιτηδεύματος για τα υποκαστήματα των κοιν.σ.επ., συνεταιρισμών εργαζομενων & κοι.σ.π.ε) <https://kalo.gov.gr/dieykrinisi-schetika-me-tin-apallagi-apo-to-telos-epitideymatos-gia-ta-ypokatastimata-ton-foreon-k-al-o/>

⁷³ Για περισσότερα βλ. Ενότητα 9 “Εργαλεία χρηματοδότησης για κοινωνικές επιχειρήσεις” στην παρούσα μελέτη.

των πιστωτικών ιδρυμάτων. Κρίσιμα είναι και τα κεφάλαια εκκίνησης κατά τα πρώτα στάδια σύστασης της νεοφυούς κοινωνικής επιχείρησης, τα οποία μπορούν να διασφαλιστούν με μικροδάνεια ή επιχορηγήσεις⁷⁴.

δ) Η παροχή υπηρεσιών και η διαμόρφωση υποδομών στήριξης των επιχειρήσεων

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, αλλά και οι περισσότεροι φορείς της Κ.Α.Ο., έχουν ανάγκη υποστήριξης ως προς τον επιχειρηματικό χαρακτήρα του εγχειρήματός τους. Ωστόσο, δεν μπορεί η στήριξη αυτή να είναι πανομοιότυπη με την στήριξη των συμβατικών επιχειρήσεων, καθώς έτσι παραγνωρίζεται η κοινωνική διάσταση της Κ.Α.Ο., με βάση την οποία διακρίνεται από τον ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα. Για τον λόγο αυτό απορρίπτεται μια μονοδιάστατη λύση και ένα ενιαίο πρότυπο για την στήριξη κάθε είδους επιχείρησης (one-size-fits-all). Αντ' αυτού προτείνεται ένα πλέγμα στήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων και φορέων Κ.Α.Ο., που θα περιλαμβάνει:

- α) γενικά μέτρα στήριξης, που αφορούν όλες τις επιχειρήσεις εν γένει και
- β) υποστηρικτικά μέτρα, ειδικά σχεδιασμένα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, τους φορείς Κ.Α.Ο. και τις ανάγκες τους,
- γ) δημιουργία κατάλληλων υποδομών, όπως πάρκα καινοτομίας και θερμοκοιτίδες για την δημιουργία και ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, καθώς του πεδίου της Κ.Α.Ο. εν γένει⁷⁵.

Η Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ετήσια της Έκθεση για το 2018 επεσήμανε ότι θα χρηματοδοτηθούν 89 Κέντρα Στήριξης, τα οποία θα είναι ταυτόχρονα και φορείς Κ.Α.Ο. Τα Κέντρα αυτά θα λειτουργούν ως “help desk” παρέχοντας υπηρεσίες συμβουλευτικής και υποστήριξης σε υπό σύσταση, νέους και υφιστάμενους φορείς Κ.Α.Ο., ενώ παράλληλα καλούνται να αναπτύσσουν δράσεις δημοσιότητας, με

⁷⁴ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 14

⁷⁵ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 14

στόχο τη διάχυση της Κ.Α.Ο. στην τοπική κοινωνία^{76 77}. Στην πράξη, ο αριθμός των 89 κέντρων εν τέλει δεν συμπληρώθηκε, καθώς έγιναν δεκτές 15 προτάσεις χρηματοδότησης από τις 44 υποβληθείσες προτάσεις.

ε) Η στήριξη της έρευνας και της εκπαίδευσης

Η υποστήριξη της έρευνας για την Κ.Α.Ο. από τις κυβερνήσεις και από δημόσια ερευνητικά ιδρύματα κρίνεται εξίσου χρήσιμη, καθώς δύναται να εντοπίζει τις ποικίλες ανάγκες των φορέων Κ.Α.Ο. και να προτείνει τρόπους αποτελεσματικότερης ενσωμάτωσής τους στα πλαίσια των εθνικών, και υπερεθνικών, κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών. Η μέτρηση του κοινωνικού αντίκτυπου των κοινωνικών επιχειρήσεων και η διαμόρφωση πλατφορμών αμοιβαίας μάθησης αποτελούν ορισμένα από τα ζητήματα που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης από τους ερευνητές⁷⁸.

Με βάση τα παραπάνω σημειώνονται ορισμένα μέτρα που κινούνται σε αυτήν την κατεύθυνση ενθάρρυνσης- προώθησης της έρευνας στο πεδίο της Κ.Α.Ο. Ειδικότερα, στα πλαίσια του προγράμματος τεχνικής υποστήριξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Τεχνική Βοήθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», τη διαχείριση του οποίου είχε το Βρετανικό Συμβούλιο και δικαιούχος ήταν το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, εκπονήθηκε ένας αριθμός εκθέσεων με αντικείμενο την χαρτογράφηση του πεδίου της Κ.Α.Ο., την εκπαίδευση και δημιουργία συναφών δεξιοτήτων, την δημιουργία εργαλείου μέτρησης του κοινωνικού αντίκτυπου, την εναρμόνιση-ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας, καθώς και μελέτη για τη δημιουργία ενός κατάλληλου μοντέλου για την Ελλάδα για τις υπό

---

⁷⁶ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 286επ.

⁷⁷ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 286επ.

⁷⁸ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 16

πτώχευση, αφερέγγυες και ήδη πτωχευμένες επιχειρήσεις και τη μεταβίβασή τους σε εγχειρήματα της Κ.Α.Ο.⁷⁹ Παράλληλα, στα πλαίσια της 2^{ης} Ετήσιας Έκθεσης των φορέων Κ.Α.Ο. που έλαβε χώρα το 2018 ανακοινώθηκε από την Υφυπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης η δημιουργία ενός δικτύου ερευνητών και πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, σε κοινό σημείο αναφοράς την έρευνα και μελέτη του χώρο της Κ.Α.Ο.

στ) Υποστηρικτικά μέτρα για την πρόσβαση στις αγορές

Η πρόσβαση των κοινωνικών επιχειρήσεων και των φορέων Κ.Α.Ο. εν γένει στις αγορές μπορεί να διευκολυνθεί με τις δημόσιες συμβάσεις και ειδικότερα με την θέσπιση κοινωνικών κριτηρίων στους διαγωνισμούς για την προμήθεια προϊόντων και υπηρεσιών προς το δημόσιο. Παράλληλα, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη δεξιοτήτων των τοπικών διοικητικών υπηρεσιών αφενός και των φορέων Κ.Α.Ο. αφετέρου, έτσι ώστε οι μεν διοικητικοί υπάλληλοι να είναι σε θέση να γνωρίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα ενσωματώσουν κοινωνικά κριτήρια στους διαγωνισμούς προμηθειών, και οι δε φορείς Κ.Α.Ο. να μπορέσουν να υποβάλλουν μια ανταγωνιστική προσφορά^{80 81}.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο σημειώνεται ότι θεσπίστηκε η Οδηγία 2014/24/EU για τις δημόσιες συμβάσεις, με βάση την οποία οι δημόσιες αρχές καλούνται- χωρίς να υποχρεούνται- να λάβουν υπόψιν τους κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους κατά την διαμόρφωση της πρόκλησης υποβολής προσφορών και την αξιολόγησή τους⁸². Η εν λόγω οδηγία

⁷⁹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 39επ.

⁸⁰ OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*, σ. 15 επ.

⁸¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Κοινωνικές αγορές: Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών πτυχών στις δημοσιές συμβάσεις*, Λουξεμβούργο.

⁸² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Κοινωνικές αγορές: Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών πτυχών στις δημοσιές συμβάσεις*, Λουξεμβούργο, σ.7

ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο και δη στο αρ. 20.1 Ν. 4412/2016, το οποίο ορίζει ότι οι αναθέτουσες αρχές (: δηλ οι δημόσιες αρχές) μπορούν να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα το δικαίωμα συμμετοχής σε διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων στους παρακάτω φορείς:

(α) σε Προστατευμένα Παραγωγικά,

(β) σε Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης,

(γ) σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης και

(δ) κάθε άλλο οικονομικό φορέα που έχει ως κύριο σκοπό, δυνάμει του καταστατικού του, την επαγγελματική και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρία ή μειονεκτούντων προσώπων, εφόσον περισσότεροι από 30% των εργαζομένων του φορέα είναι εργαζόμενοι με αναπηρία ή μειονεκτούντες εργαζόμενοι.

5. Εταιρική κοινωνική ευθύνη και κοινωνική επιχειρηματικότητα

Στην παρούσα ενότητα προσδιορίζεται η έννοια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης, οι διαστάσεις και τα πεδία δράσης της, αλλά και η σχέση της με την κοινωνική οικονομία και τους φορείς της ως υποκείμενα και ως αντικείμενα (δηλ. ως αποδέκτες) πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Η έννοια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης

Η κοινωνική εταιρική ευθύνη τα τελευταία χρόνια έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον εθνικών κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, του επιχειρηματικού κόσμου και της ακαδημαϊκής κοινότητας. Όπως και με τις έννοιες που αναλύθηκαν σε προηγούμενες ενότητες, έτσι και εδώ υπάρχει ένα πλουραλισμός ορισμών και προσεγγίσεων, τονίζοντας κάθε φορά διαφορετικές πτυχές της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης.

Η κοινωνική εταιρική ευθύνη έχει απασχολήσει και τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2001 συντάσσει την Πράσινη Βίβλο για την

προώθηση ενός ευρωπαϊκού πλαισίου για την εταιρική κοινωνική ευθύνη. Στόχος της Πράσινης Βίβλου, όπως αναφέρει στην παρ. 93 είναι : «να αυξήσει την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση και να τονώσει τη συζήτηση σχετικά με νέους τρόπους προώθησης της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης». Ειδικότερα, στην παράγραφο 20 επιχειρεί να προσδιορίσει την κοινωνική εταιρική ευθύνη ως την οικειοθελή ενσωμάτωση από την πλευρά των εταιριών κοινωνικών και περιβαλλοντικών ανησυχιών στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι ένα βασικό γνώρισμα που αποδίδεται στην κοινωνική εταιρική ευθύνη και απαντάται ρητώς στους περισσότερους ορισμούς είναι ο εθελούσιος χαρακτήρας της. Αυτό σημαίνει ότι οι όποιες πρακτικές αναλαμβάνονται στα πλαίσια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης από τις επιχειρήσεις είναι προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας και εναπόκεινται στη διακριτική τους ευχέρεια, κι όχι αποτέλεσμα συμμόρφωσής τους με υποχρεώσεις που επιβάλλονται εκ του νόμου. Στις περιπτώσεις εννόμων τάξεων, που δεν προβλέπουν ρυθμίσεις για κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές, η κοινωνική εταιρική ευθύνη δεν μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο του νόμου και να καλύψει το υφιστάμενο κενό. Ο ρόλος της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης είναι συμπληρωματικός έναντι του νόμου, ο νομοθέτης δλδ οφείλει να προβλέψει το ελάχιστο που πρέπει να κάνουν οι κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις, ενώ η κοινωνική εταιρική ευθύνη αναφέρεται σε πρακτικές που κινούνται πέρα από τους οριζόμενους εκ του νόμου ελάχιστους όρους.

Ένα επόμενο ερώτημα, που τίθεται ως προς την κοινωνική εταιρική ευθύνη, αφορά σε ποιες επιχειρήσεις απευθύνεται. Είναι γεγονός ότι στο παρελθόν είχε δοθεί μεγάλη έμφαση στην υιοθέτηση κοινωνικά υπεύθυνων πρακτικών ιδίως από μεγάλες εταιρίες και πολυεθνικές. Η Πράσινη Βίβλος, ωστόσο, απευθύνεται σε κάθε εταιρία, ανεξαρτήτως μεγέθους και πεδίου δράσης, όπως οι οικογενειακές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις⁸³,

---

⁸³ Παρ. 72: «Επιπλέον, είναι αναγκαίο να δοθούν εργαλεία και να παρασχεθεί καθοδήγηση σε πολύ περισσότερες εταιρίες, και ειδικότερα στις μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που να τους επιτρέπουν να συντάσσουν εκθέσεις με τρόπο αποτελεσματικό σχετικά με τις πολιτικές, τις

καθώς ο στόχος της είναι η άσκηση κοινωνικά υπεύθυνης επιχειρηματικότητας από το σύνολο του επιχειρηματικού κόσμου.

Οι κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές που μπορεί να υιοθετήσει μια επιχείρηση δεν περιορίζονται σε ένα μόνο πεδίο δράσης, αλλά, αντιθέτως, καλύπτουν μια ευρεία θεματολογία, όπως π.χ. ζητήματα εταιρικής ηθικής και δεοντολογίας, εργασιακών σχέσεων, ανθρώπινων δικαιωμάτων, σχέσεων της εταιρείας με την κοινωνία, αλλά και προβλήματα, που αφορούν τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο των αποφάσεων της επιχείρησης. «Ειδικότερα, η κοινωνική εταιρική ευθύνη σχετίζεται με τα παρακάτω:

- Το εργασιακό περιβάλλον(εργαζόμενοι)
- Την αγορά (προμηθευτές και αγοραστές)
- Το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές)
- Την κοινωνία (στη διαταξική ή διαστρωματική σύνθεση της)
- Τα ζητήματα ηθικής (όπως την αντιλαμβάνονται οι διάφορες κοινωνίες)
- Τα ανθρώπινα δικαιώματα (όπως αυτά κατοχυρώνονται από τον ΟΗΕ)».

Το ευρύ πεδίο δράσης, που καλύπτει η κοινωνική εταιρική ευθύνη, συναρτάται και με την ευρεία στοχοθεσία της, δλδ. την αποδοτικότητα μιας επιχείρησης με όρους όχι μόνο οικονομικούς, αλλά κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς⁸⁴.

Επιπρόσθετα η κοινωνική εταιρική ευθύνη είναι πολυδιάστατη έννοια, φέρει δε μια εσωτερική και μια εξωτερική διάσταση, αφορά δλδ. στο εσωτερικό της ίδιας της επιχείρησης (εσωτερική διάσταση), αλλά παράλληλα υπερβαίνει και τα στενά όρια της ίδιας της επιχείρησης (εξωτερική διάσταση). Ειδικότερα, η εσωτερική διάσταση της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης αναφέρεται στους εργαζόμενους της επιχείρησης, στις συνθήκες απασχόλησής τους (π.χ. πρακτικές υπέρ της υγείας και ασφάλειας του εργατικού

διαδικασίες και τις επιδόσεις τους στο θέμα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Οι μεγάλες πρωτοπόροι εταιρείες μπορούν, προσφέροντας την εμπειρογνωμοσύνη τους και τις δεξιότητές τους σε θέματα ανάπτυξης ικανοτήτων, να υποστηρίξουν τις ΜΜΕ σε αυτόν τον τομέα».

⁸⁴ Έξαρχος Γ., Νοτόπουλος Π., (2013). Η εταιρική κοινωνική ευθύνη στον σύγχρονο κόσμο και στον Πλάτωνα.

δυναμικού) και στην επένδυση της επιχείρησης στο εργατικό της δυναμικό (π.χ. μέσω επιμορφώσεων, καταρτίσεων). Στην δε περίπτωση αναδιάρθρωσης της επιχείρησης, η κοινωνική εταιρική ευθύνη υπαγορεύει οι όποιες αλλαγές αποφασιστούν, να λάβουν υπόψιν τους όσους θίγονται από την αναδιάρθρωση, ιδίως δε το εργατικό δυναμικό της επιχείρησης. Ένα άλλο ζήτημα που ανήκει στην κοινωνική εταιρική ευθύνη υπό την εσωτερική της διάσταση αφορά στην λήψη υπόψιν του περιβαλλοντικού αντίκτυπου κατά την εσωτερική λειτουργία της επιχείρησης (π.χ. κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της επιχείρησης από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή στρατηγική εξοικονόμησης φυσικών πόρων κατά την παραγωγή/επεξεργασία του τελικού προϊόντος). Μια επιχείρηση όμως οφείλει να επιδεικνύει κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά και έναντι των ενδιαφερόμενων μερών, που υπερβαίνουν τον στενό κύκλο των εργαζομένων ή μετόχων της, όπως είναι π.χ. οι άλλοι επιχειρηματικοί εταίροι, οι προμηθευτές, οι καταναλωτές των παραγόμενων προϊόντων της ή οι χρήστες των παρεχόμενων υπηρεσιών της, οι δημόσιες αρχές και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, που εκπροσωπούν την τοπική κοινότητα και το περιβάλλον (εξωτερική διάσταση).

Οι συνέπειες της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης είναι ποικίλες και μπορούν δε να οδηγήσουν μακροπρόθεσμα και σε οικονομικά οφέλη της ίδιας της επιχείρησης, βελτιώνοντας π.χ. τη φήμη της. Ωστόσο έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις επί του ζητήματος αυτού. Κατά μια άποψη, η κοινωνική εταιρική ευθύνη μπορεί να συνεπάγεται ένα επιπρόσθετο κόστος για την ίδια την επιχείρηση, ενώ σύμφωνα με άλλη θέση είναι ουδέτερη ως προς την κερδοφορία. Πέραν όμως των προσεγγίσεων αυτών, είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις συχνά μπαίνουν σε δίλημμα, όταν οι επιχειρηματικές τους δράσεις είναι οικονομικά επωφελείς, αλλά όχι και κοινωνικά υπεύθυνες.

Το 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδιορίζει εκ νέου την κοινωνική εταιρική ευθύνη ως « [την] ευθύνη των επιχειρήσεων για τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία». Το εν λόγω κείμενο υπογραμμίζει στη συνέχεια ότι η κοινωνική εταιρική ευθύνη αφορά στην επιχειρηματική τους δραστηριότητα, όσο και στη βασική στρατηγική των επιχειρήσεων σε

στενή συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνική εταιρική ευθύνη πρέπει να ενσωματώνεται στη βασική στρατηγική και στη λειτουργία της επιχείρησης με την διαμόρφωση διαδικασιών, όπου λαμβάνονται υπόψιν κοινωνικές, περιβαλλοντικές και δεοντολογικές πτυχές, καθώς και τα δικαιώματα του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του καταναλωτή.

Ο νέος ορισμός φέρνει την κοινωνική εταιρική ευθύνη στο επίκεντρο της λειτουργίας και διοίκησης της επιχείρησης διευρύνοντας τον προηγούμενο ορισμό, που προσέγγιζε την κοινωνική εταιρική ευθύνη ως ένα σύνολο καλών πρακτικών των επιχειρήσεων. Ο νέος αυτός ορισμός φέρνει εγγύτερα την κοινωνική εταιρική ευθύνη στην έννοια του «εταιρικού πολίτη» (“Corporate Citizen”)⁸⁵, σύμφωνα με την οποία μια επιχείρηση αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος της κοινότητας, στην οποία καλείται να δραστηριοποιηθεί δίνοντας το παράδειγμα του καλού πολίτη. Η διαμόρφωση της έννοιας του καλού πολίτη βασίστηκε σε σημαντικό βαθμό στο Παγκόσμιο Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών του 2000 (United Nations Global Compact of 2000), η οποία κάνει μνεία της αστικής ευθύνης των εταιρειών, όπως αυτή προσδιορίζεται μέσα από δέκα αρχές επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των εργασιακών σχέσεων, σχετικών με το περιβάλλον και την πάταξη της διαφθοράς. Στην πράξη η ιδιότητα του καλού εταιρικού πολίτη εκδηλώνεται με τον εταιρικό εθελοντισμό ή με τις εταιρικές συμμαχίες προς αυτήν την κατεύθυνση⁸⁶.

---

⁸⁵ Jeremy Moon, Andrew Crane & Dirk Matten. (2003). Can corporations be citizens? Corporate citizenship as a metaphor for business participation in society (2nd Edition), Research Paper Series International Centre for Corporate Social Responsibility, σ. 4 : «*Alluding to corporations in terms of citizenship does not literally mean that corporations are citizens or have citizenship, but that their substance or their actions can be understood as being in some meaningful way similar to that of citizens or citizenship. As such, the term CC is metaphorical, and is one of many metaphors used in the analysis of organizational life and in the projection of business images and brands*».

⁸⁶ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 32

Κοινωνική εταιρική ευθύνη και Κ.Α.Ο.

Η έννοια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης δεν θα πρέπει να συγχέεται με εκείνη της Κ.Α.Ο. Αν και παρουσιάζουν μεταξύ τους ορισμένα στοιχεία επικάλυψης, ωστόσο δεν ταυτίζονται. Η πρώτη αφορά στην οικειοθελή υιοθέτηση πρακτικών, που προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, οι οποίες είτε θα αναληφθούν ως μια επιπρόσθετη δραστηριότητα είτε ως ενσωματωμένη στρατηγική. Η δεύτερη περιγράφει έναν ευρύτερο τομέα της οικονομίας, που φέρει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον διακρίνουν από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό-κερδοσκοπικό τομέα. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά αυτά οδηγούν σε κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές, αποτελούν ωστόσο εγγενή χαρακτηριστικά της ταυτότητας των φορέων αυτών. Για αυτό, κάθε εταιρία, που εφαρμόζει κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές δεν συνεπάγεται ότι ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια της Κ.Α.Ο..

Οι φορείς της Κ.Α.Ο. ως υποκείμενα της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης βρίσκονται εγγύτερα στην υιοθέτηση κοινωνικά υπεύθυνων πρακτικών λόγω των αρχών και αξιών που διέπουν την οργάνωση, λειτουργία τους και την καθημερινή διαχείριση έως και την μακροπρόθεσμη χάραξη στρατηγικών. Αυτό υπογραμμίζει και η Πράσινη Βίβλος, όπου στην παράγραφος 23 κάνει ρητή αναφορά στους συνεταιρισμούς εργαζομένων και σε άλλες επιχειρήσεις με τη μορφή συνεταιρισμών, φορέων αλληλασφάλισης και ενώσεων, οι οποίοι ενσωματώνουν στη δομή τους τις επιδιώξεις και ανάγκες και άλλων μερών και αναλαμβάνουν αυτόματα τις κοινωνικές ευθύνες τους και τις ευθύνες απέναντι στον πολίτη.

Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι και οι φορείς Κ.Α.Ο. συχνά έρχονται σε παρόμοια διλλήματα με τις συμβατικές επιχειρήσεις ως προς την υιοθέτηση κοινωνικά υπεύθυνων πρακτικών. Στο βαθμό όμως που απομακρύνονται από κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές απομακρύνονται και από τα ειδοποιά στους χαρακτηριστικά έναντι των άλλων επιχειρηματικών σχημάτων. Άρα για τους φορείς Κ.Α.Ο. η απομάκρυνση αυτή μπορεί να θέσει ζήτημα απόκλισης από τις αρχές τους ή και απώλειας της ιδιαίτερής τους ταυτότητας. Πέραν όμως από υποκείμενα κοινωνικά υπεύθυνων πρακτικών, οι φορείς Κ.Α.Ο. μπορούν να επωφελούνται οι ίδιοι από κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές ιδιωτικών-κερδοσκοπικών

επιχειρήσεων και να γίνονται αποδέκτες των πρακτικών αυτών. Οι πρακτικές αυτές μπορεί να έχουν μεταξύ άλλων- την μορφή επενδύσεων, δωρεών, δανειοδοτήσεων με ευνοϊκούς όρους, παροχής τεχνογνωσίας και τεχνικής στήριξης (ιδίως σε υπό σύσταση φορείς Κ.Α.Ο.)⁸⁷.

6. Καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης για τον κλάδο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι να εξετάσει ποια είναι η έως τώρα διαμορφωθείσα κατάσταση του πεδίου λαμβάνοντας υπόψιν τον αριθμό των ενεργών εγχειρημάτων, τη νομική μορφή την οποία αποκτούν, την γεωγραφική κατανομή τους, καθώς και ζητήματα βιωσιμότητάς τους και απασχόλησης.

Γενικές παρατηρήσεις

Η αδυναμία στατιστικής καταγραφής και εν γένει χαρτογράφησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα γενικότερο πρόβλημα που απαντάται σε πλήθος χωρών, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Στη χώρα μας το πρόβλημα αυτό θεραπεύεται εν μέρει μέσα από την σύσταση και λειτουργία του Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Ο., στο βαθμό που η Κ.Α.Ο. - όπως προσδιορίζεται εκ του νόμου- φέρει ορισμένα στοιχεία χωρίς να ταυτίζεται απόλυτα με την έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Ειδικότερα, ο Ν. 4430/2016 προβλέπει στο αρ. 4 την λειτουργία Γενικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, το οποίο αποτελεί μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων. Ως αρμόδια υπηρεσία για την τήρησή του ορίζεται το Τμήμα Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, το οποίο υπάγεται στην Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Ο. του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

---

⁸⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4, σ. 67επ.

Οι κύριες αρμοδιότητες του Τμήματος Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι οι εξής:

- α) «η παροχή πληροφοριών τύπου *help desk* σε πολίτες αναφορικά με τις προϋποθέσεις σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών εργαζομένων, καθώς και της απόκτησης της ιδιότητας του «Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας». Η παροχή πληροφοριών γίνεται δια ζώσης, τηλεφωνικά ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου,
- β) η έγκριση σύστασης Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων Συνεταιρισμών Εργαζομένων και
- γ) η τήρηση και λειτουργία του Γενικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»⁸⁸.

Το Τμήμα ξεκίνησε να λειτουργεί από τον Μάρτιο του 2017 και έως τον Αύγουστο του 2018 κατεγράφησαν τα εξής στοιχεία:

- α) εγκρίσεις 580 νέων φορέων,
- β) επανασύσταση 541 φορέων βάσει Ν. 4430/2016, οι οποίοι είχαν συσταθεί με τον προϊσχύσαντα ν. 4019/2011,
- γ) αυτοδίκαιη επανεγγραφή των 17 ΚΟΙΣΠΕ⁸⁹.

Κάθε χρόνο η Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Ο. , κατόπιν επεξεργασίας των στοιχείων του ηλεκτρονικού Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Ο., συντάσσει ετήσια έκθεση για τις δράσεις της και τις εξελίξεις στον χώρο της Κ.Α.Ο., παρέχοντας παράλληλα και χρήσιμες επικαιροποιημένες πληροφορίες για το πεδίο και την έως τώρα πορεία του⁹⁰.

---

⁸⁸ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 92-93

⁸⁹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 93.

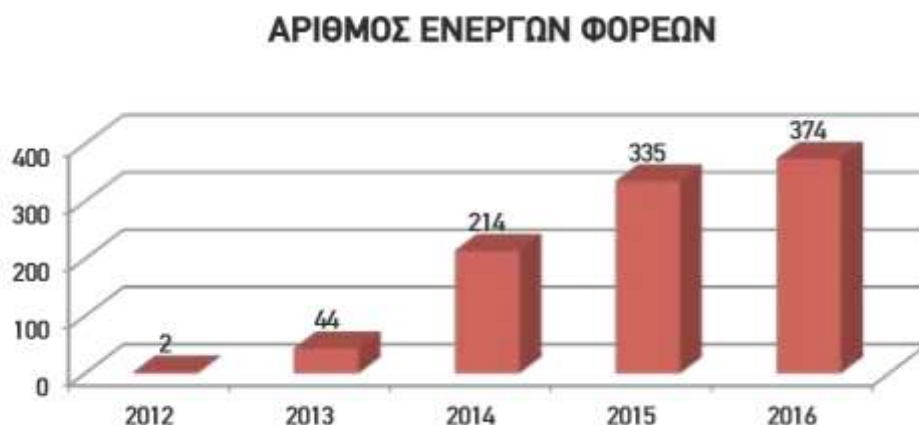
⁹⁰ Επίσημη Ιστοσελίδα Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας <https://kalo.gov.gr/>

Αριθμός ενεργών φορέων Κ.Α.Ο.

Ειδικότερα, η Ειδική γραμματεία Κ.Α.Ο. στην ετήσια έκθεση του 2018 διαπίστωσε ότι ο αριθμός των φορέων που είναι ενεργοί έχει σημαντικά αυξηθεί για το χρονικό διάστημα 2012-2016 (βλ. Διάγραμμα 1). Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται με βάση τις ετήσιες εκθέσεις, που υποβάλλουν οι φορείς Κ.Α.Ο. στο μητρώο, από τις οποίες προκύπτουν στοιχεία για την οικονομική χρήση του προηγούμενου έτους από το έτος υποβολής⁹¹.

Πιο συγκεκριμένα, ενώ το 2013 υπέβαλλαν ετήσιες εκθέσεις για την οικονομική χρήση του προηγούμενου έτους μόλις 2 φορείς, το 2014 οι φορείς ανήλθαν στους 44 και το 2017 έφτασαν τους 374. Η υποβολή ετήσιας έκθεση για την οικονομική χρήση του προηγούμενου έτους αποτελεί μια ένδειξη ότι ο φορέας είναι ενεργός. Δεν αποκλείεται όμως οι ενεργοί φορείς να είναι περισσότεροι και απλώς να μην έχουν καταθέσει την έκθεση αυτή στο μητρώο⁹².

Διάγραμμα 1. Ο αριθμός των ενεργών φορέων Κ.Α.Ο. για τα έτη 2012 έως και 2016

⁹¹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 96-97

⁹² Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 96.

Πηγή : Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 96

Χαρτογράφηση φορέων Κ.Α.Ο. βάσει νομικής μορφής

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατανομή των φορέων που έχουν εγγραφεί στο Γενικό Μητρώο Κ.Α.Ο. με βάση τη νομική τους μορφή. Αναλυτικότερα, με βάση τα δεδομένα της Ειδικής Γραμματείας Κ.Α.Ο. και τις εγγραφές που έχουν γίνει στο μητρώο έως τις 10 Οκτωβρίου 2018⁹³ προκύπτουν τα εξής στοιχεία (με φθίνουσα σειρά) στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 4: Καταγραφή των εγγεγραμμένων φορέων Κ.Α.Ο. με βάση τη νομική τους μορφή

Νομική Μορφή	Συνολικός αριθμός εγγραφών στο μητρώο έως 11/10/2018
Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας	1091
αστικές εταιρίες του αρ. 741 ΑΚ	31
Κοιν.Σ.Επ. ένταξης	27 (συνολικά)
Κοιν.Σ.Επ. ένταξης ευάλωτων ομάδων	23
Κοιν.Σ.Επ. ένταξης Ειδικών ομάδων	4
ΚΟΙΣΠΕ	24
ΣΥΝ ΕΡΓ	22

⁹³ Επίσημη Ιστοσελίδα Μητρώου Φορέων Καλό: Εγγραφές Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Ο. (11-10-2018)http://www.ypakp.gr/index.php?ID=UQH3HmYOtWvx5Eoq&Rec_ID=12229

ΣΩΜΑΤΕΙΑ	8
ΑΛΛΕΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	1

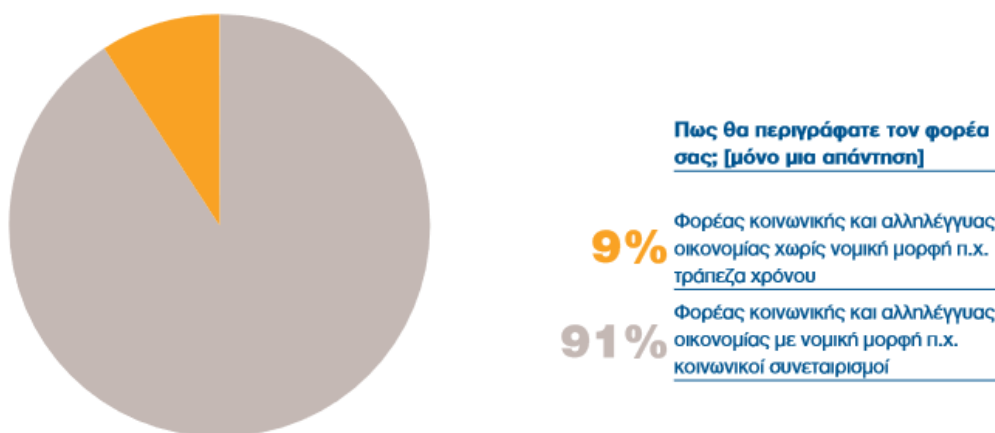
Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα, η συντριπτική πλειοψηφία των φορέων Κ.Α.Ο. αποκτά τη νομική μορφή της Κοιν.Σ.Επ. ιδίως δε της Κοιν.Σ.Επ. ωφέλειας. Ως προς τις Κοιν.Σ.Επ. ένταξης σημειώνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος τους αφορούν σε ευάλωτες ομάδες⁹⁴ και μόνο ένα μικρό ποσοστό αυτών είναι Κοιν.Σ.Επ. ένταξης ειδικών ομάδων⁹⁵. Εν συνεχεία διαπιστώνεται ότι ένας σημαντικός αριθμός φορέων Κ.Α.Ο. φέρει τη νομική μορφή των αστικών εταιριών του αρ. 741 ΑΚ και των συνεταιρισμών εργαζομένων. Αντιθέτως, το ποσοστό φορέων Κ.Α.Ο. που έχουν τη νομική μορφή σωματείου ή αστικού συνεταιρισμού είναι ιδιαίτερα χαμηλό, ενώ μόνο ένας αγροτικός συνεταιρισμός έχει αποκτήσει την ιδιότητα του φορέα Κ.Α.Ο. και έχει εγγραφεί στο μητρώο για το παραπάνω χρονικό διάστημα.

⁹⁴ Αρ. 2.8 Ν. 4430/2016 : “Ως «ευάλωτες» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν: α) τα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή), β) τα άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα, γ) οι ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, οι φυλακισμένοι/ες και αποφυλακισμένοι/ες”.

⁹⁵ Αρ. 2.8 Ν. 4430/2016 : «Ως «ειδικές» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν: α) τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, β) τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας αν ανθρώπων, γ) οι άστεγοι, δ) τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας, ε) οι οικονομικοί μετανάστες, στ) οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου, ζ) οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, η) τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, θ) οι μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών».

Πέραν όμως των φορέων που έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα, σύμφωνα με την Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, από τα 251 εγχειρήματα που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο της μελέτης, διαπιστώθηκε ότι ένα μικρό ποσοστό (9%) εξ αυτών δραστηριοποιείται άτυπα, χωρίς δηλ νομική προσωπικότητα (Βλ. Σχήμα...)⁹⁶.

Σχήμα : Νομική Μορφή έναντι άτυπου καθεστώτος των ανταποκριθέντων στην έρευνα

Αυτά τα εγχειρήματα διακρίνονται σε δυο κατηγορίες:

α) στα άτυπα εγχειρήματα που δραστηριοποιούνται εκτός εγχειρήματος αγοράς και προωθούν κυρίως τον τοπικό κοινοτισμό (π.χ. τράπεζες χρόνου, αναδιανομή τροφίμων, αστικοί και περιαστικοί λαχανόκηποι),

β) στα άτυπα εγχειρήματα που συμμετέχουν τακτικά στην οικονομία της αγοράς⁹⁷

Γεωγραφική κατανομή των φορέων

Αναφορικά με την περιφερειακή κατανομή των φορέων Κ.Α.Ο. μια πρώτη παρατήρηση, που εξάγεται, είναι ότι η εικόνα είναι ιδιαίτερα ανομοιογενής. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Ο., όπως αυτά έχουν επικαιροποιηθεί μέχρι και την 11^η Οκτωβρίου 2018, διαπιστώνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των φορέων συγκεντρώνεται

⁹⁶ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 44-45.

⁹⁷ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 45

στην Περιφέρεια της Αττικής και στην Κεντρική Μακεδονία, ενώ ο μικρότερος αριθμός φορέων απαντάται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Ιονίων Νήσων και Βορείου Αιγαίου (βλ. Πίνακα 5).

Πίνακας 5 Περιφερειακή κατανομή των φορέων Κ.Α.Ο.⁹⁸

Περιφέρειες	Αριθμός εγγεγραμμένων φορέων έως τις 11/10/2018
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ& ΘΡΑΚΗ	55
ΑΤΤΙΚΗ	500
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	13
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	65
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	21
ΗΠΕΙΡΟΣ	25
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	87
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	21
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	163
ΚΡΗΤΗ	80
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	47
ΠΕΛΛΟΠΟΝΗΣΟΣ	80
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	51

Σε αντίστοιχες παρατηρήσεις καταλήγει και η Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα (βλ. Πίνακα 6)⁹⁹.

⁹⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα Μητρώου Φορέων ΚΑΑΟ: Εγγραφές Γενικού Μητρώου Φορέων Κ.Α.Ο. (11-10-2018) http://www.ypakp.gr/index.php?ID=UQH3HmY0tWvx5Eoq&Rec_ID=12229

⁹⁹ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 49-50

Πίνακας 6 . Γεωγραφική κατανομή των συμμετεχόντων φορέων

	Συνολικός Αριθμός Φορέων της ΚΑΛΟ	Συνολικό ποσοστό των φορέων της ΚΑΛΟ	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Αττική	80	36%	31%	51%	37%
Κεντρική Μακεδονία	32	15%	15%	14%	21%
Θεσσαλία	23	10%	14%	3%	5%
Ανατολική Μακεδονία	15	7%	9%	6%	0%
Κρήτη	13	6%	6%	6%	5%
Πελοπόννησος	12	5%	4%	6%	5%
Νότιο Αιγαίο	9	4%	4%	6%	5%
Δυτική Ελλάδα	8	4%	4%	0%	5%
Ήπειρος	7	3%	4%	0%	0%
Κεντρική Ελλάδα	11	5%	6%	6%	5%
Ιόνια Νησιά	4	2%	1%	0%	11%
Δυτική Μακεδονία	3	1%	1%	0%	0%
Βόρειο Αιγαίο	3	1%	1%	3%	0%

Πηγή: Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 48

Παρόμοια συμπεράσματα εξάγονται και από την Ετήσια Έκθεση της Ειδικής Γραμματείας Κ.Α.Λ.Ο. του έτους 2018, όπου με βάσει τις ετήσιες εκθέσεις των φορέων του 2017 για το έτος 2016, έχει αποτυπωθεί η κατανομή των φορέων Κ.Α.Λ.Ο. ανά περιφέρεια (βλ. Διάγραμμα 2)¹⁰⁰.

Ειδικότερα, στην περιφέρεια της Αττικής διαπιστώνεται το μεγαλύτερο ποσοστό ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. (44%), ενώ αντιθέτως το χαμηλότερο ποσοστό απαντάται στις περιφέρειες Ηπείρου, Ιονίων Νήσων και Βορείου Αιγαίου¹⁰¹.

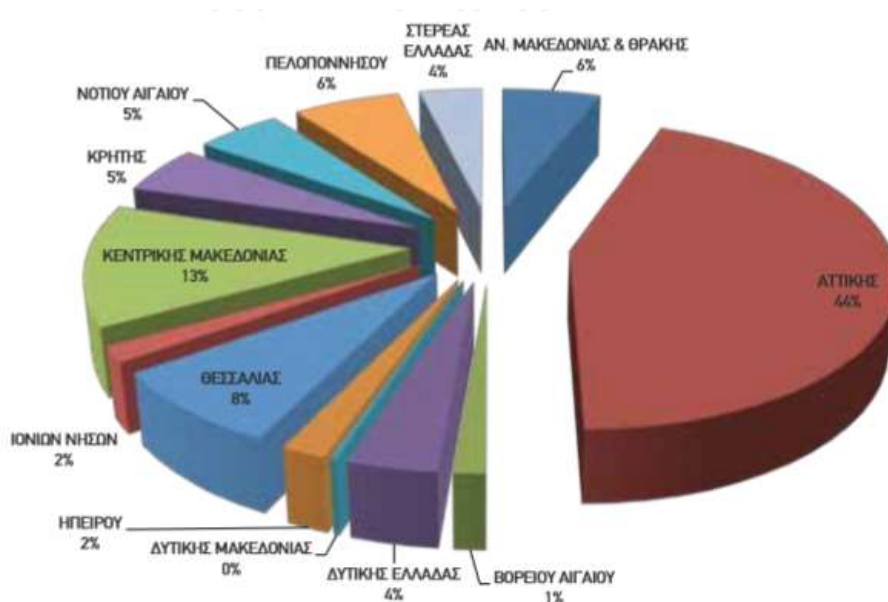
¹⁰⁰ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 97- 98.

¹⁰¹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 97- 98.

Ένας σημαντικός αριθμός ενεργών φορέων απαντάται στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (13%) και της Θεσσαλίας (8%). Επιπρόσθετα, οι περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (6%) και της Πελοποννήσου κινούνται στα ίδια επίπεδα (6%). Το ίδιο ισχύει και για την περιφέρεια της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου (5%), όπως άλλωστε και για την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και της Στερεάς Ελλάδας (4%)¹⁰².

Διάγραμμα 2. Κατανομή των ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. στις περιφέρειες της χώρας το έτος 2016

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 99

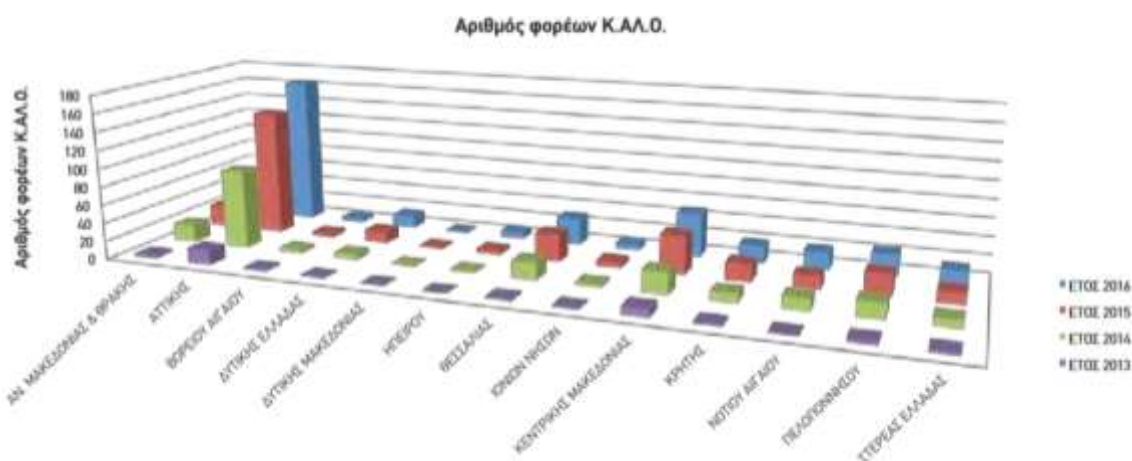
Συγκρίνοντας τα δεδομένα του 2016 με εκείνα της προηγούμενης χρονιάς εξάγονται τα εξής συμπεράσματα (βλ Διάγραμμα 3):

α) αύξηση του αριθμού των ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. σε τέσσερις περιφέρειες (Κεντρική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο),

¹⁰² Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 97- 98.

β) μείωση του αριθμού των ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. σε πέντε περιφέρειες (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Αττική, Θεσσαλία, Κρήτη, Δυτική Μακεδονία),
 γ) δεν σημειώνεται κάποια μεταβολή στις λοιπές περιφέρειες (Δυτική Ελλάδα, Ήπειρος, Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος)¹⁰³.

Διάγραμμα 3. Η εξέλιξη του αριθμού των ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. στις περιφέρειες της χώρας κατά τα έτη 2013 έως και 2016

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 99

Επομένως, η συνολική εικόνα είναι θετική, καθώς η παρουσία των φορέων Κ.Α.Λ.Ο. στις περισσότερες περιφέρειες αυξήθηκε ή δεν μεταβλήθηκε.

Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως εκείνη της Αττικής, το ποσοστό των ενεργών φορέων συνδέεται με τα πληθυσμιακά δεδομένα κάθε περιοχής, η παραπάνω κατανομή πιθανώς οφείλεται και σε άλλους λόγους όπως η προσβασιμότητα των ενδιαφερόμενων

¹⁰³ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 97

μερών στην ενημέρωση σε θέματα Κ.Α.Ο. και σε χρηματοδοτικά εργαλεία, καθώς και η ανάπτυξη μιας συνεργατικής κουλτούρας στις τοπικές κοινωνίες¹⁰⁴.

---

¹⁰⁴ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ.97-98.

Η απασχόληση στους φορείς Κ.Α.Ο.

Με την αύξηση του αριθμού των φορέων Κ.Α.Ο. αυξήθηκε και ο αριθμός των απασχολούμενων σε αυτούς για το χρονικό διάστημα 2012-2016¹⁰⁵.

Ειδικότερα, ενώ το 2012 καταγράφηκε μία Ετήσια Μονάδα Εργασίας (ΕΜΕ)¹⁰⁶, το 2013 ο αριθμός των ΕΜΕ αυξάνει κατακόρυφα στις 114,40 μονάδες, από τις οποίες οι 6,65 αφορούν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Η ανοδική πορεία συνεχίζει τα επόμενα έτη, όπου το 2014 σημειώνονται 638,85 ΕΜΕ, από τις οποίες οι 196,50 αντιστοιχούν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, το δε έτος 2015 οι ΕΜΕ ξεπερνούν τις 985, εκ των οποίων γύρω στις 311 ΕΜΕ αφορούν σε ευάλωτες ομάδες, και το 2016 οι ΕΜΕ προσεγγίζουν τις 1.023, οι 385 από τις οποίες αφορούν σε ευάλωτες ομάδες¹⁰⁷.

Η Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, ειδικότερα, επισημαίνει ότι τα εγχειρήματα που συμμετείχαν στην έρευνα κατά ένα σημαντικό ποσοστό (30%) έχουν μεταξύ 2-4 εργαζομένων, ενώ ένα 18% εξ αυτών δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο και διαθέτουν 10 και άνω εργαζόμενους¹⁰⁸.

Κύκλος εργασιών

Με βάση τα στοιχεία της ετήσιας έκθεσης της Ειδικής Γραμματείας Κ.Α.Ο., οι ενεργοί φορείς κατάφεραν να αυξήσουν τον κύκλο εργασιών τους. Ειδικότερα, ο κύκλος εργασιών

---

¹⁰⁵ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 102

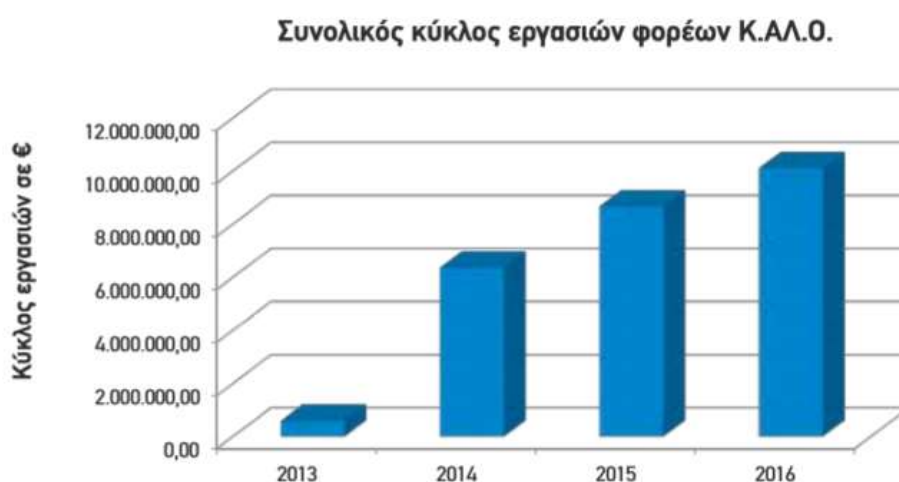
¹⁰⁶ Ο αριθμός απασχολούμενων υπολογίζεται σε ΕΜΕ (ετήσιες μονάδες εργασίας). Οι απασχολούμενοι με πλήρες ωράριο αντιστοιχούν σε μια μονάδα, ενώ οι μερικώς ή εποχιακώς απασχολούμενοι με κλάσματα μονάδας. Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, Ετήσιες Μονάδες- ΕΜΕ. http://www.eiead.gr/publications/docs/efd/etisies_monades_ergasias.pdf

¹⁰⁷ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 102-103

¹⁰⁸ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 64.

των ενεργών φορέων Κ.Α.Ο. για το έτος 2013 έφτασε στα 595 χιλ. €. Την επόμενη χρονιά δεκαπλασιάστηκε, φτάνοντας τα 6,4 εκ. €. Στη συνέχεια ανήλθε στα 8,7 εκ. € και το 2016 έφτασε περί τα 10 εκ. € (βλ. Διάγραμμα 4)¹⁰⁹.

Διάγραμμα 4. Συνολικός κύκλος εργασιών των ενεργών φορέων Κ.Α.Ο. κατά τα έτη 2013 έως και 2016

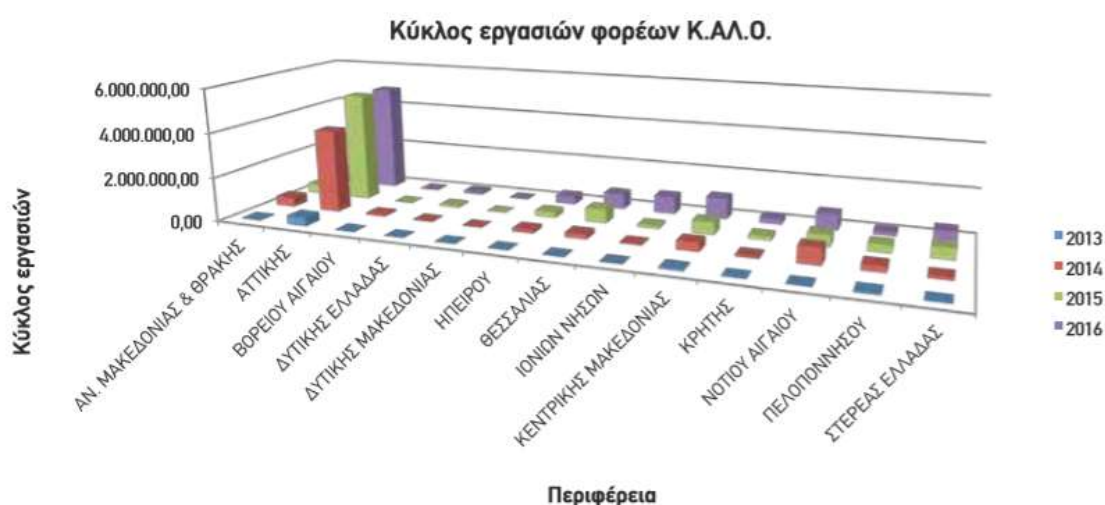
Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 107

Η εικόνα που παρουσιάζεται ως προς τον κύκλο εργασιών των ενεργών φορέων Κ.Α.Ο. ανά περιφέρεια δεν είναι ομοιογενής. Σε ορισμένες περιφέρειες σημειώθηκε αύξηση (π.χ. στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, στη Δυτική Ελλάδα, στην Κεντρική Μακεδονία και στην Κρήτη, καθώς και στην Ήπειρο και στα Ιόνια Νησιά). Σε άλλες περιφέρειες, όμως, σημειώθηκε μείωση του συνολικού κύκλου εργασιών, όπως για παράδειγμα στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα. Στην δε περιφέρεια της Αττικής και της Θεσσαλίας το

¹⁰⁹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 106

παρακάτω διάγραμμα δείχνει ότι οι κύκλοι εργασιών μένουν σταθεροί για τα έτη 2015-2016¹¹⁰.

Διάγραμμα 5 Ο συνολικός κύκλος εργασιών των ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. για τα έτη 2013 έως και 2016 ανά περιφέρεια

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 108

Η Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα εξάγει αντίστοιχα συμπεράσματα για το δείγμα φορέων που ανταποκρίθηκε στο ερωτηματολόγιό της, διαπιστώνοντας ότι η πλειοψηφία των φορέων έχουν κύκλο εργασιών κάτω των 10.000 ευρώ, και μόνο ένα 15% εκ των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει κύκλο εργασιών άνω των

¹¹⁰ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 108.

100.000 ευρώ (βλ. Πίνακα 7). Ένα σημαντικό ποσοστό των φορέων αυτών που έχουν μεγάλο κύκλο εργασιών δεν είναι, ωστόσο, εγγεγραμμένοι στο μητρώο (βλ. Πίνακα 7)¹¹¹.

---

¹¹¹ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 59-60

Πίνακας 7: Ετήσιος κύκλος εργασιών όσων φορέων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα (τελευταίο οικονομικό έτος)

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
0 - €10.000	54%	55%	51%
€10.000 - €20.000	10%	12%	2%
€20.000 - €30.000	4%	4%	2%
€30.000 - €40.000	3%	3%	0%
€40.000 - €50.000	3%	4%	0%
€50.000 - €100.000	8%	9%	2%
€100.000 - €150.000	4%	4%	2%
€150.000 - €200.000	3%	1%	9%
€200.000 - €250.000	0%	0%	0%
€250.000 - €300.000	1%	1%	0%
€300.000 - €350.000	2%	0%	7%
€350.000 - €400.000	1%	1%	0%
€450.000 - €500.000	1%	1%	2%
€500.000 - €1M	2%	0%	7%
€1 εκ. - €5 εκ.	1%	1%	0%
Πάνω από €5 εκ.	1%	0%	5%

Πηγή: Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 60

Η αναλογία εσόδων-εξόδων

Οι ενεργοί φορείς Κ.Α.Ο. για τις χρονιές 2015 και 2016 δεν φέρεται να είναι ούτε ιδιαίτερα κερδοφόρες, αλλά ούτε και ζημιογόνες επιχειρήσεις. Το έτος 2016, συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά, βρίσκει τους φορείς Κ.Α.Ο. με υψηλότερες ζημίες, καθώς τα έξοδά τους δεν καλύπτονται από τα έσοδά τους¹¹².

¹¹² Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 109

Αναλυτικότερα, για το έτος 2016 οι φορείς Κ.Α.Λ.Ο. συγκέντρωσαν συνολικά περί τα 10 εκ. ευρώ σε έσοδα, μη καλύπτοντας τα έξοδά τους κατά 919 χιλ. ευρώ, έναντι του 2015, όπου τα έσοδα των φορέων αντιστοιχούσαν σε τα 8,7 εκ. ευρώ, ενώ τα έξοδά τους τα υπερέβησαν κατά 148 χιλ. ευρώ¹¹³.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και η Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, όπου διαπιστώνει ότι μόλις ένα 42% των απαντήσεων κατέδειξε ότι επήλθε ισοσκελισμός εσόδων-εξόδων, ενώ ένα 31% είχε έλλειμμα (βλ. Πίνακα 8)¹¹⁴.

Πίνακας 8: Κέρδος έναντι ζημίας μεταξύ των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή (τελευταίο οικονομικό έτος)

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Είχαν κέρδος/ πλεόνασμα	21%	22%	16%
Είχαν ζημία	31%	34%	20%
Ούτε κέρδος/ούτε ζημία (ισοσκελισμός εσόδων εξόδων)	42%	39%	50%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	7%	5%	14%

Πηγή: Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 61.

¹¹³ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 109

¹¹⁴ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 61.

Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι όσον αφορά στις μισθολογικές δαπάνες για τα έτη 2015 και 2016, τα έσοδα των φορέων Κ.Α.Ο. και για τις δυο αυτές χρονιές δεν επαρκούν για να καλύψουν τις μισθολογικές δαπάνες των εργαζομένων τους¹¹⁵. Αν ληφθεί υπόψιν η παρατήρηση της Έκθεσης για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα βάσει της οποίας σχεδόν οι μισοί από τους απασχολούμενους στους φορείς Κ.Α.Ο. έχουν ως κυρία πηγή εσόδων τους την παρεχόμενη εργασία στον φορέα προκύπτει ότι εν τέλει οι εργαζόμενοι στα εγχειρήματα αυτά λόγω του μικρού κύκλου εργασιών τους δεν μπορούν να βιοποριστούν¹¹⁶.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις οδηγούν στα εξής συμπεράσματα:

- α) ένα σημαντικό μέρος των εργαζομένων απασχολείται άτυπα στους φορείς Κ.Α.Ο.,
- β) οι φορείς Κ.Α.Ο. δεν είναι κερδοφόρες ή βιώσιμες επιχειρήσεις με βάση τα παραπάνω δεδομένα,
- γ) λόγω του ότι το πεδίο της Κ.Α.Ο. βρίσκεται ακόμη σε εμβρυακό στάδιο ανάπτυξης είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα που θα διασφαλίσουν την βιώσιμη ανάπτυξη τους¹¹⁷.

Δανειοδοτήσεις

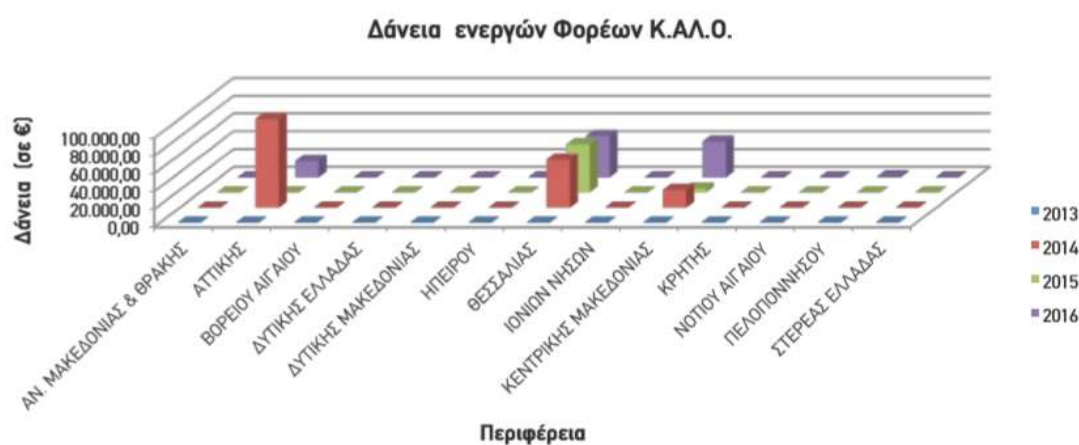
¹¹⁵ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 110

¹¹⁶ Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 65.

¹¹⁷ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 110. Οι Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 61 επισημαίνουν και την ανάγκη για μια ουσιαστική επιχειρηματική συμβουλευτική για την βελτίωση της βιωσιμότητας των εγχειρημάτων της καο.

Οι ενεργοί φορείς Κ.Α.Ο. πέτυχαν να εξασφαλίσουν τα διπλάσια δανειακά κεφάλαια το 2016 έναντι του 2015. Παρόλα αυτά, τα κεφάλαια δεν επαρκούν για να οδηγήσουν σε σημαντικές παραγωγικές επενδύσεις, με συνέπεια να τίθεται ως επιτακτική η ανάγκη εξεύρεσης χρηματοδοτικών εργαλείων για την ανάπτυξή τους. Αναφορικά με την κάλυψη των δανειακών αναγκών των φορέων ανά περιφέρεια το παράδειγμα της Θεσσαλίας ξεχωρίζει έναντι των λοιπών περιφερειών, καθώς εκεί η παροχή δανειακών κεφαλαίων σε φορείς Κ.Α.Ο. διαγράφει σταθερή τροχιά. Έντονες διακυμάνσεις, αντιθέτως, σημειώνονται στις περιφέρειες της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας (βλ. Διάγραμμα 6)¹¹⁸.

Διάγραμμα 6. Τα συνολικά δανειακά κεφάλαια που άντλησαν οι ενεργοί φορείς Κ.Α.Ο. από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας κατά τα έτη 2013 έως και 2016

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 115

Επιχορηγήσεις

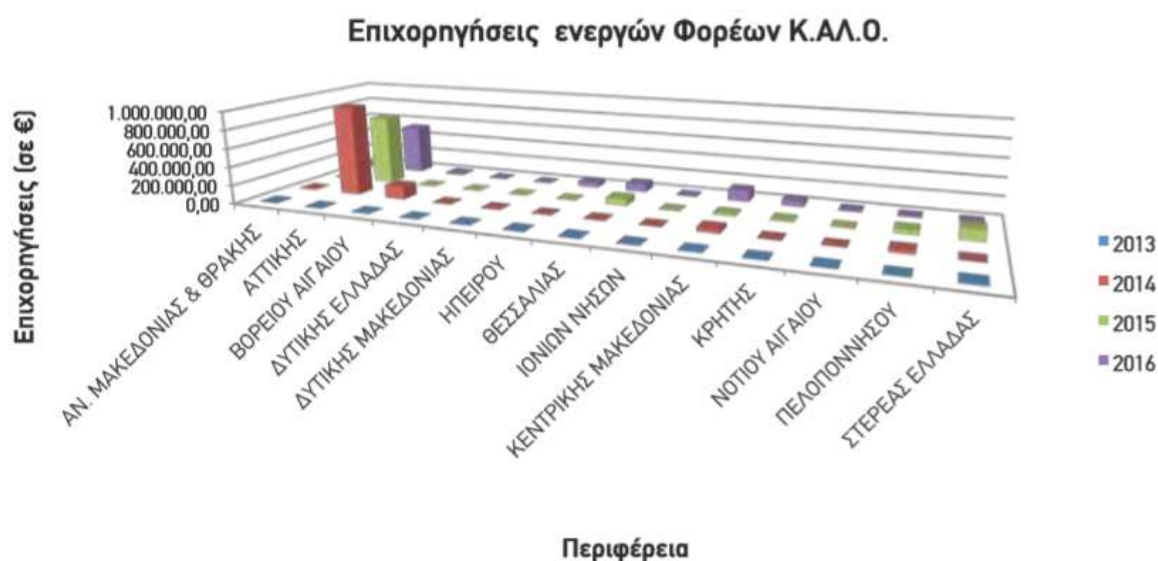
¹¹⁸ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 113-114

Ως προς τις επιχορηγήσεις σημειώνεται ότι η περιφέρεια της Αττικής διακρίνεται για τα υψηλά ποσοστά επιχορηγήσεων προς τους φορείς Κ.Α.Ο. συγκριτικά με τις λοιπές περιφέρειες. Όμως μεταξύ 2013 και 2016 οι επιχορηγήσεις αυτές μειώθηκαν σταδιακά¹¹⁹.

---

¹¹⁹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 114. Πρβλ. Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 63

Διάγραμμα 7. Οι επιχορηγήσεις στους ενεργούς φορείς Κ.Α.Λ.Ο. κατά τα έτη 2013 έως και 2016 ανά περιφέρεια

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 114

Τομείς δραστηριότητας

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας οι επιχειρήσεις της Κ.Α.Λ.Ο. είναι κυρίως επιχειρήσεις πολύ μικρού μεγέθους, καθώς απασχολούν λιγότερα από 10 εργαζόμενους και ο ετήσιος κύκλος τους δεν ξεπερνά τα 2 εκ. ευρώ¹²⁰. Παράλληλα, σημειώνεται ότι καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων από υπηρεσίες εστίασης και εκπαίδευσης, εμπόριο, μεταποιήσεις μέχρι

¹²⁰ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 118επ.

συλλογή, επεξεργασία και διάθεση απορριμμάτων¹²¹. Το μεγαλύτερο μέρος των φορέων παρέχει υπηρεσίες, πράγμα το οποίο εντοπίζεται ιδίως στις αστικές περιοχές. Σε ορισμένες όμως περιοχές, όπως τα νησιά της Ικαρίας, της Καλύμνου και της Κεφαλονιάς η παραγωγή αγαθών υπερέχει έναντι της παροχής υπηρεσιών, ενώ σε άλλες περιοχές, όπως στην Περιφερειακή Ενότητα της Άρτας, του Κιλκίς και της Σύρου, η παραγωγή αγαθών συμπορεύεται με την παροχή υπηρεσιών (βλ. Διάγραμμα 8)¹²².

Διάγραμμα 8. Ποσοστό ενεργών φορέων Κ.Α.Λ.Ο. που παράγουν αγαθά ή παρέχουν υπηρεσίες σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας (στοιχεία 2016)

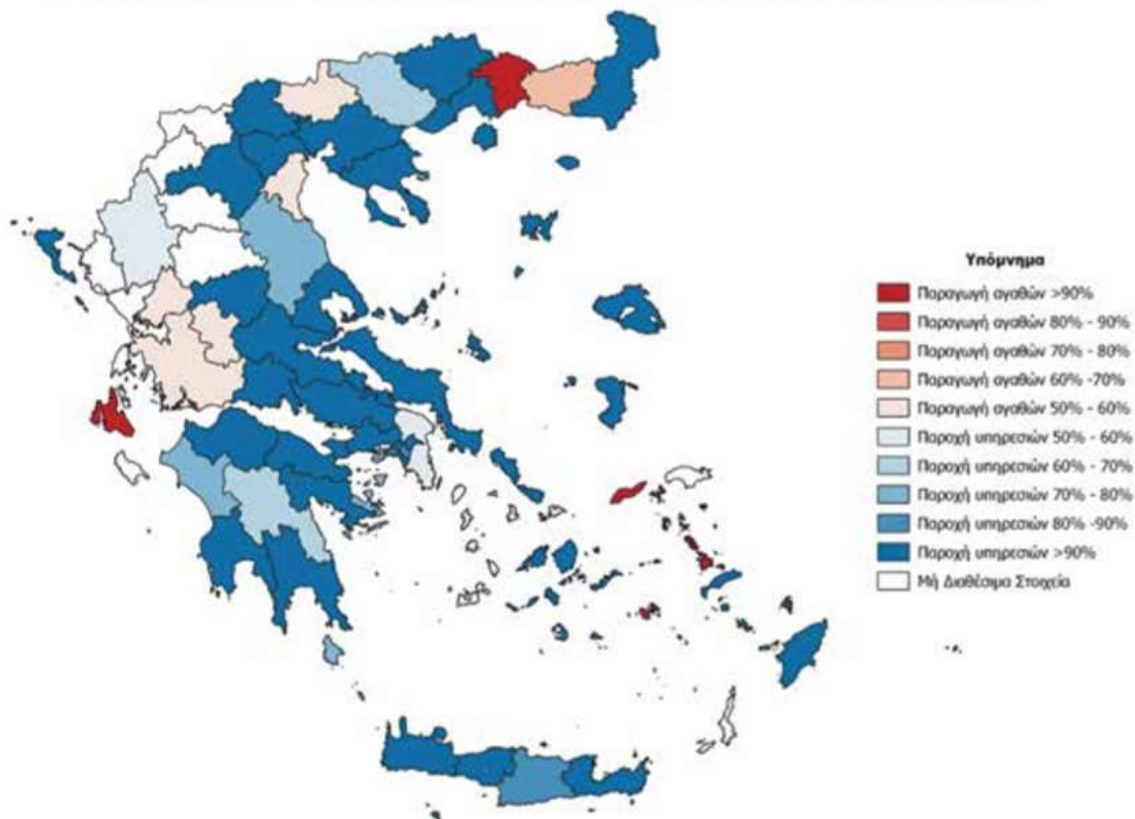
---

¹²¹ Σε αντίστοιχα συμπεράσματα καταλήγει και οι Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο, σ. 58-59.

¹²² Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 123

Ποσοστό Φορέων Κ.Α.Λ.Ο. που παράγουν αγαθά / παρέχουν υπηρεσίες ανά Περιφερειακή Ενότητα (στοιχεία 2016)

Πηγή: Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 124

7. Συγκριτική αξιολόγηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη

Η παρούσα ενότητα έχει ως στόχο να εξετάσει την στατιστική ανάλυση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, τον βαθμό νομοθετικής αναγνώρισης της κοινωνικής οικονομίας στα διάφορα κράτη και που τοποθετείται η Ελλάδα με την πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία του ν. 4430/2016.

Η χαρτογράφηση της Κ.Α.Ο.

Η παρακολούθηση και στατιστική ανάλυση της πορείας της Κ.Α.Ο. αποτελεί μια ιδιαίτερη δύσκολη υπόθεση, καθώς το τοπίο της Κ.Α.Ο. δεν είναι ομοιογενές. Παράλληλα η στάση που επιδεικνύουν τα κράτη και οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν προς αυτήν την κατεύθυνση είναι ποικίλες: ορισμένα κράτη έχουν αναλάβει μέτρα για την περιοδική χαρτογράφηση της Κ.Α.Ο. (π.χ. Ισπανία, Γαλλία, Πορτογαλία), ενώ σε άλλα κράτη τα όποια στατιστικά στοιχεία τηρούνται είτε δεν είναι επικαιροποιημένα είτε είναι ελλιπή, όπως για παράδειγμα σε νεοεισαχθέντα κράτη μέλη ή στην Ολλανδία¹²³.

Η διαμόρφωση στατιστικών για την καλό που θα υπάγεται σε κοινούς κανόνες και μεθόδους μεταξύ των κρατών μελών, επιτρέποντας έτσι την συγκριτική μελέτη της καλό στο σύνολό της, αποτελεί στρατηγική προτεραιότητα για την Ευρώπη. Μια τέτοια χαρτογράφηση θα συνδράμει στην παρακολούθηση της πορείας του χώρου της Κ.Α.Ο., στην καταγραφή της δυναμικής του, έτσι ώστε η χάραξη των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών να μην γίνεται ερήμην της ζέουσας πραγματικότητας. Για τους λόγους αυτούς έχει τεθεί από τα όργανα της ΕΕ ως μείζον ζήτημα η δημιουργία συμπληρωματικών λογαριασμών στα πλαίσια των ήδη υφιστάμενων

---

¹²³ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 65

στατιστικών δεδομένων που διατηρεί και επεξεργάζεται η Eurostat αλλά και οι εθνικές στατιστικές υπηρεσίες των κρατών μελών, με στόχο να καταστεί εφικτή η καταγραφή της συμβολής της Κ.Α.Ο. στην οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή της ΕΕ¹²⁴.

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες από την ακαδημία και τις κυβερνήσεις για την χαρτογράφηση της Κ.Α.Ο., όπως στην Γαλλία, στην Ισπανία και στην Πορτογαλία. Παρόλα αυτά, είναι επιτακτική η συστηματοποίηση της στατιστικής ανάλυσης των διαφόρων φορέων που εντάσσονται στην κοινωνική οικονομία.

Τα στατιστικά στοιχεία για την πορεία της Κ.Α.Ο. στην Ευρώπη για τα έτη 2014-2015 δείχνουν τα εξής:

- πάνω από 2,8 εκατομμύρια φορείς ανήκουν στην Κ.Α.Ο.,
- πάνω από 13, 6 εκατομμύρια αμειβόμενες θέσεις εργασίας έχουν δημιουργηθεί από την Κ.Α.Ο., το οποίο ισοδυναμεί με το 6,3% του εργατικού δυναμικού της ΕΕ,
- πάνω από 232 εκατομμύρια μέλη συμμετέχουν σε φορείς καλό¹²⁵.

Ειδικότερα, ως προς την δημιουργία και διατήρηση θέσεων εργασίας εξάγονται τα εξής συμπεράσματα βάσει του Γραφήματος 1. Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι ετερόκλητη. Τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης στην Κ.Α.Ο. κυμαίνονται μεταξύ 9% -10% επί του συνολικού εργατικού δυναμικού και απαντώνται στο Βέλγιο, στην Ιταλία, το Λουξεμβούργο, την Γαλλία και την Ολλανδία, ενώ σε νεότερα κράτη μέλη

---

¹²⁴ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 65-66.

¹²⁵ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 66

της ΕΕ, όπως η Ρουμανία, η Μάλτα, η Λιθουανία, η Κύπρος, η Κροατία, η Σλοβενία και Σλοβακία, τα αντίστοιχα ποσοστά απασχόλησης κυμαίνονται κάτω από το 2% του συνολικού εργατικού δυναμικού των χωρών. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό κινείται στο 3% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας, με συνέπεια να εντάσσεται στην δεύτερη κατηγορία χωρών, όπου το ποσοστό απασχόλησης στην Κ.Α.Ο. είναι ιδιαίτερα χαμηλό, γεγονός που δείχνει ότι ο τομέας της Κ.Α.Ο. είναι αναδυόμενος¹²⁶.

Γράφημα 1. Αμειβόμενες θέσεις εργασίας στην κοινωνική οικονομία σε συνάρτηση με την έμμισθη απασχόληση σε κάθε Ευρωπαϊκή Χώρα, %, 2015

---

¹²⁶ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 67επ.

Πηγή: Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 67

Πίνακας 10 Αμειβόμενες θέσεις εργασίας στην κοινωνική οικονομία συγκριτικά με το σύνολο της έμμισθης απασχόλησης. Ευρωπαϊκή Ένωση (2014-15)

Country	Employment in SE (A)	Total employment * (B)	% A / B
Austria	308,050	4,068,000	7.6%
Belgium	403,921	4,499,000	9.0%
Bulgaria	82,050	2,974,000	2.8%
Croatia	15,848	1,559,000	1.0%
Cyprus	6,984	350,000	2.0%
Czech R.	162,921	4,934,000	3.3%
Denmark	158,961	2,678,000	5.9%
Estonia	38,036	613,000	6.2%
Finland	182,105	2,368,000	7.7%
France	2,372,812	26,118,000	9.1%
Germany	2,635,980	39,176,000	6.7%
Greece	117,516	3,548,000	3.3%
Hungary	234,747	4,176,000	5.6%
Ireland	95,147	1,899,000	5.0%
Italy	1,923,745	21,973,000	8.8%
Latvia	19,341	868,000	2.2%
Lithuania	7,332	1,301,000	0.6%
Luxembourg	25,345	255,000	9.9%
Malta	2,404	182,000	1.3%
Netherlands	798,778	8,115,000	9.8%
Poland	365,900	15,812,000	2.3%
Portugal	215,963	4,309,000	5.0%
Romania	136,385	8,235,000	1.7%
Slovakia	51,611	2,405,000	2.1%
Slovenia	10,710	902,000	1.2%
Spain	1,358,401	17,717,000	7.7%
Sweden	195,832	4,660,000	4.2%
U. Kingdom	1,694,710	30,028,000	5.6%
TOTAL EU-28	13,621,535	215,722,000	6.3%

* Αμειβόμενες θέσεις εργασίας, ηλικίες 15 και 65 ετών, Eurostat, 2015

Πηγή: Monzón, J.L, Πηγή: Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 69

Αναφορικά με το εάν οι φορείς Κ.Α.Λ.Ο. μπόρεσαν να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας εν καιρώ κρίσης σημειώνονται οι εξής παρατηρήσεις με βάση τον Πίνακα 11 Ένα γενικό πρώτο συμπέρασμα είναι ότι οι φορείς καλό αποδείχτηκαν ανθεκτικοί έναντι της κρίσης, σημειώνοντας μια πολύ μικρή μείωση των αμειβόμενων θέσεων εργασίας (από 6,5% σε 6,3% επί του συνόλου των εργαζομένων) και διατηρώντας κατά κανόνα τις θέσεις αυτές παρά την οικονομική δυσπραγία της εποχής. Η μείωση εντοπίστηκε κυρίως στους συνεταιρισμούς και λιγότερο σε άλλους φορείς Κ.Α.Λ.Ο.¹²⁷.

Πίνακας 11 Αμειβόμενες θέσεις εργασίας στην κοινωνική οικονομία

Employment in the social economy				
Country	2002/2003	2009/2010	2014/2015	Δ% 2010-2015
Austria	260,145	233,528	308,050	31.9%
Belgium	279,611	462,541	403,921	-12.7%
Bulgaria	(n/a)	121,300	82,050	-32.4%
Croatia	(n/a)	9,084	15,848	74.5%
Cyprus	4,491	5,067	6,984	37.8%
Czech R.	165,221	160,086	162,921	1.8%
Denmark	160,764	195,486	158,961	-18.7%
Estonia	23,250	37,850	38,036	0.5%
Finland	175,397	187,200	182,105	-2.7%
France	1,985,150	2,318,544	2,372,812	2.3%
Germany	2,031,837	2,458,584	2,635,980	7.2%
Greece	69,834	117,123	117,516	0.3%
Hungary	75,669	178,210	234,747	31.7%
Ireland	155,306	98,735	95,147	-3.6%
Italy	1,336,413	2,228,010	1,923,745	-13.7%
Latvia	300	440	19,341	(n/p)
Lithuania	7,700	8,971	7,332	-18.3%
Luxembourg	7,248	16,114	25,345	57.3%
Malta	238	1,677	2,404	43.4%
Netherlands	772,110	856,054	798,778	-6.7%
Poland	529,179	592,800	365,900	-38.3%
Portugal	210,950	251,098	215,963	-14.0%
Romania	(n/a)	163,354	136,385	-16.5%
Slovakia	98,212	44,906	51,611	14.9%
Slovenia	4,671	7,094	10,710	51.0%
Spain	91,114	200,000	195,000	-2.5%
Sweden	205,697	507,209	195,832	-61.4%
U. Kingdom	1,711,278	1,633,000	1,694,710	3.8%
TOTAL EU-28	11,142,883	14,137,218	13,621,535	-3.6%

¹²⁷ Morán, J.L, Chaves, R. (2017) Recent evolutions of the social economy in the European Union. European Economic and Social Committee, σ. 67επ.

Πηγή: CIRIEC, EESC

(n/a) μη διαθέσιμα στοιχεία, (n/p) μη ακριβή στοιχεία

Ο βαθμός νομοθετικής αναγνώρισης της Κ.Α.Ο. στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο βαθμός θεσμικής αναγνώρισης της Κ.Α.Ο. διαφέρει από χώρα σε χώρα, καθώς εξαρτάται από τις επιμέρους κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της κάθε επικράτειας, καθώς και από την τροχιά που έχουν διαγράψει οι εκάστοτε φορείς Κ.Α.Ο. στην κάθε χώρα. Ο συσχετισμός δυνάμεων αφενός και οι ζυμώσεις μεταξύ του πεδίου και της πολιτικής σφαίρας αφετέρου, είναι άρρηκτα συναρτώμενα με το εύρος και τον βαθμό αναγνώρισης των φορέων Κ.Α.Ο. σε επίπεδο συνταγματικό- νομοθετικό.

Ειδικότερα, τα κράτη μέλη- στην πλειοψηφία τους- αναγνωρίζουν τους παραδοσιακούς φορείς Κ.Α.Ο., δηλ τους συνεταιρισμούς, τις ενώσεις, τα ιδρύματα και τις αλληλασφαλιστικές εταιρίες. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών αφορά στο εύρος και στο βαθμό της αναγνώρισης αυτής. Σε έναν μικρό, μόνο, αριθμό ευρωπαϊκών χωρών απαντάται μια ευρεία νομοθετική αναγνώριση των φορέων Κ.Α.Ο. και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, όπως και μνείας και προστασίας του πεδίου της Κ.Α.Ο. σε συνταγματικό επίπεδο.

Κατά συνέπεια, με βάση τον βαθμό αναγνώρισης της Κ.Α.Ο. στις διάφορες έννομες τάξεις, τα κράτη μέλη διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες (βλ. Πίνακα 12):

α) στην πρώτη κατηγορία, όπου ανήκουν οι χώρες με κοινό παρονομαστή τη συστηματική και ευρεία θεσμική αναγνώριση της Κ.Α.Ο., όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση του Βελγίου, της Ιταλίας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας και της Γαλλίας,

β) στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι χώρες, όπου ο νομοθέτης αναγνωρίζει μερικώς το πεδίο της καλό χωρίς να προχωρεί σε μια συνολική αναγνώριση της σφαίρας της Κ.Αλ.Ο. Μεταξύ των χωρών που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία είναι η Δανία, η Φινλανδία, η Μάλτα και το Λουξεμβούργο,

γ) στην τρίτη κατηγορία ανήκουν οι χώρες, όπου απουσιάζει αφενός η θεσμική αναγνώριση ορισμένων κατηγοριών φορέων Κ.Αλ.Ο., αφετέρου δεν αναγνωρίζεται η Κ.Αλ.Ο. στο σύνολό της ως ένας ευρύτερος τομέας της οικονομίας. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν για παράδειγμα η Γερμανία, η Ολλανδία, η Λιθουανία, η Αυστρία, η Ουγγαρία και η Λάτβια¹²⁸.

Πίνακας 12

Συστηματική αναγνώριση της Κ.Αλ.Ο.	Επιμέρους αναγνώριση φορέων Κ.Αλ.Ο.	Περιορισμένη έως μηδαμινή αναγνώριση της Κ.Αλ.Ο.
Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Γαλλία	Η.Β., Φινλανδία, Δανία, Μάλτα	Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία
ευρεία αναγνώριση Κ.Αλ.Ο.	Απουσία νόμου-πλαισίου για την Κ.Αλ.Ο. ως ενιαίο τομέα	Απουσία νόμου-πλαισίου για την Κ.Αλ.Ο. ως ενιαίο τομέα
Γενικοί νόμοι για την αναγνώριση της Κ.Αλ.Ο. στο σύνολό της	Ειδικοί νόμοι για επιμέρους φορείς Κ.Αλ.Ο.	Απουσία νομοθετικής κατοχύρωσης ορισμένων φορέων Κ.Αλ.Ο.

Πηγή: Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee.

¹²⁸ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 33-34.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση των Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα τοποθετείται στην δεύτερη κατηγορία, καθώς ο Έλληνας νομοθέτης έχει θεσπίσει ειδικούς νόμους, που διέπουν τις επιμέρους κατηγορίες φορέων καλό και παρόλο που πρόσφατα θεσπίστηκε ένας νόμος-πλαίσιο για την καλό, τα κριτήρια που θέτει κρίνονται ιδιαίτερα αυστηρά, με συνέπεια να μένουν εκτός Κ.Α.Ο. ορισμένοι σημαντικοί παράγοντες στο πεδίο της Κ.Α.Ο., όπως τα ιδρύματα ή οι συνεταιριστικές τράπεζες.

Σύσταση και λειτουργία κυβερνητικών οργάνων για την Κ.Α.Ο.

Ένας σημαντικός αριθμός κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει προβλέπει νομοθετικά την ίδρυση και λειτουργία κρατικών οργάνων εντός του κυβερνητικού μηχανισμού, αρμοδίων για θέματα που άπτονται της κοινωνικής οικονομίας. Η μακροβιότητα τέτοιων οργάνων δεν είναι εξασφαλισμένη, καθώς τα κρατικά αυτά όργανα υπόκειται στις μεταβολές που επέρχονται στην πολιτική σφαίρα, που κατά κανόνα οδηγούν σε ριζικές διοικητικές αναδιαρθρώσεις καταργώντας ήδη υφιστάμενα όργανα, δημιουργώντας νέα ή αναθεωρώντας τον ρόλο και μεταβάλλοντας τις αρμοδιότητες ήδη υφιστάμενων οργάνων και δομών. Παρόλα αυτά, όταν ο εθνικός νομοθέτης μιας χώρας προβλέπει την δημιουργία τέτοιων οργάνων, αυτό σηματοδοτεί ότι οι κυβερνώντες αναγνωρίζουν την σημασία της Κ.Α.Ο. και την τοποθετούν υψηλά στην πολιτική ατζέντα. Η στάση αυτή δημιουργεί

ένα προηγούμενο και για τις επόμενες κυβερνήσεις, οι οποίες θα κληθούν να πάρουν θέση και να αναλάβουν πρωτοβουλίες έναντι της Κ.Α.Ο.¹²⁹.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων χωρών είναι η Γαλλία, όπου προβλεπόταν στο παρελθόν αναπληρωτής υπουργός κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στο υπουργείο οικονομίας. Αντίστοιχη περίπτωση αποτελεί το Λουξεμβούργο, όπου προβλέπεται υπουργείο εργασίας, απασχόλησης και κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας. Στην Πορτογαλία, επίσης, λειτουργεί το ειδικό όργανο CASES, το οποίο είναι συνδεδεμένο με το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Στην Ισπανία υπάρχει Γενική διεύθυνση για αυτοαπασχολούμενους, για την κοινωνική οικονομία και την εταιρική κοινωνική ευθύνη¹³⁰.

Σε παρόμοια κατεύθυνση κινείται και η Ελλάδα, όπου με τον Ν. 4430/2016 προβλέπει στο αρ. 36.1 τη σύσταση Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, υπαγόμενη απευθείας στον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιο για θέματα Κοινωνικής Οικονομίας.

Η Ειδική αυτή Γραμματεία έχει ως βασικές της αρμοδιότητες βάσει αρ. 36.2, 36.3 Ν. 4430/16:

α) την χάραξη, εκτέλεση και εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία με αποτελεσματικότερο τρόπο, καθώς

---

¹²⁹ U.N.R.I.S.D., (2016). «Promoting Social Solidarity Economy through Public Policy» in *UNRISD Flagship Report 2016*, σ. 125. Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 51.

¹³⁰ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 51.

καθίσταται δυνατή η εκπόνηση και η παρακολούθηση βραχυπρόθεσμων αλλά και μεσομακροπρόθεσμων πολιτικών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

β) την χάραξη Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία,

γ) την παρακολούθηση και τον συντονισμό των σχετικών δράσεων για την εφαρμογή και τη διασφάλιση της συνεκτικότητας της Εθνικής Στρατηγικής.

δ) την μελέτη και παραγωγή πολιτικών και την επίβλεψη της εφαρμογής τους, προς όφελος του πολίτη.

ε) την ανάπτυξη συνεργασίας στους θεματικούς τομείς με αρμόδια Υπουργεία.

στ) την εξειδίκευση της Εθνικής Στρατηγικής ανά τομέα, σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία και φορείς,

η) την παρακολούθηση των διεθνών εξελίξεων.

8. Θεσμικό πλαίσιο ίδρυσης κοινωνικών επιχειρήσεων

Η παρούσα ενότητα έχει ως αντικείμενο την μελέτη του θεσμικού πλαισίου για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Πριν προχωρήσουμε όμως στην εξέταση του άνω αντικειμένου, πρέπει να διευκρινιστεί ότι στη χώρα μας δεν υφίσταται νόμος που εισάγει την κοινωνική επιχείρηση ως διακριτή νομική μορφή. Για τον λόγο αυτό θα εξετάσουμε ποιες είναι οι βασικότερες νομικές μορφές που μπορεί να προσλάβει μια κοινωνική επιχείρηση στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης και ποια ιδιαίτερα γνωρίσματα φέρουν οι εν λόγω νομικές μορφές.

Γενικές Παρατηρήσεις

Σε κάθε νομικό σύστημα απαντάται συνήθως μια – μικρή ή μεγάλη - ποικιλία νομικών μορφών, μεταξύ των οποίων μπορούν να επιλέξουν τα ενδιαφερόμενα

μέρη για να ασκήσουν νομότυπα μια ορισμένη οικονομική δραστηριότητα. Οι νομικές αυτές μορφές διαφέρουν μεταξύ τους κατά το μάλλον ή ήττον, καθώς αντιστοιχούν σε διαφορετικούς συνδυασμούς κεφαλαίου-εργασίας, διέπονται από διακριτούς κανόνες λειτουργίας και οργάνωσης και καλύπτουν διαφορετικές ανάγκες και επιδιώξεις¹³¹. Όπως στη βιολογία η ποικιλομορφία χαρακτηριστικών αυξάνει τις πιθανότητες επιβίωσης ενός πληθυσμού, έτσι και ένα οικονομικό σύστημα, που απαρτίζεται από επιχειρήσεις ποικίλων μορφών καθίσταται ανθεκτικότερο σε περιόδους κρίσεων ή αστάθειας.

Στα πλαίσια του ελληνικού νομικού συστήματος προβλέπεται ένας περιορισμένος αριθμός νομικών μορφών για την άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας¹³². Τίθεται συνεπώς το ερώτημα, πώς τα ενδιαφερόμενα μέρη θα επιλέξουν το νομικό εκείνο σχήμα που θα εξυπηρετεί αποτελεσματικότερα τις επιδιώξεις και ανάγκες του εγχειρήματός τους;

Ας υποθέσουμε ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη έχουν σχηματίσει την ιδρυτική ομάδα και έχουν αποφασίσει για την οικονομική δραστηριότητα που θα αναλάβουν. Η επιλογή νομικής μορφής στη συνέχεια¹³³ αποτελεί μια απόφαση με βαρύνουσα σημασία για την επιτυχία του εγχειρήματός τους, διότι θα καθορίσει τα βασικά χαρακτηριστικά που θα φέρει η επιχείρησή τους, όπως η σύνθεση, η διοίκηση, η κεφαλαιακή δομή, ο τρόπος διανομής των θετικών οικονομικών αποτελεσμάτων και

---

¹³¹ Κιάντου-Παμπούκη, Α. (1974). Παράγοντες επηρεάζοντες την επιλογήν του εταιρικού τύπου. Αρμενόπουλος τευχ. 1ο, σελ. 1-13.

¹³² Αλεξανδρίδου, Ε. (2016). Δίκαιο εμπορικών εταιριών: Προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες. 2η έκδοση, σ. 19.

¹³³ Η δημιουργία ιδρυτικής ομάδας, η απόφαση για την οικονομική δραστηριότητα και η επιλογή νομικής μορφής δεν σημαίνει απαραίτητως ότι πρέπει να γίνουν με την παραπάνω σειρά για να συσταθεί μια κοινωνική επιχείρηση, ενδέχεται δε στην πράξη τα παραπάνω βήματα να λάβουν χώρα ταυτόχρονα ή με διαφορετική αλληλουχία. Αυτό που έχει σημασία δεν είναι η σειρά αλλά η κατάλληλη προετοιμασία για καθένα από τα βήματα αυτά.

η έκταση ευθύνης των μελών-εταίρων¹³⁴. Συνεπώς, η νομική μορφή καθορίζει το ρυθμιστικό πλαίσιο, στο οποίο θα υπαχθεί ένα εγχείρημα. Το πλαίσιο αυτό θα εξειδικεύσουν τα συμμετέχοντα μέλη και θα το προσαρμόσουν στις ανάγκες τους όταν θα συντάξουν το καταστατικό.

Για τον λόγο αυτό η παρούσα ενότητα παραθέτει και κατηγοριοποιεί τις βασικές νομικές μορφές που μπορεί να προσλάβει μια κοινωνική επιχείρηση, αφενός για να διευκολύνει την λήψη της σχετικής απόφασης από τα ενδιαφερόμενα μέρη, αφετέρου για να αποτρέψει ένα φαινόμενο, που απαντάται συχνά στην πράξη, όπου τα ενδιαφερόμενα μέρη εγκλωβίζονται σε μια νομική μορφή που κρίνεται εκ του αποτελέσματος ακατάλληλη για το εγχείρημά τους, οδηγώντας συχνά είτε στην διάλυση ή στην χρονοβόρα και δαπανηρή μετατροπή του σε άλλη νομική μορφή, εφόσον αυτό επιτρέπεται δια του νόμου.

Η κατηγοριοποίηση των νομικών μορφών των κοινωνικών επιχειρήσεων

Ο νόμος Ν. 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» κατατέθηκε ως νομοσχέδιο από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στις 6/10/2016 και εν συνεχεία ψηφίζεται από τη Βουλή στις 20/10/2016, όπου και αποκτά ισχύ νόμου. Ο σκοπός του Ν. 4430/2016, όπως ορίζεται στο πρώτο του άρθρο, είναι να δημιουργήσει ένα νομοθετικό πλαίσιο για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία («ΚΑΛΟ» εφεξής), ως μια μορφή εναλλακτικής οργάνωσης σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στα παραγωγικά εγχειρήματα, η στήριξη των οποίων επιδιώκεται με τον άνω νόμο.

---

¹³⁴ Κιάντου-Παμπούκη, Α. (1974). Παράγοντες επηρεάζοντες την επιλογήν του εταιρικού τύπου. Αρμενόπουλος τευχ. 1ο, σελ. 1-13; Αλεξανδρίδου, Ε. (2016). Δίκαιο εμπορικών εταιριών: Προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες. 2η έκδοση, σ. 19-20.

Αναφορικά με τη δομή του νόμου σημειώνουμε τα εξής: τα άρθρα 1-13 εισάγουν διατάξεις που διέπουν οριζόντια καταρχήν όλους τους φορείς ΚΑΟ, τα άρθρα 14-23 εισάγουν ειδικές διατάξεις για κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, ενώ τα άρθρα 24 -33 εισάγουν ειδικές διατάξεις για τους συνεταιρισμούς εργαζομένων. Με τις άνω διατάξεις ο νέος νόμος οριοθετεί – μεταξύ άλλων- τον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, προσδιορίζει τις οργανώσεις που την απαρτίζουν και εισάγει κριτήρια για την αναγνώριση μιας συλλογικότητας ως φορέα Κ.Α.Λ.Ο. Ειδικότερα, οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ) και οι συνεταιρισμοί εργαζομένων θεωρούνται αυτοδικαίως φορείς Κ.Α.Λ.Ο., με βάση το αρ. 3.1 α-γ Ν. 4430/2016. Για τα λοιπά μη μονοπρόσωπα νομικά πρόσωπα όμως τίθενται ορισμένες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν για να αποκτήσουν την ιδιότητα του Φορέα Κ.Α.Λ.Ο. Οι προϋποθέσεις αυτές με βάση το αρ. 3.1 δ Ν. 4430/2016 είναι “η συλλογική και κοινωνική ωφέλεια, η πληροφόρηση και συμμετοχή των μελών του φορέα, το δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων με βάση την αρχή ένα μέλος-μια ψήφος, οι περιορισμοί στη διανομή κερδών, το σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή της εργασίας, η οριζόντια και ισότιμη δικτύωση με άλλους φορείς Κ.Α.Λ.Ο., καθώς και το να μην έχει ιδρυθεί και να μην δεν διοικείται ο φορέας άμεσα ή έμμεσα από Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α. α ή β βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα”.

Τα κριτήρια αυτά αντανακλούν ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων¹³⁵, όπως η συμμετοχή των μελών στη λήψη αποφάσεων και οι περιορισμοί στη διανομή κερδών, χωρίς όμως να υπάρχει απόλυτη ταύτιση μεταξύ της έννοιας της κοινωνικής επιχείρησης και της ιδιότητας του φορέα Κ.Α.Λ.Ο. Γι’ αυτό δεν θα πρέπει να περιορίζουμε την κοινωνική επιχείρηση στις νομικές

---

¹³⁵ Nasioulas, I. (2016). The Greek Law 4430/2016 on social and solidarity economy: Breakthroughs and backdrops . Policy briefs (2). Social economy institute.

μορφές που αναγνωρίζονται αυτοδικαίως ως φορείς Κ.Α.Λ.Ο. ή που πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις, αλλά αντιθέτως οφείλουμε να εξετάσουμε όλες τις πιθανές νομικές μορφές που μπορούν να προσλάβουν χαρακτηριστικά κοινωνικής επιχείρησης και τις οποίες διακρίνουμε στις εξής τρεις κατηγορίες:

- α) στις νομικές μορφές, οι οποίες αναπτύσσουν χαρακτηριστικά κοινωνικών επιχειρήσεων στην πράξη (οι de facto κοινωνικές επιχειρήσεις)
- β) στις νομικές εκείνες μορφές, όπου υπάρχει συνάφεια όχι όμως απόλυτη ταύτιση με τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων (όπως π.χ. οι συνεταιρισμοί)
- γ) στις νομικές εκείνες μορφές που κατ' εξοχήν προσφέρονται για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων (όπως π.χ. οι Κοινσεπ, οι ΚΟΙΣΠΕ και οι ΑΜΚΕ)

Α' Κατηγορία: Οι de facto κοινωνικές επιχειρήσεις

Οι ατομικές επιχειρήσεις και οι κεφαλαιουχικές εταιρίες τίθενται εκτός κοινωνικής οικονομίας, όπως αυτή προσδιορίζεται στον άνω νόμο¹³⁶. Οι μεν διότι αποτελούν μονοπρόσωπα νομικά πρόσωπα και οι δε επειδή έχουν ως βασικό τους σκοπό την επίτευξη κέρδους. Παρόλα αυτά, δεν αποκλείεται τα ενδιαφερόμενα μέρη να επιλέξουν μια από τις άνω νομικές μορφές για το εγχείρημά τους, το οποίο στην πράξη μπορεί να λειτουργήσει ως οιονεί κοινωνική επιχείρηση υιοθετώντας τα βασικά της χαρακτηριστικά, όπως η ισότιμη συμμετοχή των μελών στη λήψη αποφάσεων¹³⁷.

---

¹³⁶ Αδάμ Σ., Καβουλάκος, Κ., Κορνηλάκης Α., (2018), *Το θεσμικό πλαίσιο της Κ.Α.Λ.Ο. στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του Νόμου 4430/2016*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, σ.50-51.

¹³⁷ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδα, σ. 33-34. [<https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>]

Όταν αυτό δεν συνεπάγεται καταστρατήγηση του σκοπού και των χαρακτηριστικών ορισμένου εταιρικού τύπου, που εισάγονται με αναγκαστικού δικαίου διατάξεις, δεν αποκλείεται να καθίσταται ανεκτό από το νόμο, όχι όμως και επιθυμητό¹³⁸. Οι λόγοι για τους οποίους δεν θα προτείναμε στους ενδιαφερόμενους να επιλέξουν μεταξύ των άνω νομικών μορφών που τίθενται εκτός Κ.Α.Ο., επισημαίνονται στη συνέχεια και αφορούν τους συμμετέχοντες σε ένα τέτοιο εγχείρημα, το εγχείρημα καθεαυτό αλλά και τον χώρο της Κ.Α.Ο., εν γένει.

Ειδικότερα, για τους συμμετέχοντες σε ένα τέτοιο εγχείρημα (είτε είναι εμφανή είτε είναι αφανή μέλη) υφίσταται ένα καθεστώς ανασφάλειας ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους έναντι της επιχείρησης/εταιρίας τους, αφής στιγμής αυτά δεν θεμελιώνονται στο νόμο αλλά στα μεταξύ τους ατύπως συμφωνηθέντα¹³⁹.

Επιπρόσθετα, κάθε εταιρικός τύπος έχει έναν σαφή σκοπό και έτσι οι συναλλασσόμενοι με αυτόν τον τύπο εταιρίας είναι σε θέση να γνωρίζουν εκ των προτέρων τον τρόπο λειτουργίας- οργάνωσης του και τον επιδιωκόμενο του σκοπό. Κατά συνέπεια, όταν ένα εγχείρημα επιδιώκει έναν κοινωνικό σκοπό επιλέγοντας μια νομική μορφή που δεν τον προάγει τότε τίθεται το ερώτημα πώς θα είναι σε θέση να τον επικοινωνήσει κατά τις συναλλαγές του με τρίτους και πώς θα διασφαλίσει ότι η εκπλήρωση ενός διαφορετικού σκοπού από τον προβλεπόμενο στον νόμο δεν θα είναι πρόσκαιρη αλλά θα έχει διαρκή και μόνιμο χαρακτήρα¹⁴⁰. Παράλληλα, η μη αναγνώριση του εγχειρήματος ως φορέα Κ.Α.Ο. συνεπάγεται ότι

¹³⁸ Κιάντου-Παμπούκη, Α. (1974). Παράγοντες επηρεάζοντες την επιλογήν του εταιρικού τύπου. Αρμενόπουλος τευχ. 1ο, σελ. 1-13.

¹³⁹ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδος, σ. 34 [<https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>]

¹⁴⁰ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδος, σ. 34 [<https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>]

αυτό αποκλείεται από τα υποστηρικτικά μέτρα που εισάγει ο Ν. 4430/2016 για τους φορείς ΚΑΛΟ¹⁴¹.

Η επιλογή μιας τέτοιας νομικής μορφής έχει αντίκτυπο και στην κοινωνική οικονομία εν γένει, καθώς δεν γίνεται χρήση των νομικών μορφών που είναι άρρηκτα συνυφασμένες με τον χώρο της Κ.Α.Ο., δυσχεραίνοντας έτσι την χαρτογράφηση του χώρου και τη συσπείρωσή του σε δεύτερο βαθμό, καθώς στις ενώσεις φορέων Κ.Α.Ο. δεν θα μπορούν να συμμετέχουν τέτοια νομικά σχήματα.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν και ορισμένα πλεονεκτήματα αυτών των μορφών, όπως το ότι πρόκειται για παλαιότερες και ευρέως γνωστές νομικές μορφές με τις οποίες οι δημόσιες υπηρεσίες είναι εξοικειωμένες με συνέπεια να μην δημιουργούνται σημαντικά κωλύματα κατά τη σύσταση και τη λειτουργία τους ως προς διαδικαστικά ζητήματα¹⁴². Σε κάθε όμως περίπτωση η μη χρήση άλλων νομικών μορφών διατηρεί την άνω διαμορφωθείσα κατάσταση και δεν συμβάλλει στην ανατροπή της.

Β ' Κατηγορία: Οι συνεταιρισμοί

Οι συνεταιρισμοί, αν και φέρουν αρκετά από τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν ταυτίζονται με αυτές, καθώς είναι προσανατολισμένοι στην εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών τους, κι όχι απαραίτητως και σε εκείνων της

---

¹⁴¹ Για τα υποστηρικτικά μέτρα του Ν. 4430/2016 βλ. Αδάμ Σ., Καβουλάκος, Κ., Κορνηλάκης Α., (2018), *Το θεσμικό πλαίσιο της Κ.Α.Ο. στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του Νόμου 4430/2016*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, σ. 59επ.

¹⁴² Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδα, σ. 35. [<https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>]

κοινότητας ή άλλων ομάδων, τρίτων προς τον συνεταιρισμό¹⁴³. Στα πλαίσια της ελληνικής νομοθεσίας, οι συνεταιρισμοί δεν υπάγονται σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο αλλά αντιθέτως έχουν θεσπιστεί ειδικοί νόμοι που διέπουν διάφορες κατηγορίες τους. Μια θεμελιώδης διάκριση των συνεταιρισμών με κριτήριο τον τομέα δραστηριοποίησής τους είναι μεταξύ αγροτικών και αστικών συνεταιρισμών. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί που διέπονται από τον Ν. 4384/2016 δραστηριοποιούνται στον τομέα της αγροτικής οικονομίας. Οι δασικές συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν πλέον αυτονομηθεί από την άνω κατηγορία και διέπονται από τον δικό τους νόμο, τον Ν. 4423/2016. Από την άλλη πλευρά, οι αστικοί συνεταιρισμοί διέπονται από τον Ν. 1667/1986, ο οποίος εισάγει γενικές διατάξεις για όλους καταρχάς τους συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται σε οποιονδήποτε τομέα της οικονομίας, πλην του αγροτικού (όπως π.χ. οι παραγωγικοί, καταναλωτικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί, μεταφορικοί και τουριστικοί). Προσφάτως θεσπίστηκε και ο Ν. 4513/2018, ο οποίος ρυθμίζει τις ενεργειακές κοινότητες, δλδ. την δημιουργία ενεργειακών συνεταιρισμών, στις οποίες ενθαρρύνεται η συμμετοχή πολιτών, τοπικών επιχειρήσεων και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ο συνεταιρισμός προσφέρεται ως κατάλληλη νομική μορφή για τα ενδιαφερόμενα μέρη που επιθυμούν να δημιουργήσουν μια δημοκρατικά διοικούμενη, συνιδιόκτητη επιχείρηση με βασικό σκοπό να καλύψουν (με την κοινή αυτή επιχείρηση) τις ανάγκες τους, που αφορούν είτε την επαγγελματική είτε την οικιακή τους οικονομία¹⁴⁴. Αν τα ενδιαφερόμενα μέρη επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στον αγροτικό, ενεργειακό ή δασικό τομέα, τότε στρέφονται στις αντίστοιχες ειδικές

---

¹⁴³ Defourny, J. and Nyssens, M. (2006). "Defining social enterprise", in Nyssens, M. (ed.), Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society, London and New York: Routledge.

¹⁴⁴ Κιντής, Σ. (2004). Δίκαιο Συνεταιρισμών: Αστικοί Συνεταιρισμοί, σ. 1-2.

αυτές κατηγορίες αγροτικών συνεταιρισμών, ενεργειακών κοινοτήτων, δασικών συνεταιρισμών. Αν όμως η δραστηριότητα που επιθυμούν να αναλάβουν τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν ανήκει σε αυτούς τους τομείς, τότε μπορούν να εξετάσουν το ενδεχόμενο σύστασης αστικών συνεταιρισμών, οι διατάξεις των οποίων διέπουν όλες τις λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών.

Ειδικότερα, οι αστικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μια νομική μορφή που προσφέρεται για την δημιουργία εγχειρημάτων με σημαντικό αριθμό ιδρυτικών μελών, ο οποίος μεταβάλλεται όπως άλλωστε και το κεφάλαιό τους. Το εν λόγω νομικό σχήμα ενδιαφέρει τα μέρη εκείνα που επιθυμούν η επιχείρησή τους να διοικείται δημοκρατικά από τα ίδια της τα μέλη με βάση την αρχή 1 μέλος -1 ψήφος, τα οποία εκλέγουν και τα όργανα διοίκησης τους. Το κεφάλαιο τους απαρτίζεται από συνεταιριστικές μερίδες, με τις οποίες μετέχει στο κεφάλαιο κάθε μέλος και από προαιρετικές, οι οποίες δεν αντιστοιχούν σε ψήφους αλλά σε ορισμένα προνόμια. Η εν λόγω νομική μορφή επιτρέπει στα ενδιαφερόμενα μέρη να συμμετέχουν υπό όρους στη διανομή πλεονασμάτων-κερδών, καθώς και να επιλέξουν την έκταση της ευθύνης τους, δηλ αν αυτή θα είναι απεριόριστη ή περιορισμένη για τα χρέη του συνεταιρισμού έναντι τρίτων. Από την άλλη πλευρά οι αστικοί συνεταιρισμοί δεν αναγνωρίζονται αυτοδικαίως ως φορείς Κ.Α.Ο. Κατά συνέπεια, για να απολαύσουν των υποστηρικτικών μέτρων του νέου νόμου, οφείλουν να μεταβάλλουν το καταστατικό τους ως προς τα κριτήρια που θέτει το αρ. 3.1 δ Ν. 4430/2016, ιδίως δε ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό τους και τον τρόπο διανομής των κερδών τους. Επιλέγοντας την μορφή αστικού συνεταιρισμού τα μέλη ενδεχομένως να έρθουν αντιμέτωποι με μια επιφυλακτική στάση των τρίτων-συναλλασσόμενων, η οποία οφείλεται σε μια αρνητική δημόσια εικόνα, που είχε δημιουργηθεί τα προηγούμενα χρόνια για τους συνεταιρισμούς ως προς την πολιτική τους ουδετερότητα και την οικονομική τους βιωσιμότητα και διατηρείται σε ένα βαθμό ακόμη και σήμερα. Αυτό δεν θα πρέπει όμως να αποτρέπει σημαντικά

τα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς μόνο με νέα εγχειρήματα δύναται η στερεοτυπική αυτή αντίληψη να ανατραπεί.

Γ' Κατηγορία: Οι κατεχοχόν κοινωνικές επιχειρήσεις

Η τρίτη αυτή κατηγορία περιλαμβάνει τις νομικές εκείνες μορφές που κρίνονται ως προσφορότερες για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων. Τα ενδιαφερόμενα μέρη στρέφονται στις νομικές μορφές που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία όταν έχουν ως βασική τους προτεραιότητα την επιδίωξη κοινωνικής ωφέλειας, δηλ η οικονομική δραστηριότητά που θα αναλάβουν θα εξυπηρετεί άλλες κοινωνικές ομάδες ή ανάγκες της κοινότητας που δεν ταυτίζονται και δεν περιορίζονται απαραίτητως σε εκείνες των μελών¹⁴⁵.

Στην κατηγορία αυτήν ανήκουν – μεταξύ άλλων - οι Κοιν.Σ.Επ., οι ΚΟΙΣΠΕ και οι ΑΜΚΕ λόγω του ότι έχουν ως βασικό τους χαρακτηριστικό την επιδίωξη κοινωνικού σκοπού. Από αυτές, οι Κοιν.Σ.Επ. Ενταξης Ευάλωτων Ομάδων, οι Κοιν.Σ.Επ. Ενταξης Ειδικών Ομάδων και οι ΚΟΙΣΠΕ έχουν ιδιαίτερα εξειδικευμένους σκοπούς, οι οποίοι για τις Κοιν.Σ.Επ. ένταξης είναι η ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες και στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού, αντίστοιχα, και για τους ΚΟΙΣΠΕ η κοινωνικο-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Αν οι άνω εξειδικευμένοι στόχοι δεν συμπίπτουν με τις επιδιώξεις των ενδιαφερομένων μερών, τότε τα μέρη αυτά καλούνται να εξετάσουν άλλα νομικά σχήματα, όπως οι Κοιν.Σ.Επ. συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας και οι ΑΜΚΕ, των οποίων ο εκ του νόμου οριζόμενος σκοπός δεν είναι αυστηρώς οριοθετημένος αλλά προσδιορίζεται με γενικούς όρους.

---

¹⁴⁵ Defourny, J. and Nyssens, M. (2006). "Defining social enterprise", in Nyssens, M. (ed.), Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society, London and New York: Routledge.

Ειδικότερα, η Κοιν.Σ.Επ. προσφέρεται για τη δημιουργία εγχειρημάτων με μικρό αριθμό ιδρυτικών μελών, τα οποία μπορούν να δραστηριοποιηθούν σε οποιονδήποτε οικονομικό τομέα, αναλαμβάνοντας πολλαπλές οικονομικές δραστηριότητες¹⁴⁶ και επιδιώκοντας όχι μόνο τη συλλογική αλλά και την κοινωνική ωφέλεια, δλδ με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που θα προσφέρει το εγχείρημα καλύπτονται όχι μόνο οι ανάγκες των μελών του αλλά παράλληλα εξυπηρετούνται και άλλες κοινωνικές ομάδες ή καλύπτονται ευρύτερες ανάγκες της κοινότητας. Επιλέγοντας την νομική μορφή της Κοιν.Σ.Επ. τα ενδιαφερόμενα μέρη δεσμεύονται στο ότι θα λαμβάνουν αποφάσεις με δημοκρατικό τρόπο με βάση την αρχή 1 μέλος -1 ψήφος, αποδέχονται ότι το εγχείρημα θα έχει μεταβλητό αριθμό μελών - κεφαλαίου, καθώς και ότι τα κέρδη μπορούν να διανεμούνται μόνο στους εργαζόμενους του εγχειρήματος. Παράλληλα, η ευθύνη κάθε μέλους για τα χρέη της Κοιν.Σ.Επ. είναι περιορισμένη και δεν ξεπερνάει το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας, της οποίας η αξία είναι τουλάχιστον 100 ευρώ.

Από την άλλη μεριά, η ΑΜΚΕ προτείνεται όταν η ιδρυτική ομάδα έχει ιδιαίτερα μικρό αριθμό μελών, η σύνθεση των οποίων θα παραμείνει σταθερή και έχει ως βασική προτεραιότητα την επιδίωξη κοινωφελών σκοπών, χωρίς να αποκλείεται δευτερευόντως και για την αποτελεσματικότερη υλοποίησή τους η άσκηση και οικονομικού σκοπού^{147 148}. Τα μέλη μιας ΑΚΜΕ αποδέχονται το ότι θα ευθύνονται

¹⁴⁶ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδα. <https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>

¹⁴⁷ Π.χ. πώληση περιοδικού τα έσοδα του οποίου δεν διανέμονται στους εταίρους αλλά ανήκουν στην περιουσία της ΑΜΚΕ και διατίθενται για την περαιτέρω προαγωγή του κοινωφελούς σκοπού της. Γεωργιάδης, Α. (2007). Αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα και αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία: Περιεχόμενο και δυνατότητα συνύπαρξης. ΧρΙΔ Ζ, σελ. 193- 200.

¹⁴⁸ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδα, σ. 38. <https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon->

απεριόριστα για τα χρέη της έναντι τρίτων με το σύνολο της περιουσίας τους, ενώ παράλληλα τα όποια θετικά οικονομικά αποτελέσματα (κέρδη) δεν θα διανέμονται μεταξύ τους¹⁴⁹. Σε ο τι αφορά στον τρόπο διοίκησής της, τα μέλη δεν υποχρεούνται να λαμβάνουν αποφάσεις δημοκρατικά 150.

---

epiheiriseon; Γεωργιάδης, Α. (2007). Αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα και αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία: Περιεχόμενο και δυνατότητα συνύπαρξης. ΧρΙΔ Ζ, σελ. 193- 200.

¹⁴⁹ Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδα, σ. 38. <https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koinonikon-epiheiriseon>;

epiheiriseon; Γεωργιάδης, Α. (2007). Αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα και αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία: Περιεχόμενο και δυνατότητα συνύπαρξης. ΧρΙΔ Ζ, σελ. 193- 200.

¹⁵⁰ Γεωργιάδης, Α. (2007). Αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα και αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία: Περιεχόμενο και δυνατότητα συνύπαρξης. ΧρΙΔ Ζ, σελ. 193- 200.

Πίνακας 9 «Αστικοί συνεταιρισμοί, Κοιν.Σ.Επ ωφέλειας, ΑΜΚΕ: Ισχύουσες διατάξεις και βασικά χαρακτηριστικά»

Ο παρακάτω πίνακας κωδικοποιεί τις βασικότερες διατάξεις που διέπουν τους αστικούς συνεταιρισμούς, τις Κοιν.Σ.Επ. ωφέλειας και τις ΑΜΚΕ και προσδιορίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

<p>Νομικές Μορφές</p> <p>Βασικά χαρακτηριστικά</p>	<p>Αστικοί Συνεταιρισμοί</p>	<p>Κοιν.Σ.Επ ωφέλειας</p>	<p>ΑΜΚΕ</p>
<p>Ορισμός</p>	<p>Αστικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, η οποία, χωρίς να αναπτύσσει δραστηριότητες αγροτικής οικονομίας, αποβλέπει ιδίως με τη συνεργασία των μελών του στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη των μελών του και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους γενικά μέσα σε μια κοινή επιχείρηση. (αρ. 1.1 Ν.1667/1986)</p>	<p>Οι Κοιν.Σ.Επ. είναι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, με σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια. Ειδικότερα, οι Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας, αναπτύσσουν δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης», ή και παρέχουν «κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος». (αρ.14.1, 14.2 Ν.4430/2016)</p>	<p>Με τη σύμβαση της εταιρίας δύο ή περισσότεροι εταίροι έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό. (αρ. 741 ΑΚ)</p>
<p>Ελάχιστος αριθμός μελών</p>	<p>15 πρόσωπα* * [100 πρόσωπα για καταναλωτικούς συν/σμούς, αρ. 1.3 Ν.</p>	<p>5 πρόσωπα (αρ. 15.2 Ν. 4430/2016)</p>	<p>2 εταίροι (αρ. 741 ΑΚ)</p>

	1667/1986]		
Ιδιότητα μελών	<p>Φυσικά Πρόσωπα - Νομικά Πρόσωπα*</p> <p>*κατόπιν πρόβλεψης καταστατικού (αρ. 2.1, 2.2N.1667/1986)</p>	<p>Φυσικά Πρόσωπα - Νομικά Πρόσωπα * **</p> <p>ΝΠ*: έως 1/3 (αρ. 14.4 N. 4430/2016)</p> <p>**εκτός από ΟΤΑ& ΝΠΔΔ υπαγόμενα στους ΟΤΑ (αρ. 14.5 N. 4430/2016)</p>	<p>Φυσικά Πρόσωπα - Νομικά Πρόσωπα</p>
Κωλύματα	<p>α) συμμετοχή σε άλλο συνεταιρισμό, με ίδια έδρα και ίδιο σκοπό. (αρ. 2.3N.1667/1986)</p> <p>β) δικαστική συμπαράσταση (αρ. 2.1 N.1667/1986, αρ. 13N. 2447/1996)</p>	<p>α) συμμετοχή σε άλλη Κοιν.Σ.Επ. με ίδια δραστηριότητα (αρ. 14.6 N. 4430/2016)</p>	-
Μερίδες-εισφορές	<p>α) Υποχρεωτική μερίδα -1 ψήφος* (αρ. 3.1 N.1667/1986)</p> <p>*[εξαίρεση: πολλαπλές ψήφους στις συν/κές τράπεζες αρ. 4.2εδ β N.1667/1986 με τους περιορισμούς του αρ. 4.2 N.1667/1986]</p> <p>β) Προαιρετικές μερίδες -άνευ ψήφου</p> <p><u>Ανώτατα όρια κτήσης προαιρετικών μερίδων*</u>: - έως 5 για αστικούς συν/σμούς,</p>	<p>α) Υποχρεωτική μερίδα - 1 ψήφος (100 ευρώ και άνω) (αρ. 16.2 N. 4430/2016)</p> <p>β) Προαιρετικές μερίδες -άνευ ψήφου</p> <p><u>Ανώτατα όρια κτήσης προαιρετικών μερίδων</u>): - έως 5 (αρ. 16.3 N. 4430/2016)</p>	<p>Οι εισφορές των εταίρων μπορούν να συνίστανται σε εργασία τους, σε χρήματα ή σε άλλα αντικείμενα, καθώς και σε κάθε άλλη παροχή. Αν δεν συμφωνήθηκε κάτι άλλο, οι εταίροι είναι υποχρεωμένοι σε ίσες εισφορές. (αρ. 742 ΑΚ)</p>

	<p>-έως 100 για καταναλωτικούς συν/σμούς, -έως 1% για ναυτ. μεταφ. συν/σμούς - έως 1501 για πιστωτ/κούς συν/σμούς</p> <p>*Απεριόριστη κτήση προαιρετικών μερίδων για ΝΠΔΔ και για μέλη συν/κών τραπεζών</p> <p>(αρ. 3.3 N.1667/1986)</p>		
Διανομή κερδών	<p>Τα κέρδη του συν/σμού διανέμονται ως εξής (αρ. 9.4 N.1667/1986):</p> <p>α) στα αποθεματικά (10% για τακτικό αποθεματικό, σχηματισμός ειδικών και έκτακτων αποθεματικών με απόφαση Γενικής Συνέλευσης)</p> <p>β) στα μέλη*: -50% κερδών ανάλογα με τις συν/κές μερίδων του μέλους, -50% ανάλογα με τη ποσοστιαία συμμετοχή του μέλους στις συναλλαγές**</p> <p>γ) το υπόλοιπο των</p>	<p>Τα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. δεν διανέμονται στα μέλη, εκτός αν αυτά είναι εργαζόμενοι, οπότε η διανομή γίνεται ως εξής (αρ. 21 N. 4430/2016):</p> <p>α) στο τακτικό αποθεματικό (5%), β) στους εργαζομένους της επιχείρησης (35%)*, γ) για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διεύρυνση της παραγωγικής δραστηριότητας.</p> <p>*[εκτός αν τα 2/3 των μελών της ΓΣ αποφασίσουν τη διάθεση μέρους ή όλου του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου γ]</p>	<p>Μη διανομή κερδών στους εταίρους κατά παρέκκλιση του αρ. 762ΑΚ λόγω του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα της ΑΜΚΕ</p>

	<p>κερδών υπέρ των σκοπών του ΑΣ (με απόφαση Γενικής Συνέλευσης)</p> <p>[* το καταστατικό μπορεί να προβλέψει διαφορετικό τρόπο/ποσοστά διανομής στα μέλη]</p> <p>[**όριο στους καταναλωτικούς συν/σμούς: $\frac{3}{4}$ κερδών]</p>		
Όργανα Διοίκησης	<p>α) ΓΣ, β) ΔΣ, γ) ΕΣ* **</p> <p>(αρ.5,7,8 Ν.1667/1986)</p> <p>* Προαιρετική σύσταση ΕΣ για ΑΣ κάτω των 25 μελών-αρ.8.1 Ν.1667/1986. ** Το αρ.8.1, 8.2 Ν.1667/1986 περί ΕΣ δεν εφαρμόζεται στις συν/κές τράπεζες-αρ. 8.3 Ν.1667/1986</p>	<p>α) ΓΣ β) ΔΕ*</p> <p>* Αντί ΔΕ, εκλογή διαχειριστή για Κοιν.Σ.Επ. με 5 μέλη (αρ.19, 20 Ν.4430/2016)</p>	<p>Η διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων ανήκει, αν δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά, σε όλους μαζί τους εταίρους. Για κάθε πράξη χρειάζεται η συναίνεση όλων των εταίρων.(αρ. 748 ΑΚ)</p>
Ευθύνη για χρέη του ΝΠ έναντι ιδιωτών	<p>α) εις ολόκληρον, β) περιορισμένη (έως το ύψος της συν/κής μερίδας ή πολλαπλάσιό της) ή απεριόριστη (αρ. 4.4 Ν.1667/1986)</p>	<p>α) ευθύνη της Κοιν.Σ.Επ. με την περιουσία της (:άρα ευθύνη μελών έως του ποσού της υποχρεωτικής συν/κής μερίδας¹⁵¹) (αρ. 16.5 Ν. 4430/2016)</p>	<p>α) εις ολόκληρον β) απεριόριστη (αρ. 258, 270 Ν. 4072/2012)</p>

¹⁵¹Βλ. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» (2016), σελ. 6.

9. Εργαλεία χρηματοδότησης για κοινωνικές επιχειρήσεις

Η παρούσα ενότητα μελετάει τα εργαλεία χρηματοδότησης των φορέων Κ.Α.Ο., στους οποίους εντάσσονται και οι κοινωνικές επιχειρήσεις και τα μέτρα χρηματοδότησης που ισχύουν στην Ελλάδα για τα εγχειρήματα Κ.Α.Ο..

Γενικές παρατηρήσεις

Η δημιουργία κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και εν γένει για τους φορείς της ΚΑΟ στα διάφορα στάδια ανάπτυξής τους αποτελεί επιτακτική ανάγκη για την βιωσιμότητά τους, καθώς στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ διαπιστώνεται αδυναμία να καλύψουν τις κεφαλαιακές τους ανάγκες. Αυτό οφείλεται σε ποικίλους λόγους, όπως η αδυναμία προσέλκυσης επενδυτών εκ μέρους των φορέων Κ.Α.Ο., η μη παροχή κινήτρων στα ενδιαφερόμενα μέρη για να επενδύσουν σε κοινωνικές επιχειρήσεις και εν γένει σε φορείς Κ.Α.Ο., η περιορισμένη πρόσβαση ή ο αποκλεισμός από το κυρίαρχο τραπεζικό σύστημα και τα συνήθη χρηματοδοτικά εργαλεία, η έλλειψη τεχνικών γνώσεων για την αναζήτηση και αξιοποίηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων (ιδίως όταν βρίσκονται σε αρχικά στάδια σύστασης του εγχειρήματος)¹⁵².

Για τον λόγο αυτό η χάραξη δημοσίων πολιτικών που θα διασφαλίζει την πρόσβαση των φορέων Κ.Α.Ο. σε κατάλληλα χρηματοδοτικά εργαλεία, καλύπτοντας τις ποικίλες ανάγκες τους, λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδιαιτερότητές τους και το στάδιο ανάπτυξής τους είναι άκρως σημαντική για την βιωσιμότητα των εγχειρημάτων αυτών, την επέκταση και περαιτέρω ανάπτυξή τους, επιτρέποντας στις επιχειρήσεις αυτές να ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις.

---

¹⁵² U.N.R.I.S.D., (2016). «Promoting Social Solidarity Economy through Public Policy» in *UNRISD Flagship Report 2016*, σ. 80-81. Expert Group on Social Entrepreneurship (GECES) (2016). *Social enterprises and the social economy going forward A call for action from the Commission Expert Group on Social Entrepreneurship (GECES)*, European Commission, σ. 24 επ.

Τα χρηματοδοτικά αυτά εργαλεία μπορεί να προβλέπουν άμεση εμπλοκή του Κράτους στην χρηματοδότηση των φορέων Κ.Α.Λ.Ο., όπως συμβαίνει στην περίπτωση χορήγησης κρατικών επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων. Η εμπλοκή όμως του κράτους στην κάλυψη των κεφαλαιακών αναγκών των φορέων Κ.Α.Λ.Ο. μπορεί να είναι και έμμεση με λήψη φορολογικών μέτρων, παροχή επενδυτικών κινήτρων, σύναψη κοινωνικά υπεύθυνων δημοσίων συμβάσεων προμηθειών, αλλά και με την προώθηση δημιουργίας πιστωτικών ιδρυμάτων και εργαλείων χρηματοδότησης από το ίδιο το πεδίο Κ.Α.Λ.Ο. στα πλαίσια συνεργιών με ενδιαφερόμενα μέρη, τοπικούς φορείς και με την τοπική αυτοδιοίκηση¹⁵³.

Ειδικότερα, οι κανόνες φορολόγησης των κοινωνικών επιχειρήσεων και εν γένει των φορέων Κ.Α.Λ.Ο. θα πρέπει να συνεκτιμούν την κοινωνική τους αποστολή, να προβλέπουν ανάλογες φορολογικές ελαφρύνσεις στις ίδιες τις επιχειρήσεις ως επιβράβευση του θετικού κοινωνικού αντίκτυπου, αλλά και έμμεσες φορολογικές ελαφρύνσεις στα πρόσωπα που επενδύουν σε αυτές. Πρέπει να σημειωθεί ότι στις περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες οι βασικές κατηγορίες ΚΑΟ υπόκεινται σε ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το παράδειγμα του Κεμπέκ και τα μέτρα περί φορολογικής πίστωσης¹⁵⁴. Τα μέτρα αυτά έχουν ως στόχο να ενθαρρύνουν επενδύσεις σε αγροτικούς συνεταιρισμούς και συνεταιρισμούς εργαζομένων, παρέχοντας φορολογική πίστωση σε όσους αποκτούν συνεταιριστικές μερίδες. Παρόμοια μέτρα έχουν εισαχθεί στην Ισπανία, όπου ένα ποσοστό οφειλόμενων φόρων των πολιτών μπορεί να διατεθεί σε οργανώσεις του τρίτου τομέα¹⁵⁵. Ένα ακόμη παράδειγμα που κινείται σε αυτήν την κατεύθυνση είναι η δημιουργία ειδικών ταμείων, τα οποία αντλούν έσοδα από τη φορολόγηση των συνεταιρισμών και από τις

¹⁵³ Tremblay, C. (2010), «Public policy trends and instruments supporting the social economy: International experiences», CSERP, *Public Policy Paper Series*, 2, σ. 24 επ.

¹⁵⁴ Φορολογική πίστωση (tax credit): αφορά στο φόρο που χρωστάει ο πολίτης στο κράτος κι όχι στην φορολογητέο εισόδημα. Tremblay, C. (2010), «Public policy trends and instruments supporting the social economy: International experiences», CSERP, *Public Policy Paper Series*, 2, σ. 25.

¹⁵⁵ Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 53

ασφαλιστικές εισφορές των εργαζόμενων-μελών τους, όπως συνέβη στην Κόστα Ρίκα¹⁵⁶. Τα έσοδα αυτά διοχετεύονται στην ενίσχυση νέων συνεταιρισμών. Παράλληλα, ο αποκλεισμός των φορέων Κ.Α.Ο. από τα συμβατικά πιστωτικά ιδρύματα ενθαρρύνει τη δημιουργία συνεταιριστικών και ηθικών τραπεζών και τη σύνταξη Κατευθυντήριων Γραμμών Καλών Πρακτικών Διακυβέρνησης, όπως συνέβη για παράδειγμα στην Βραζιλία¹⁵⁷.

Ένα ακόμη εργαλείο ανάπτυξης των φορέων Κ.Α.Ο. είναι οι δημόσιες συμβάσεις. Το 2014 θεσπίστηκε η Οδηγία 2014/24/EU για τις δημόσιες συμβάσεις, με βάση την οποία οι δημόσιες αρχές οφείλουν να λάβουν υπόψη τους κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους κατά την διαμόρφωση της πρόκλησης υποβολής προσφορών και την αξιολόγησή τους. Ειδικότερα, ως «κοινωνικά υπεύθυνες δημόσιες συμβάσεις» (Socially Responsible Public Procurement-SRPP) ορίζονται οι συμβάσεις *“που λαμβάνουν υπόψη μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες κοινωνικές πτυχές: ευκαιρίες απασχόλησης, αξιοπρεπής εργασία, συμμόρφωση με κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα, κοινωνική ένταξη (περιλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρίες), ίσες ευκαιρίες, σχεδιασμός της προσβασιμότητας για όλους, συνεκτίμηση των κριτηρίων αειφορίας, περιλαμβανομένων θεμάτων ηθικού εμπορίου και ευρύτερη εκούσια συμμόρφωση με την εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ), ενώ παράλληλα τηρούνται οι αρχές που εμπεριέχονται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη ΕΕ) και στις οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις¹⁵⁸”*. Η σύναψη τέτοιων συμβάσεων μπορεί να συμβάλει στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και στην επίτευξη των κοινωνικών στόχων της ΕΕ (και των Κρατών Μελών). Με την εισαγωγή κοινωνικών κριτηρίων στους διαγωνισμούς για την προμήθεια προϊόντων και υπηρεσιών προς το δημόσιο κρίνεται ότι θα διευκολυνθεί η συμμετοχή των κοινωνικών επιχειρήσεων

---

¹⁵⁶ U.N.R.I.S.D., (2016). «Promoting Social Solidarity Economy through Public Policy» in *UNRISD Flagship Report 2016*, σ. 126

¹⁵⁷ Tremblay, C. (2010), «Public policy trends and instruments supporting the social economy: International experiences», CSERP, *Public Policy Paper Series*, 2, σ. 24 επ.

¹⁵⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Κοινωνικές αγορές: Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών πτυχών στις δημοσιές συμβάσεις*, Λουξεμβούργο, σ.7

και της Κ.ΑΛ.Ο. στις άνω διαδικασίες και θα προωθηθεί η πρόσβασή τους στις αγορές. Καθώς όμως το παραπάνω μέτρο δεν είναι επαρκές, κρίνεται χρήσιμη η ανάπτυξη συνεργασίας και δεξιοτήτων μεταξύ των τοπικών, διοικητικών υπαλλήλων και των κοινωνικών επιχειρήσεων, έτσι ώστε οι τοπικοί υπάλληλοι να γνωρίζουν πώς θα ενσωματώσουν κοινωνικά κριτήρια στους διαγωνισμούς προμηθειών, αλλά και οι κοινωνικές επιχειρήσεις να είναι σε θέση να γνωρίζουν πώς θα μπορέσουν να υποβάλλουν μια ανταγωνιστική προσφορά¹⁵⁹.

Η χρηματοδοτική στήριξη της ΚΑΟ δεν περιορίζεται μόνο στην δημιουργία εργαλείων και χάραξης δημοσίων πολιτικών σε εθνικό-τοπικό επίπεδο, αλλά χρειάζεται και μια ευρύτερη κινητοποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η μέχρι σήμερα οικονομική στήριξη της ΚΑΟ διασφαλίζεται εμμέσως, κυρίως μέσα από κονδύλια που προορίζονται για την εργασία και την κοινωνική συνοχή (π.χ. ADAPT, EQUAL, European Social Fund). Συνέπεια αυτού είναι η απουσία εξειδικευμένων χρηματοδοτικών εργαλείων για το σύνολο της Κ.ΑΛ.Ο. Το δε ζητούμενο εν προκειμένω είναι η διαμόρφωση πολιτικών που θα διασφαλίζουν πρόσβαση σε διάφορες μορφές χρηματοδότησης των φορέων ΚΑΟ (όχι μόνο σε ευρωπαϊκά κονδύλια αλλά και σε μικροπιστώσεις και crowdfunding) και κατανομή των ευρωπαϊκών κονδυλίων σε όλο το φάσμα των φορέων Κ.ΑΛ.Ο., καλύπτοντας με τον τρόπο αυτόν διαφορετικά μεγέθη-κατηγορίες- νομικές μορφές εγχειρημάτων¹⁶⁰.

Με βάση τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι δημόσιες πολιτικές καλούνται να συμβάλλουν στην ανάπτυξη χρηματοδοτικών εργαλείων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και για τους φορείς Κ.ΑΛ.Ο. εν γένει. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εξοικείωση του παραδοσιακού πιστωτικού τομέα αναφορικά με τις απαιτήσεις και τις δυνατότητες των

---

¹⁵⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Κοινωνικές αγορές: Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών πτυχών στις δημοσιές συμβάσεις*, Λουξεμβούργο, σ.7. Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, σ. 53

¹⁶⁰ European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy, (2016). *Social Economy Study*, σ. 44 επ.

κοινωνικών επιχειρήσεων (για π.χ. μια συμβατική τράπεζα δανείζει σε μια κοινωνική επιχείρηση με εγγυητή το δημόσιο). Παράλληλα, όμως πρέπει να εισαχθούν και περισσότερο καινοτόμες ρυθμίσεις με κοινοτικές συμπράξεις μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών, της κυβέρνησης και των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Εργαλεία χρηματοδότησης στην Ελλάδα

Ο Ν. 4430/2016 θεσπίζει διατάξεις για την χρηματοδοτική στήριξη των φορέων Κ.Α.Ο. Ειδικότερα, στο αρ. 10 προβλέπει τη δημιουργία ενός Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο θα συσταθεί ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και θα τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με έδρα την Αθήνα. Ο σκοπός του Ταμείου, σύμφωνα με την άνω διάταξη είναι η χρηματοδότηση προγραμμάτων και δράσεων για την ενίσχυση των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας με την αξιοποίηση των πόρων που θα διαθέτει το ταμείο, οι οποίοι προέρχονται από τον προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων (εθνικό ή/και συγχρηματοδοτούμενο σκέλος) και από άλλες χρηματοδοτικές πηγές. Ο Έλληνας νομοθέτης εν συνεχεία προβλέπει ότι μέχρι να ιδρυθεί το παραπάνω Ταμείο ως ΝΠΙΔ, θα δημιουργηθεί λογαριασμός με την επωνυμία «Ταμείο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας» υπό την εποπτεία της Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας που θα επιτελεί τους παραπάνω σκοπούς και θα αξιοποιεί τους προαναφερθέντες πόρους. Μέχρι το χρονικό διάστημα συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν έχει εκδοθεί η υπουργική απόφαση για την λειτουργία του άνω ταμείου υπό τη μορφή λογαριασμού.

Πέραν του ταμείου αυτού, ο Ν. 4430/2016 προβλέπει και άλλα υποστηρικτικά, χρηματοδοτικά μέτρα στο αρ. 5 για όλους τους φορείς Κ.Α.Ο., όπως πρόσβαση στο Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, ένταξη σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) για τη στήριξη της εργασίας. Ειδικότερα για τις Κοιν.Σ.Επ. και τους συνεταιρισμούς εργαζομένων ο νομοθέτης προβλέπει απαλλαγή από το τέλος

επιτηδεύματος για τα πρώτα 5 έτη (αρ. 73.2 Ν. 4430/16 σε συνδυασμό με αρ. 31.3 Ν. 3986/11) και καταβολή μειωμένου τέλους (500€) για τα επόμενα έτη (αρ. 73.1 Ν. 4430/16, αρ. 31.1 δ Ν. 3986/11).

Επιπρόσθετα, στην Ετήσια Έκθεση της *Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του προηγούμενου έτους ανακοινώνονται ορισμένες δράσης υποστήριξης των φορέων Κ.Α.Ο.¹⁶¹. Ειδικότερα, προβλέπονται άμεσες επιχορηγήσεις νέων, υπό ίδρυση και υφιστάμενων φορέων Κ.Α.Ο. και η χρηματοδότηση 89 Κέντρων Στήριξης, τα οποία θα είναι ταυτόχρονα και φορείς Κ.Α.Ο. Τα Κέντρα αυτά θα αποτελέσουν δομές συμβουλευτικής υποστήριξης νέων και υφιστάμενων φορέων Κ.Α.Ο. και «σημεία ενημέρωσης» για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία προς κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, με στόχο τη διάχυση της Κ.Α.Ο. στην τοπική κοινωνία¹⁶². Στην πράξη ο αριθμός των 89 κέντρων εν τέλει δεν συμπληρώθηκε, καθώς έγιναν δεκτές 15 προτάσεις χρηματοδότησης από τις 44 υποβληθείσες προτάσεις (βλ. Πίνακα 13).*

---

¹⁶¹ Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 286 επ.

¹⁶² Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σ. 286επ.

Πίνακας 13 «Οριστικός Κατάλογος Δυνητικών Δικαιούχων πράξεων της Δράσης «ΚΕΝΤΡΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ».

Κωδικός Πρότασης	Π.Ε. Τόπου Υλοποίησης	Επωνυμία Φορέα	ΑΦΜ	Διαθέσιμη Επιχορήγηση	Τελικό Πόρισμα	Βαθμολογία
ΚΑΛΟ1-0018975	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΗΛΙΟΝ ΟΡΟΣ	998952289	127.000,00	Έγκριση	81,6
ΚΑΛΟ1-0018446	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΠΟΡΕΙΑ ΥΓΕΙΑΣ	997709507	127.000,00	Έγκριση	24,69
ΚΑΛΟ1-0017714	ΒΟΡΕΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ COMMONSPACE - Αρχειοτεχνική, Αστικός Σχεδιασμός, Χωρικές Στρατηγικές και Συμμετοχικός Σχεδιασμός	997338034	126.900,00	Έγκριση	63,4
ΚΑΛΟ1-0018092	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	Κοινωνία Ίσων Ευκαιριών	996193729	127.000,00	Έγκριση	61,6
ΚΑΛΟ1-0018811	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΣΤΟΧΟΣ	997078096	126.982,39	Έγκριση	59,4
ΚΑΛΟ1-0017729	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	997534518	127.000,00	Έγκριση	41
ΚΑΛΟ1-0018878	ΦΩΚΙΔΑΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΜΕΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΝΟΜΟΥ ΦΩΚΙΔΑΣ	999918720	127.000,00	Έγκριση	34,6
ΚΑΛΟ1-0017747	ΧΑΝΙΩΝ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΗ	997144526	127.000,00	Έγκριση	32,6
ΚΑΛΟ1-0017943	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΘΕΣΠΙΣ	997238637	127.000,00	Έγκριση	32,4
ΚΑΛΟ1-0017837	ΛΕΙΨΟΥ	Ηλιακίδα ΑΜΚΕ	090359304	127.000,00	Έγκριση	29
ΚΑΛΟ1-0017676	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ CommonsLab	997109145	127.000,00	Έγκριση	28,08
ΚΑΛΟ1-0017561	ΡΟΔΟΥ	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας - Ροδιακό Κέντρο Ιστορικών και Κοινωνικών Ερευνών	997339774	127.000,00	Έγκριση	21,2
ΚΑΛΟ1-0018331	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	ΕΝΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	090268861	127.000,00	Έγκριση	18,8
ΚΑΛΟ1-0019290	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ Open Technologies	997347203	127.000,00	Έγκριση	17,2
ΚΑΛΟ1-0018075	ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	997039741	127.000,00	Έγκριση	50,4
ΣΥΝΟΛΟ:				1.904.882,39		

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας¹⁶³

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά στο ίδιο το πεδίο της Κ.Α.Ο. και στην δημιουργία θεσμών και εργαλείων χρηματοδότησης σημειώνονται τα εξής. Στη χώρα μας λειτουργούν εννέα συνεταιριστικές τράπεζες (τέσσερις εξ αυτών δραστηριοποιούνται στη γεωγραφική τους περιφέρεια, τρεις δραστηριοποιούνται σε επίπεδο Νομού και δυο έχουν άδεια λειτουργίας σε επίπεδο επικράτειας) και 2 πιστωτικοί συνεταιρισμοί. Παρέχουν υπηρεσίες κυρίως σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις αλλά και σε φυσικά πρόσωπα¹⁶⁴.

Παράλληλα, το 2017 η Συνεταιριστική Τράπεζα Καρδίτσας, η Συνεταιριστική Τράπεζα Ηπείρου, η Συνεταιριστική Τράπεζα Χανίων και η Αναπτυξιακή Καρδίτσας ΑΕ ίδρυσαν τον μη κερδοσκοπικό φορέα με επωνυμία Αστική Εταιρεία Διασφάλισης Ποιότητας και Δικτύου Επιχειρήσεων Κοινωνικής και Μικρομεσαίας Οικονομίας (SEE GR) με απώτερο στόχο την ανάπτυξη ενός «Ελληνικού Ταμείου Εγγυοδοσίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων», το οποίο θα είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα¹⁶⁵.

10. Προτάσεις ανάπτυξης πολιτικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο

Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται προτάσεις δράσεων απαραίτητων πολιτικών για την ενίσχυση του χώρου της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας (Κ.Α.Ο.) σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

¹⁶³ <https://kalo.gov.gr/tropopoiisi-sympirosi-kai-katartisi-oristikoy-katalogoy-dynitikon-dikaioychon-kai-katalogoy-aporriftheison-praxeon-tis-drasis-kentra-stirixis-koinonikis-kai-allileggyas-oikonomias/>

¹⁶⁴ Επίσημη ιστοσελίδα Ένωσης Συνεταιριστικών Τραπεζών Ελλάδος <http://www.este.gr/el/synetairistiki-pisti-stin-ellada>

¹⁶⁵ Επίσημη ιστοσελίδα SEE GR www.see-gr.eu/site/index.php/el/

Οι προτάσεις αυτές μπορούν επιπλέον να αποτελέσουν τη βάση για την υιοθέτηση ενός συνεκτικού σχεδίου δράσεων για την κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία (Κ.Α.Ο.), ως ένα βασικό εργαλείο για τη συστηματική ενσωμάτωση της Κ.Α.Ο. στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές, καθώς και στις δράσεις για την επίτευξη των στόχων της αειφορίας.

Στόχοι των προτάσεων:

Στόχος 1.

Αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας ως εγκάρσιου παράγοντα στις κύριες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές

Οι επιχειρήσεις και οι φορείς της Κ.Α.Ο. λειτουργούν σε όλους τους οικονομικούς τομείς και αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό μέρος του οικονομικού και εταιρικού τοπίου. Ως εκ τούτου, πρέπει να ληφθεί υπόψη η κοινωνική οικονομία από όλες τις δημόσιες αρχές στο σχεδιασμό των κοινωνικοοικονομικών πολιτικών τους.

Στόχος 2.

Πρώθηση της σύγκλισης και του συντονισμού του διαφορετικών διοικήσεων που συμμετέχουν στην προώθηση της κοινωνικής οικονομίας με τον καθορισμό στρατηγικών στόχων και σημείων αναφοράς

Διάφορες διοικήσεις σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο συμμετέχουν άμεσα στην ρύθμιση και την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας. Ως εκ τούτου, θα ήταν σημαντικό να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο πολιτικής για την κοινωνική οικονομία για την ενίσχυση της συνοχής, της συμπληρωματικότητας και το συντονισμό των διαφόρων πολιτικών και κανονισμών, με σεβασμό στην αρχή της επικουρικότητας.

Στόχος 3.

Πρώθηση ενός ευνοϊκού οικοσυστήματος για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, βελτιώνοντας τη συμβολή της σε βασικούς στόχους και επιτρέποντας στις επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας να επωφεληθούν πλήρως από τα κονδύλια της ΕΕ και τα οικονομικά όργανα.

Η κοινωνική οικονομία υπήρξε ένας από τους κινητήριους μοχλούς της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, προσφέροντας καινοτόμες λύσεις για την αντιμετώπιση των εξελισσόμενων κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων. Χρειάζεται να ξεκινήσουν κατάλληλες δράσεις για την

προώθηση της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και για την απελευθέρωση των δυνατοτήτων της για μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη που θα εξυπηρετεί τους πολίτες.

Σύμφωνα με αυτούς τους τρεις στόχους, αυτή η πρόταση πολιτικής περιλαμβάνει προτάσεις δράσεων απαραίτητων πολιτικών δομημένων σε 7 πυλώνες:

1. Δημιουργία μιας κοινής αντίληψης για το τι συνιστούν φορείς και επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας
2. Βελτίωση της προβολής των επιχειρήσεων και φορέων της κοινωνικής οικονομίας και των αξιών και χαρακτηριστικών τους
3. Μέτρηση και περαιτέρω τεκμηρίωση του αντίκτυπου της κοινωνικής οικονομίας και της αποτελεσματικότητας της συμβολής της στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη
4. Παροχή ευνοϊκού οικοσυστήματος για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, την υποστήριξή τους για πρόσβαση στη χρηματοδότηση και περαιτέρω κλιμάκωσή τους, καθώς και με τη θέσπιση του αναγκαίου νομικού πλαισίου που θα τους επιτρέψει να λειτουργήσουν πλήρως και σε διακρατικό επίπεδο
5. Περαιτέρω ενσωμάτωση της κοινωνικής οικονομίας σε ταμεία και προγράμματα της ΕΕ, όπως το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ και το Ταμείο Συνοχής
6. Ενίσχυση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας στις εξωτερικές δράσεις της ΕΕ
7. Εδραίωση και ενίσχυση ενός μόνιμου και διαρθρωμένου διαλόγου μεταξύ των θεσμικών οργάνων και της κοινωνικής οικονομίας.

Προτεραιότητα 1

Δημιουργία μιας κοινής αντίληψης για το τι συνιστούν οργανώσεις και επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας

Αποτελεί προτεραιότητα η προώθηση ενός νομικού πλαισίου για το σύνολο των επιχειρήσεων και φορέων της Κ.Αλ.Ο..

Οι αρχές και τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και οι κύριες νομικές μορφές της, θα χρησιμεύσουν στην προώθηση μιας κοινής επιχειρησιακής κατανόησης της

κοινωνικής οικονομίας που θα βελτιώσει την προβολή σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, καθώς και σε διεθνές.

Δημόσιες πολιτικές για την προώθηση της σύγκλισης και της συνοχής μεταξύ των διαφόρων νομοθεσιών της κοινωνικής οικονομίας, βελτίωση της αμοιβαίας αναγνώρισης και άρση των υφιστάμενων εμποδίων που παρεμποδίζουν την ικανότητα των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας να επωφεληθούν πλήρως.

Προτεραιότητα 2

Βελτίωση της προβολής των επιχειρήσεων και φορέων της κοινωνικής οικονομίας και των αξιών και χαρακτηριστικών τους

Δημιουργία στρατηγικής επικοινωνίας για τη βελτίωση της προβολής της κοινωνικής οικονομίας, που περιλαμβάνει δράσεις όπως:

Ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας της κοινωνικής οικονομίας, ενθαρρύνοντας την ένταξη της κοινωνικής οικονομίας στα προγράμματα σπουδών όλων των επιπέδων εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Υποστήριξη της προώθησης της κοινωνικής, τεχνολογικής και περιβαλλοντικής καινοτομίας στην εκπαίδευση, σε συνεργασία με φορείς κοινωνικής οικονομίας και μέσω Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, που στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση των νέων σχετικά με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στη δημιουργία επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας και σε νέους τομείς στους οποίους μπορούν να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση.

Συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας στα ευρωπαϊκά σχέδια για ανταλλαγή πρακτικών, για την προσαρμογή της εκπαιδευτικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί και σπουδαστές) στους νέους τομείς και στις τεχνολογικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, που θα διαμορφώσουν το μέλλον της αγοράς εργασίας.

Σχέδια συνεργασίας μεταξύ σχολών κοινωνικής οικονομίας και ερευνητικών κέντρων για την προώθηση καινοτόμων επιχειρηματικών σχεδίων κοινωνικής οικονομίας από τους φοιτητές στους αναδυόμενους τομείς.

Προτεραιότητα 3

Μέτρηση και περαιτέρω τεκμηρίωση του αντίκτυπου της κοινωνικής οικονομίας και της αποτελεσματικότητας της συμβολής της στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη

Καθιέρωση στατιστικών για την κοινωνική οικονομία.

Ανάπτυξη και εφαρμογή μεθοδολογιών για την αξιολόγηση του αντίκτυπου των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας.

Προτεραιότητα 4

Παροχή ευνοϊκού οικοσυστήματος για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, την υποστήριξή τους για πρόσβαση στη χρηματοδότηση και περαιτέρω κλιμάκωσή τους, καθώς και με τη θέσπιση του αναγκαίου νομικού πλαισίου που θα τους επιτρέψει να λειτουργήσουν πλήρως και σε διακρατικό επίπεδο

Εξάλειψη νομικών και διοικητικών εμποδίων για τις επιχειρήσεις και φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

Απαραίτητες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για αύξηση του αριθμού των συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Εφαρμογή πιλοτικών σχεδίων ενίσχυσης της διασυνοριακής συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας.

Οι φορείς Κ.Α.Ο. επανεπενδύουν τουλάχιστον το μεγαλύτερο μέρος των κερδών / πλεονασμάτων τους για να πραγματοποιήσουν βιώσιμη ανάπτυξη και στόχους, υπηρεσίες που αφορούν το γενικό συμφέρον. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να μελετηθεί και να αναγνωρισθεί νομικά η έννοια της περιορισμένης κερδοφορίας.

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση οφείλει να αποτελεί βασικό στοιχείο κάθε δημόσιας πολιτικής που στοχεύει στην ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας.

Προσαρμογή των υφιστάμενων χρηματοδοτικών μέσων στην ποικιλομορφία των μορφών κοινωνικής οικονομίας.

Πρώθηση της δημιουργίας θέσεων εργασίας υψηλής ποιότητας από επιχειρήσεις και φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

Δημιουργία υποστήριξης και συνοδευτικών υπηρεσιών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για επιχειρήσεις και φορείς κοινωνικής οικονομίας και για επιχειρηματίες της κοινωνικής οικονομίας.

Βελτίωση και ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων της κοινωνικής οικονομίας και προώθηση της ανάπτυξής της στους αναδυόμενους τομείς.

Προώθηση υπεύθυνων δημόσιων δεσμευμένων συμβάσεων και κοινωνικών παραμέτρων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Προτεραιότητα 5

Περαιτέρω ενσωμάτωση της κοινωνικής οικονομίας σε ταμεία και προγράμματα της ΕΕ, όπως το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ και το Ταμείο Συνοχής

Αξιολόγηση του αντίκτυπου των διαρθρωτικών ταμείων 2014-2020 στην προώθηση της κοινωνικής οικονομίας.

Προτεραιότητα στη χρήση των ευρωπαϊκών κονδυλίων της πολιτικής συνοχής για τη δημιουργία πόλων τοπικής κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης μέσω καινοτόμων συμπράξεων με τη συμμετοχή της κοινωνικής οικονομίας.

Προτεραιότητα 6

Ενίσχυση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας στις εξωτερικές δράσεις της ΕΕ

Ενέργειες ώστε οι πολιτικές για την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας στη διεθνή διάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενισχυθούν από το 2019 και έπειτα.

Προτεραιότητα 7

Εδραίωση και ενίσχυση ενός μόνιμου και διαρθρωμένου διαλόγου μεταξύ των θεσμικών οργάνων και της κοινωνικής οικονομίας

Να κλιμακωθούν και να ενισχυθούν τα φόρα (συνέδρια, συμπόσια, εκθέσεις κλπ) για την κοινωνική οικονομία σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Διευκόλυνση ενός μόνιμου πολιτικού διαλόγου μεταξύ των θεσμικών οργάνων και των φορέων κοινωνικής οικονομίας σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Πρώθηση της συμμετοχής αντιπροσωπευτικών οργανώσεων κοινωνικής οικονομίας στον διατομεακό κοινωνικό διάλογο και στήριξη της αναγνώρισής τους ως κοινωνικών εταίρων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Συμπερασματικά:

Ανάληψη μέτρων και δράσεων πολιτικής για τη στήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας (ΚΑΛΟ).

Θέσπιση ενός χρονοδιαγράμματος για την εκτέλεσή τους.

Πρόβλεψη σχετικών κονδυλίων του προϋπολογισμού.

Ανάπτυξη δεικτών για την αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων.

Οι προτάσεις και οι δράσεις που περιλαμβάνονται στο παρόν κείμενο μπορούν επιπλέον να αποτελέσουν τη βάση για την υιοθέτηση ενός συνεκτικού σχεδίου δράσεων για την κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΛΟ), ως ένα βασικό εργαλείο για τη συστηματική ενσωμάτωση της Κ.Α.Ο. στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές, καθώς και στις δράσεις για την επίτευξη των στόχων της αειφορίας.

Βιβλιογραφία

α) Βιβλιογραφία στην ελληνική γλώσσα

MacPherson I, Συνεταιριστικές αρχές για τον 21 αιώνα, Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Μελετών, 1997.

Αδάμ Σ., Καβουλάκος, Κ., Κορνηλάκης Α., (2018), *Το θεσμικό πλαίσιο της Κ.Α.Λ.Ο. στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του Νόμου 4430/2016*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, σ.50-51.

Αδαμ, Σ. (2014). Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων. Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδος, σ. 33-34. [<https://gr.boell.org/el/2014/08/29/odigos-dimioyrgias-koionikon-epiheiriseon>]

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» (2016).

Αλεξανδρίδου, Ε. (2016). Δίκαιο εμπορικών εταιριών: Προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες. 2η έκδοση.

Γεωργιάδης, Α. (2007). Αστική εταιρεία με νομική προσωπικότητα και αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία: Περιεχόμενο και δυνατότητα συνύπαρξης. ΧρΙΔ Ζ, σελ. 193- 200.

Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC).(2012). Η κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, Ετήσιες Μονάδες- ΕΜΕ. http://www.eiead.gr/publications/docs/efd/etisies_monades_ergasias.pdf

Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, (2018). Ετήσια Έκθεση, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Temple, N., Βαρβαρούσης, Α., Γαλανός, Χ., Τσιτσιρίγκος, Γ., Μπεκριδάκη, Γ. (2017). Έκθεση για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα, Βρετανικό Συμβούλιο.

Έξαρχος Γ., Νοτόπουλος Π., (2013). Η εταιρική κοινωνική ευθύνη στον σύγχρονο κόσμο και στον Πλάτωνα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης (2013). Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα: Οδηγός για την κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011). Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας, COM/2011/0682.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Κοινωνικές αγορές: Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών πτυχών στις δημοσιές συμβάσεις*, Λουξεμβούργο.

Κιάντου-Παμπούκη, Α. (1974). Παράγοντες επηρεάζοντες την επιλογήν του εταιρικού τύπου. Αρμενόπουλος τευχ. 1ο, σελ. 1-13.

Κιντής, Σ. (2004). Δίκαιο Συνεταιρισμών: Αστικοί Συνεταιρισμοί.

Μόνιμη Διάσκεψη Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, Εταιρειών Αλληλασφάλισης, Ενώσεων και Ιδρυμάτων (CEP-CMAF), 20 Αυγούστου 2007. https://www.amice-eu.org/userfiles/file/2007_08_20_EN_SE_charter.pdf

β) Βιβλιογραφία στην αγγλική γλώσσα

Borzaga, C, Galera, G. (2016). Social Affairs and Inclusion (2016): Social Enterprises and their eco-systems: developments in Europe, European Commission, Directorate-General for Employment.

Defourny, J. and Nyssens, M. (2006). "Defining social enterprise", in Nyssens, M. (ed.), Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society, London and New York: Routledge.

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2015). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe: Synthesis Report.

European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy, (2016). *Social Economy Study*.

Expert Group on Social Entrepreneurship (GECES) (2016). Social enterprises and the social economy going forward A call for action from the Commission Expert Group on Social Entrepreneurship (GECES), European Commission.

Luke, Belinda G., Chu, Vien (2013) Social enterprise versus social entrepreneurship : an examination of the 'why' and 'how' in pursuing social change. *International Small Business Journal*, 31(7).

Martin, R. L., Osberg, S. (2007), Social entrepreneurship: the case for definition, *Stanford Social Innovation Review*, Spring.

Monzón, J.L, Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee.

Moon, J, Crane. A., Matten, D. (2003). Can corporations be citizens? Corporate citizenship as a metaphor for business participation in society (2nd Edition), Research Paper Series International Centre for Corporate Social Responsibility.

Nasioulas, I. (2016). The Greek Law 4430/2016 on social and solidarity economy: Breakthroughs and backdrops. Policy briefs (2). Social economy institute.

OECD/EU (2017), *Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium*, OECD Publishing, Paris

OECD/European Union, (2013), *Policy Brief on Social Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe*

Petrella, F., Richez-Battesti, N. (2014). Social entrepreneur, social entrepreneurship and social enterprise: semantics and controversies. *Journal of Innovation Economics & Management*, 14,(2).

Santos, F. (2009), A positive theory of social entrepreneurship, *INSEAD Working Paper*, 2009/23/EFE/ISIC, Fontainebleau.

Social Economy Europe (2015). Social Economy. Taking back the initiative Proposals to make the social economy into a pillar of the European Union, White paper. file:///C:/Users/ifige/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/livre-blanc_en%20(1).pdf

Tremblay, C. (2010), «Public policy trends and instruments supporting the social economy: International experiences», CSERP, *Public Policy Paper Series*, 2, σ. 24 επ.
U.N.R.I.S.D., (2016). «Promoting Social Solidarity Economy through Public Policy» in *UNRISD Flagship Report 2016*.

γ) Ηλεκτρονικές πηγές

Επίσημη ιστοσελίδα Ένωσης Συνεταιριστικών Τραπεζών Ελλάδος
<http://www.este.gr/el/synetairistiki-pisti-stin-ellada>

Επίσημη ιστοσελίδα SEE GR www.see-gr.eu/site/index.php/el/

Επίσημη ιστοσελίδα Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (διευκρίνιση σχετικά με την απαλλαγή απο το τέλος επιτηδεύματος για τα υποκαστήματα των κοιν.σ.επ., συνεταιρισμών εργαζομενων & κοι.σ.π.ε) <https://kalo.gov.gr/dieykrinisi-schetika-me-tin-apallagi-apo-to-telos-epitideyματος-gia-ta-ypokatastimata-ton-foreon-k-al-o/>

Επίσημη ιστοσελίδα Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου
<https://www.eap.gr/el/programmata-sroudwn/444-κοινωνική-και-αλληλέγγυα-οικονομία/5415-κοινωνική-και-αλληλέγγυα-οικονομία-καο>

Επίσημη Ιστοσελίδα Μητρώου Φορέων Καλό:
http://www.yrakp.gr/index.php?ID=UQH3HmYOtWvx5Eoq&Rec_ID=12229